

RAZPRAVE ZNANSTVENEGA DRUŠTVA V LJUBLJANI

11

HISTORIČNI ODSEK

3

MILKO KOS

CONVERSIO BAGOARIORUM
ET CARANTANORUM

TISKAJO J. BLASNIKA NASL., UNIVERZITETNA TISKARNA
V LJUBLJANI

1936

CONVERSIO
BAGOARIORUM ET
CARANTANORUM

CONVERSIO
BAGOARIORUM ET
CARANTANORUM

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO
1976

RAZPRAVE ZNANSTVENEGA DRUŠTVA V LJUBLJANI

11

HISTORIČNI ODSEK

3

MILKO KOS

CONVERSIO BAGOARIORUM
ET CARANTANORUM

TISKAJO J. BLASNIKA NASL., UNIVERZITETNA TISKARNA
V LJUBLJANI

1936

+55027

55027

RAZPRAVA
JE BILA SPREJETA NA SEJI
ZNANSTVENEGA DRUŠTVA V LJUBLJANI
DNE 6. MAJA 1934

V 1113/1956

ZALOŽILO ZNANSTVENO DRUŠTVO V LJUBLJANI
PREDSTAVNIK TISKARNE LEOPOLD MIKUŠ

I. Rokopisi in izdaje.

Rokopisi, ki prihajajo v poštev za kritično rekonstrukcijo teksta in edicijo „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*“, tega za zgodovino Slovencev v 8. in 9. stol. najpomembnejšega vira, so sorazmerno maloštevilni. V naslednjem jih hočem opisati in oceniti. V prvi skupini omenjam pod št. 1—6 kodekse, ki prinašajo tekst našega vira v nepotvorjeni obliki, četudi deloma le v odlomkih. V drugi skupini pa naštevam pod št. I—IV rokopise, v katerih je tekst našega vira bodisi skrajšan, bodisi z različnimi dodatki pomnožen. Le kodekse prve skupine, ki sem jih vse ponovno pregledal, proučil in primerjal, sem uporabljal za izdajo teksta, ki sledi tej razpravi.

Rokopisi z nepotvorjenim tekstom.

1. Kod. 596 (stara sign. Hist. eccl. 148) Narodne biblioteke (Nationalbibliothek) na Dunaju. — Pergamenten kodeks ne baš prvovrstne izdelave z moderno paginacijo. Tekst našega vira je napisan na fol. 2'—17 od dveh rok. Od kodeksa se je namreč prejkone že zgodaj izgubila prva pola, tako, da je od starejše roke, ki jo stavim v 11. stol., le tekst. na fol. 8—17, to je od besed „*domini CCC.^{tos} LXX. VII. et amplius*“ šestega poglavja dalje, dočim je mlajša roka izgubljeni tekst prve pole od začetka do citi-

ranih besed šestega poglavja nadoknadila v 12. stoletju. En list, s tekstom 11. poglavja, manjka. Tekst Konverzije je prepisan iz starejše predloge, kot to kaže napaka v 11. poglavju („spatii rannorum“ namesto pravilno „spatiis annorum“, zamenjava črk „r“ in „s“) ne baš najvestneje. Navzlic temu je radi starine zapisa potrebno predvsem upoštevanje tega kodeksa. Wattenbach v *Monumenta Germaniae historica, Scriptorum*, XI, 4 dalje in tudi mi smo tekst tega kodeksa vzeli za podlago kritične edicije. Edini vseh ohranjenih ima tekst našega kodeksa naslov: „Incipiunt quedam exceptiones de vita apostolici viri beati scilicet Rödberti qualiter ad regionem pervenit Bavvariam“. Ta naslov in pa nadpis drugega poglavja „Sequitur...“ sta rubricirana. Poleg tega so kot začetki poglavij oziroma odstavkov z rubrom poudarjene še črke T(empore) pogl. 1, I(gitur) pogl. 2, I(sdem) pogl. 2, P(eractis) pogl. 5, P(ost diem) pogl. 9, E(numeratis) pogl. 10, P(ostquam ergo) pogl. 10. — Beležka na fol. 1' kaže, da je bil kodeks nekoč last bibliotekarja Sebastiana Tengenagela. — Prim. W. Wattenbach, *Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde*, X, 459 in *Mon. Germ.*, SS, XI, 2. *Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in bibliotheca palatina Vindobonensi asservatorum*, I, 105. — Prepis v kod. na papirju 9782 (rec. 1495) iz 17. stol., fol. 1—8' (*Tabulae*, VI, 91) v Narodni biblioteki na Dunaju. — Faksimile (litografija) obeh rok (fol. 15', 14', c. 6) v Wattenbachovi ediciji v *Monumenta Germaniae historica, Scriptorum* XI.

2. Kod. 1064 (nekdaj last salzburškega stolnega kapitlja 225) v Narodni biblioteki na Dunaju. — Tekst našega vira je napisan od roke izza konca 12. stol. na fol. 38—41' na štirih listih druge polovice kvaternija, iz katerih je ta kodeks vobče sešit. Tekst je pomanjkljiv, sega le do inkluzivno besed „presentavit domino“ desetega poglavja. Ostanek do konca je bil prejkone napisan na dveh ali treh listih, ki so bili dodani rednemu sestavu kodeksovih kvaternijev, jih pa danes ni več. Nadaljevanje teksta v kod. od fol. 42 dalje je od iste roke kot tekst našega vira. Rubriciran je naslov na fol. 38 „De introitu beati Rudberti“ in

začetne črke odstavkov oziroma poglavij: 1 T(empore), 2 I(gitur), 2 H(isdem), 3 H(actenus), 4 T(emporibus), 5 P(eractis), 6 I(tem anazephaleos), 6 A(ntiquis), 6 I(gitur), 7 S(imili), 7 V(ere servos), 9 P(ost diem) in 10 E(numeratis). — Wattenbach, Archiv, X, 551 in Mon. Germ., SS. XI, 2. Tabulae, I, 188. — Faksimile (fol. 40', c. 6, 7) v Wattenbachovi izdaji v Monumenta Germaniae.

3. Kod. 546 (nekdanj salzburški kodeks 414) v Narodni biblioteki na Dunaju. — Zelo skrbno izdelan kodeks iz pergamenta obsega na fol. 2—6 tekst našega spisa. Napisala ga je roka izza konca 12. stol. Z inicialkami so označeni začetki: T(empore) pogl. 1, I(gitur) pogl. 2, H(isdem) pogl. 2, H(actenus) pogl. 3, T(emporibus) pogl. 4, A(ntiquis) pogl. 6, I(gitur) pogl. 6, S(imili) pogl. 7, V(ere servos) pogl. 7, P(ost diem) pogl. 9, E(numeratis) pogl. 10, A(tempore igitur) pogl. 14. — Iz tega kodeksa je roka 16. stol. prepisala tekst prvih devet poglavij v rokopisu Salzburger Kammerbücher, I, fol. 223—225 (v Državnem arhivu na Dunaju). Prepis začenja z naslovom „Sequitur enumeratio presulum Iuvavensium“, sega do konca devetega poglavja in ima nazadnje beležko „Hec superiora descripta sunt anno domini DCCCLX“. — Wattenbach, Archiv, X, 560 in Mon. Germ., SS. XI, 2. — Faksimile (litografija): Mon. Germ., SS. XI (fol. 6, c. 11).

4. Kod. 425 (nekdanj Hist. eccl. 75) v Narodni biblioteki na Dunaju (pergament). Naš tekst je z mnogimi napakami napisan na fol. 2'—6' od roke izza konca 12. ali začetka 13. stol. Rubricirani so začetki odstavkov 1 T(empore), 2 I(gitur), 2 E(isdem), 3 A(ctenus), 4 T(emporibus), 5 P(eractis), 6 A(ntiquis), I(gitur), 9 P(ost diem), 10 E(numeratis), 12 I(sti fuerunt), 14 T(empore quo). — Wattenbach, Archiv X, 455 in Mon. Germ., SS. XI, 3.

5. Kod. 434 (nekdanj salzburškega stolnega kapitlja kod. 79) v Narodni biblioteki na Dunaju (pergament). — V tem rokopisu je tekst našega vira ohranjen le v odlomkih na dveh folijih, ki sta šteta danes kot folija 30 in 141. Roko je datirati pod konec 13. ali v začetek 14. stol.

Tekst od inkluzivno besed „post misit“ (pogl. 5) do „partibus prout“ (pogl. 8) je ohranjen na fol. 141. Za tem so odrezani štirje listi, toda tekst, ki nato sledi, napisan sicer od iste roke, ni več Konverzija. Pač pa je eden onih štirih odrezanih listov folij, ki je danes napačno uvezan in štet kot folij 30. Na njem je ohranjen tekst Konverzije od inkluzivno „(praefa)torum viroꝝ“ (pogl. 11) do „in Werd ecclesia“ (pogl. 13). — Wattenbach, Archiv, X, 548 in Mon. Germ., SS, XI, 3.

6. K o d. 1524 (nekdaj salzburški kodeks 76) v N a r o d n i biblioteki na D u n a j u (pergament). — Tekst našega vira je napisala roka 14. stol. na fol. 39'—46'. Rubricirani so odstavki: 1 T(empore), 2 I(gitur post) in 4 T(emporibus gloriosi). Tekst je blizu onemu v kodeksu pod št. 5 opisanemu. — Wattenbach, Archiv, X, 548 in Mon. Germ., SS, XI, 3.

Rokopisi s skrajšanim oziroma z dodatki pomnoženim tekstom.

I. K o d e k s iz pergamenta, 231 fol., iz konca 12. stol., v biblioteki fidejkomisnega gospodstva grofov Kuenburgov na gradu Mladá Vožice pri Taboru v Češkoslovaški. — Rokopis izhaja iz samostana v Admontu. Tekst našega vira, napisan na fol. 188—190', neha tik pred koncem 9. poglavja; sega do inkluzivno besed „episcopis Iuvavensium“, nato slede še prve besede 10. poglavja „numeratis itaque archiepiscopis Iuvavensium conamur prout veratius in chronicis imperatorum“, nakar neha. Tekst Konverzije, ki je sam po sebi najbližji tekstu v kodeksu 1, je interpoliran s citati in dodatki iz opisa o ustanovitvi salzburške cerkve in popisa njenih posestev, imenovanega „Breves notitiae“ ter iz drugih virov. Kodeks je l. 1915 našel Fr. Martin in ga opisal (Hauthaler - Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, A 1, 1916; Fr. Martin, Eine neu aufgefundene Admonter Handschrift, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, 41, 1918, 274).

II. K o d. H (prej C ista CCCVI, 3, nova sign. a IX 30) v samostanu pri sv. Petru v Salzburgu. — Kodeks je iz konca 13. stoletja. Direktna ali indirektna predloga za tekst Konverzije mu je bil kodeks v Mladi Vožici. Variante med obema so malenkostne. Kot prvi neha tudi salzburški pri inkluzivno besedah „episcopis Iuvavensibus“. Nato slede še iz Vorauskih analov (Mon. Germ. hist., SS, IX, 565) prevzete besede „Eius anno tertio Ludwicus rex festum sancti Martini celebravit apud Iuvavum“. Interpolacije iz „Breves notitiae“ in drugih virov je dodal Wattenbach svoji izdaji Konverzije in kodeks tudi na kratko popisal (Mon. Germ., SS, XI, 3).

III. K o d. 3662 (nekaj v posesti samostana Mondsee) v Narodni biblioteki na Dunaju. — Rokopis je iz 15. stol. in obsega po večini izvlečke iz raznih svetniških življenjepisov, med temi na fol. 26—26' pod naslovom „De sancto Rudperto episcopo“ predelan in z dodatki iz drugih virov izpopolnjen tekst po večini prvega in nekaj malega tudi drugega poglavja Konverzije. — Wattenbach, Mon. Germ., SS, XI, 3.

IV. Izvleček iz našega spisa, pomnožen z nekaterimi dodatki, najdemo pod naslovom „E x c e r p t u m d e K a r e n t a n i s“ v kodeksu, opisanem zgoraj pod št. 4. Tekst, ki prinaša nekatere nove podatke in ga hočemo zato v posebnem poglavju naše razprave obdelati, je izdal dvakrat Wattenbach (Beiträge zur Geschichte der christlichen Kirche in Mähren und Böhmen, 50 in Mon. Germ., SS, XI, 14—15, ponovil pa Migne, Patr. ser. lat., 129, 1271—1274).

Iz seznama rokopisov našega spisa je razvidno, da je najstarejši komaj iz 11. stol. Med nastankom našega teksta v 9. stol. in najstarejšim ohranjenim zapisom je preteklo torej okroglo 200 let. Večina ohranjenih rokopisov pa datira iz konca 12. ali začetka 13. stol. (2, 3, 4, I, deloma tudi 1). Mislím, da to ni slučaj. V drugi polovici 12. stol. je v Salzburgu oživeló zanimanje za preteklost salzburške cerkve in dobilo izraz v historiografskem delu, ki se kot svojega vira

in pripomočka poslužuje tudi Konverzije (prim. H. Widmann, *Geschichte Salzburgs*, I, 348). Zato pač je nje tekst doživel takrat večje število prepisov. Vita s. Virgilii, življenjepis salzburškega škofa, ki ga je po l. 1181 napisal neki salzburški duhovnik (izd. *Mon. Germ.*, SS, XI, '87 dalje), uporablja skoraj dobesedno tekst našega vira. Nekatera mesta kažejo, da je avtor Virgilovega življenjepisa uporabljal redakcijo Konverzije, ki stoji blizu tekstu, ohranjenem v interpolirani obliki v rokopisu I (admontsko-češki rokopis) in preko tega v rokopisu 1.

V koliko so razne poznosrednjeveške kronike in spisi uporabljali, prepisovali, ekscerpitali ali pa po svoje prenařjali tekst Konverzije, mogle bi dognati podrobne preiskave rokopisnih tekstov, shranjenih v raznih arhivih in bibliotekah. Daleč od namena biti v tem oziru popoln hočem omeniti le nekaj bolj slučajnih kot sistematičnih beležk, ki sem jih napravil v tem oziru.

Opat Janez iz Vetrinja (Johannes Victoriensis, † 1345), avtor enega najodličnejših zgodovinskih del 14 stol. „*Liber certarum historiarum*“, uporablja na nekaterih mestih svojega spisa naš vir. Vendar ne dobesedno, tekst prenařja po svoje, mestoma ne s polnim razumevanjem (Johannis abbatis Victoriensis *Liber certarum historiarum*, ed. F. Schneider, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, I, 1909, str. 13, 21, 43, 252, 293).

Koroški zgodovinopisec Jakob Unrest (umrl l. 1500), župnik pri Sv. Martinu nad Dholico nad Vrbskim jezerom, je v prve odstavke svoje „Koroške kronike“ prevzel ter mestoma po svoje predrugačil glavno vsebino Konverzije (*Chronicon Carinthiacum*, ed. S. F. Hahn, *Collectio monumentorum*, I, Brunsvigae 1724, 479—490).

Kompilacija v kodeksu s sign. V 7 c 48/2 Študijske biblioteke v Salzburgu, nastala okoli l. 1500 v korarskem samostanu St. Zeno pri Reichenhallu na Bavarskem, vsebuje izveček iz Konverzije, sestavljen na podlagi in z uporabo naših kodeksov 6 in II (prim. F. M. Mayer, *Die östlichen Alpenländer im Investiturstreite*, 1883, 241 in E. Klebel, *Die*

Fassungen und Handschriften der österreichischen Annalistik, Jahrbuch der Landeskunde von Niederösterreich, 21, 1928, 129).

Prvo tiskano izdajo Konverzije je priredil naš istrski rojak Matija Franković — Flacius Illyricus (1520—1575) v svojem Catalogus testium veritatis qui ante nostram aetatem reclamarunt Papae (Basel 1556) po rokopisu označenem zgoraj s št. 4.

Tudi M. Freher se v svoji izdaji (Scriptores rerum Bohemicarum antiqui, Hanoviae 1602, 15—20) naslanja na kodeks označen zgoraj s št. 4, oziroma na tekst, ki je tekstu v kod. 4 blizu.

Tekst iz kodeksa, zaznamovanega zgoraj s št. II, je objavil H. Canisius v svojem Thesaurus monumentorum ecclesiasticorum et historicorum, Ingolstadii 1604, VI, 1139, oziroma J. Basnage v drugi izdaji tega dela, III, 1725, 340 do 344. Tekst iz kodeksa pod št. III je pa ponatisnil isti Canisius, na nav. mestu, II, 248, oziroma ponovil Basnage, III/2, 282.

Prvi Slovenec po rodu, ki je kritično uporabljal ter deloma tudi objavil tekst Konverzije je bil Korošec Marko Hansiz S. J. (roj. 1683 v Žernovnici v Podjunu, umrl 1766 na Dunaju, prim. kar piše o njem Glonar v Slovenskem biografskem leksikonu, 291). V svojem na veliko zasnovanem delu Germania sacra je v drugem zvezku (Augustae Vindellicorum 1729) priobčil naš tekst, toda ne v celoti, marveč raztrganega po odlomkih, ki jih posebej razlaga (35—48, 88—136). Hansiz je uporabljal tudi Freherjevo in Canisijevo izdajo, ali ju primerjal tudi z drugimi rokopisi. Od teh pozna rokopise, ki smo jih zgoraj označili s št. 1, 4 in 6. Rokopisu 4, ki se mu zdi najstarejši, daje v citiranju prednost pred ostalima. Kar se dobe nastanka našega teksta tiče je Hansiz za leto 872 (l. c. str. 34, 135).

Josephus Reschius, Annales ecclesiae Sabionensis nunc Brixinensis (tomus I, pars II, Augustae Vindellicorum 1759, 543—548) objavlja s komentarjem po Hansizu tekst Konverzije, v kolikor se ta tiče sv. Ruperta. Glede dobe nastanka je Reschius za leto 872.

Novo in popolno izdajo našega vira je priredil J. Fr. Th. von Kleimayrn (tudi Kleinmayrn) v svojem anonimnem delu *Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Diplomatischer Anhang*, str. 7—18 (Salzburg 1784). Kleimayrn pozna rokopise v Salzburgu (pri stolnem kapitlju in pri sv. Petru), v Nacionalni biblioteki na Dunaju dva, enega s signaturo *Histor. Eccles. 173* (!, pač naš rokopis 4), drugega s signaturo *Histor. eccles. 148* (naš rokopis 1) ter izdaji Canisijevo in Hansizevo. Za edicijo teksta uporablja do besed „*praesentavit domino*“ (pogl. 10) rokopis stolnega kapitlja v Salzburgu (naš kodeks 2), od besed „*Privina aliquod cum illo*“ istega 10. poglavja pa Hansizevo izdajo ter naš rokopis 5, ki ga je tedaj hranil stolni kapitelj v Salzburgu. Kar se nastanka našega vira tiče je Kleimayrn za leto 875 (str. 15, opazka).

Med teksti, ki jih je v svojem Glagolita Clozianus (Vindobonae 1836) objavil točno pred sto leti naš Kopitar je na str. LXXII—LXXVI natisnjena tudi Konverzija, toda le nje „karantanski“ del, to je tekst od poglavja 3 do konca. Kopitar je uporabljal petero rokopisov, ki so mu bili na razpolago v Nacionalni biblioteki na Dunaju in ki smo jih zgoraj označili s številkami 1, 3, 4, 5 in 6. Največ se naslanja na rokopisa 1 in 3. Tekst je opremil z nekaterimi kritičnimi opombami. Glede dobe nastanka našega spisa je za leto 875. Kopitarjevo izdajo z njegovimi opombami je ponatisnil J. A. Ginzl v prilogi svojega dela *Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method*, 1857, 46—57.

Prvo kritično izdajo Konverzije, opremljeno s kratkim uvodom o rokopisih in starejših izdajah, aparatom variant ter kritičnimi opazkami ob tekstu je za oddelek „*Scriptores*“ zbirke „*Monumenta Germaniae historica*“ leta 1854 priredil Wattenbach (XI, 1—15). Od opazk je Wattenbach prevzel nekatere iz Kopitarjevega Glagolita Clozianus. Za svojo edicijo je Wattenbach uporabil kodekse, ki smo jih zgoraj označili z 1—6 in deloma tudi rokopisa II in III. Na koncu je objavil tekst „*Excerptum de Karentanis*“ (kodeks 4). Kar se avtorja tiče je Wattenbach mnenja, da se pod anonimom skriva nek duhovnik salzburške cerkve, ki

je sestavil spis v obrambo salzburških pravic pred novo Metodovo nadškofijo. Spis je nastal 75 let po pridobitvi Panonije za salzburško cerkev, torej leta 871. Kot vire je avtor uporabljal stare kasneje izgubljene zapiske, kronike in listine (pogl. 10, 11, 12), zdi se Hieronimovo svetovno kroniko (pogl. 6) ter ustno izročilo.

Wattenbachovo izdajo so uporabljali skoraj vsi, ki so se v zadnjih osemdesetih letih bavili z našim tekstom. Ponatisnili so jo v celoti ali po večini V. A. Biljbasov (Кирѣль и Мефодій, 1868, I, 111—126), F. Pastrnek (Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda, 1902, 264—273) in v odlomkih Fr. Kos (Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, I, 1902, II, 1906, passim).

Slovenski prevod Konverzije je priredil Janez Majciger v iz češčine prevedenem delu Jan. Ev. Bílý, Zgodovina svetih apostolov slovanskih Cirila in Metoda (v Pragi 1863, str. 98—103).

II. O avtorju, kompoziciji in virih.

Avtor Konverzije po imenu ni znan. Iz zanimanja, ki ga na vsaki strani kaže za salzburško nadškofijsko cerkev, iz poznavanja njenih pripadnikov, njene preteklosti in sedanjosti, iz vnetega zavzemanja za pravice Salzburga v Karantaniji in Panoniji, iz velike brige za nadaljno usodo salzburških interesov na vzhodu, ki jo je čutiti iz vsakega poglavja njegovega spisa, in ne nazadnje iz poznavanja ter uporabe specifično salzburških virov, smemo po vsej pravici sklepati, da je bil avtor Konverzije v najožjih zvezah s salzburško cerkvijo, posebej pa še, da je moral stati blizu takratnemu njenemu nadškofu Adalvinu (859—873). Verjetno je pisec živel v samem Salzburgu. Ker bi bil avtorlaik v tedanjih časih velika izjema moramo kot skoraj povsem za gotovo trditi, da je avtor Konverzije pripadal duhovniškemu stanu. Velik interes, ki ga kaže do vsega, kar je v zvezi z vero in cerkvijo ter dobro poznavanje posebnih cerkvenih zadev (kot misijonstva, cerkvene uprave in dr.) govori za to. Kot Salzburgan oziroma v najožjem območju salzburškega nadškofijskega sedeža živeča oseba je avtor pripadal bavarskemu plemenu; kot Bavarec se nam razkrije v 10. poglavju, kjer imenuje vzhodnofrankovskega kralja Ludvika našega, to je bavarskega kralja, kar je bil ta pred izvolitvijo za vzhodnofrankovskega kralja (l. 835) resnično od l. 817.

Naš anonimni avtor je svoj spis napisal na latinskem jeziku, v preprostem in neizumetničenem stilu, brez visokoletečih fraz ali posebno zavutih jezikovnih period. Pripovedovanje teče gladko, se razvname komaj tam, kjer se avtor posebno zavzame za interese salzburške cerkve ali kjer nastopi ostro proti njenim protivnikom. Na enem mestu je radi pozitivne pripovedovanja vrinjen v prikaz izkonstruiran dvogovor med kraljem Karlom Velikim in salzburškim nadškofom Arnom (pogl. 8). Enakim svrham služi tudi povest o knezu Ingu (pogl. 7). Na dveh mestih je v obliki nekakega uvoda podanega nekaj iz starejše zgodovine Karantanije oziroma Panonije, čeprav to strogo ne spada k temi spisa (pogl. 4, 6). Tudi uvodna poglavja o sv. Rupertu spadajo le malo h glavnemu namenu, ki ga je zasledoval spis, to je obramba salzburških pravic v Karantaniji in Panoniji.

Latinski jezik našega anonima ni posebno sočen in bogat. Iste besede, izrazi in fraze se rade ponavljajo. Podrobna analiza teksta bo pokazala v 3. poglavju ponovitve iz 4., 6., 7. in 8. poglavja, v 6. enakosti z 8. poglavjem, v 5. poglavju podobnosti s 7. in 8. poglavjem, v 8. poglavju zopet take besede in fraze, ki smo jih našli že v 3., 4., 5., 6. in 7. poglavju.

Pred definitivno redakcijo si je naš avtor sestavil nedvomno koncept svojega dela. Glavna vsebina mu je bila pred očmi pred zaključkom celotnega spisa, vsebina po vrstnem redu kasnejših poglavij pred koncipiranjem prejšnjih. Zato se je mogel v tretjem poglavju, ki je nastalo kot uvodno poglavje v drugemu delu Konverzije, sklicevati in ponavljati izraze iz 4., 6., 7. in 8. poglavja. Zato se je mogel v 9. poglavju pozivati na podatke 13. poglavja.

Naš Anonymus je pri koncipiranju svojega spisa uporabljal razne vire. Ker bom njegovo odvisnost od njih imel priliko pokazati in dokazati v podrobni analizi, sledi naj na tem mestu le sumaričen pregled uporabljenih virov, v kolikor so se dali dokazati.

Vita s. Ruperti primigenia authentica (cap. 1).

Liber confraternitatum s. Petri vetustior (cap. 2, 3).

Necrologium s. Rudberti Salisburgensis (cap. 9).

Fredegarjeva kronika, oziroma kak od Fredegarja odvisen vir (na pr. Gesta Dagoberti). Cap. 4.

Annales Iuvavenses maximi (cap. 6, 9).

Annales Iuvavenses maiores (cap. 6, 8, 9).

Annales Laureshamenses (cap. 6).

Annales Maximiniani (cap. 6).

Anali (frankovski, bavarski in drugi) vobče (cap. 3).

Comes Marcellinus, Chronica (cap. 6).

Ohranjene oziroma danes izgubljene listine (cap. 6, 10, 11, 12, 13).

Ustna tradicija, splošno znanje in podobno (cap. 3, 4, 6).

III. Vsebina.

Življenjepis sv. Ruperta.

Spis, znan pod imenom *Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum*, ali krajše *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, razpada v dva po vsebini in obsegu različna dela. Krajši del, ki bi ga lahko imenovali *Conversio Bagoariorum*, obsega v prvih dveh poglavjih življenjepis sv. Ruperta in listo škofov oziroma opatov pri samostanu sv. Petra v Salzburgu od smrti Rupertove († 27. marca pred letom 717) pa do posvetitve Virgila za škofa (15. junija 767). Večji del pa (poglavja 3—14), ki mu je ta razprava posvečena, moremo označiti kot *Conversio Carantanorum*.

S krajšim delom, predvsem z življenjepisom sv. Ruperta, se je pečala vrsta znanstvenikov. Omenjam pred vsemi W. Wattenbacha, F. M. Mayerja, W. Levisona in J. Friedricha.¹ F. M. Mayer in Levison sta dokazala, da ni življenjepis sv. Ruperta, kot ga beremo na čelu Konverzije, prvotni, marveč že potrebam in zahtevam salzburške cerkve okoli l. 870 prilagoden interpoliran tekst, prvotna avtentična Rupertova „vita“ pa da je nastala že po l. 851. Med obema življenjepisoma obstojajo nekatere znatne razlike, od katerih so najvažnejše sledeče: starejši tekst (*vita primigenia authentica*) piše, da je bil bavarski vojvoda Teodo le utrjen v veri, mlajši v okviru Konverzije sporočen življenjepis (*vita primigenia interpolata*) pa pravi, da je bil Teodo krščen. Interpolirana „vita“ poroča, da se je sv. Rupert, razširjajoč sv. vero, podal po Donavi navzdol do meja Spodnje Panonije (*per alveum Danubii usque ad fines Panoniarum inferioris spargendo semina vitae*

navigando iter arripuit). Avtentična „vita“ pa besed od „usque“ do „vitae“ nima. Interpolator jih je dodal z namenom, da bi dokazal pravice salzburske cerkve do Spodnje Panonije, ki je bila takrat (okoli 870) del Metodove nadškofije. Avtentična „vita“ ima prirodnejšo in pravilnejšo, zato starejšo frazeologijo od interpolirane. Nje konec je bolj podoben v legendah navadnemu kot zaključek teksta v interpolirani „viti“. Avtor Konverzije je imel pred seboj starejšo avtentično „vito“ in jo je za svoj okoli leta 870 nastali spis stilistično in stvarno — posebno stavek o Panoniji in konec — predelal. Od takrat velja v Salzburgu ta Rupertova „vita“ kot uradna, zato je v rokopisih pogosta, dočim je starejša in avtentična Rupertova „vita“ ohranjena le v enem samem doslej znanem tekstu (kodeks 790 iz 10. stol. v Univerzitetni biblioteki v Gradcu, fol. 110—113’).

Tudi glede virov Rupertovega življenjepisa so prišli novejši raziskovalci do pomembnih izsledkov. Tako je dokazano, da je oris Rupertovega značaja kratkomalo posnet iz aktov sv. Boštjana (*Acta Sanct.*, II, 265, jan., *Surius, Vitae Sanctorum*, 20. jan.). Kar velja za Boštjana to tudi za Ruperta. Drugo je prevzeto zopet iz drugih svetniških življenjepisov in kraljevskih listin. Stil in izrazi v Rupertovi „viti“ so zelo podobni onim v nekem spisu o prenosu relikvij sv. Hermesa iz Rima v Salzburg (*Translatio sancti Hermetis*, ed. *Mon. Germ., Script.*, XV, 410 in E. Dümmler, *Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen*, 22, 1860, 295—296), ki je nastal v Salzburgu med l. 851 in 855. S tem je podan tudi približen čas postanka starejšega ali avtentičnega Rupertovega življenjepisa, to je sredina 9. stoletja.

Politična in verska priključitev karantanskih Slovencev na zapad.

Bolj kot prvi dve poglavji Konverzije nas zanimajo ostala, ki razpravljajo o „spreobrnitvi Karantancev“. Njim je posvečena pričujoča razprava, zasnovana kot komentar k priključeni ji novi izdaji „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*“. Zgodovinska kritika je poglavjem 3 do 14

našega teksta posvetila dokaj manj pozornosti kot prvima dvema. Nas mora drugi, to je večji del Konverzije predvsem zanimati, kajti njegova vsebina spada med najdragocenejše, kar nam je znanega o starejši zgodovini Slovencev.

Tretje poglavje predstavlja nekak prehod in uvod k delu spisa, ki govori o „spreobrnitvi Karantancev“. Njegovi prvi stavki podajajo vsebino prejšnjih in sledečih poglavij. Z njimi ni povedanega prav za prav nič novega, marveč so le z istimi besedami posneta nekatera mesta poglavij, ki tretjemu slede. Tretje poglavje ni nastalo pred četrtem in sledečimi, marveč ga je avtor sestavil šele potem, ko je imel koncipirana najmanj poglavja 1, 2, 4, 5, 6, 7 in 8 ter ga nato kot poglavje, ki označuje vsebino sledečih, postavil na čelo drugega oddelka svojega spisa.

Prvi stavek tretjega poglavja pa „Hactenus praenotatum est qualiter Bagoarii facti sunt christiani seu numerus episcoporum et abbatum conscriptus in sede Iuvavensi“ povzema vsebino prvih dveh poglavij Konverzije. Besede se deloma ujemajo z naslovom drugega poglavja (catalogus episcoporum sive abbatum eiusdem Iuvavensis sedis), povedo pa celo nekoliko več. Z besedami „conscriptus in sede Iuvavensi“ je po mojem mnenju poudarjeno, da je seznam škofov in opatov pri Sv. Petru v Salzburgu, kot ga beremo v drugem poglavju Konverzije, posnet po uradni listi, ki se je nahajala pri sv. Petru v Salzburgu, stolici takratnih salzburških škofov-opatov. Res soglaša lista v Konverziji, z malo izjemo, z uradnim „ordo episcoporum vel abbatum“ salzburške cerkve, kot ga najdemo v „Liber confraternitatum vetustior“, začetem l. 784 v samostanu pri sv. Petru v Salzburgu.²

Liber confraternitatum vetustior

Conversio Bag. et Carantanorum, c. 2.

Hrodperhtus ep. et abb.

Hrodbertus ep.

Anzogolus abb.

Vitalis ep.

Uitalis ep. et abb.

Anzogolus abb.

Sauolus abb.

Savolus abb.

Izzio abb.

Ezius abb.

Flobrigis ep. et abb.

Iohannis ep. et abb.

Virgilius ep.

Flobargisus ep.

Iohannes ep.

Virgilius ep.

Sledeči stavek našega teksta prevzema dobesedno besede in fraze, ki jih najdemo zopet v poglavjih 4, 6, 7 in 8 Konverzije. Za označbo „*Sclavi qui dicuntur Quarantani*“ je primerjati pogl. 7 „*in Sclaviniam in partes videlicet Quarantanas*“ ter pogl. 8 „*in Sclaviniam... regionem Carantanorum*“. Označbo sosedov Karantancev kot „*confines eorum*“ najdemo zopet v poglavjih 4 in 8. Besede „*seu quomodo Huni Romanos et Gothos atque Gepidos de inferiori Pannonia expulerunt et illam possederunt regionem*“ so posnete oziroma sestavljene iz poglavja 6: „*in plagis Pannoniae inferioris et circa confines regiones Romani possederunt*“, nato „*Huni... expulerunt Romanos et Gothos atque Gepidos*“.

Nov je konec tretjega poglavja: „*quousque Franci ac Bagoarii cum Quarantanis continuis affligendo bellis eos superaverunt. Eos autem qui obediebant fidei et baptismum sunt consecuti, tributarios fecerunt regum, et terram quam possident residui adhuc pro tributo retinent regis usque in hodiernum diem*“. S temi besedami je povedano celo več kot v poglavju 6, ki razpravlja o obrskih vojnah in o pokoritvi Obrov. Za sodelovanje Frankov, Bavarcev in karantanskih Slovencev na bojnem polju proti Obrom najdemo potrdila v drugih virih. Besede alamanskih analov, ki poročajo k l. 790, da se je kralj Karl napotil nad Obre z vojsko Frankov, Sasov in Slovanov (*commoto exercitu magno Francorum et Saxonum atque Sclavorum*) se morejo sicer nanašati tudi na severne Slovane.³ Pač pa zvemo iz frankovskih državnih analov, da se je l. 795 vojskoval z uspehom proti Obrom v Panoniji furlanski vojvoda Erik skupaj s Slovenom *Vojnomirom* (*cum Wonomyro Sclavo*).⁴ Ker navaja Konverzija v sledečem šestem poglavju tudi Erikov pohod nad Obre in se del tretjega poglavja nanaša baš na vsebino šestega, menimo, da je mogoče imeti avtor v tretjem poglavju pri besedah „*cum Quarantanis*“ v mislih tudi Vojnomira in njegovo sodelovanje z vojvodom Erikom proti Obrom. Vir,

iz katerega je avtor Konverzije črpal znanje o frankovsko-bavarsko-slovenskem sodelovanju proti Obrom ter pokoritvi in krstu Obrov so mogli biti frankovski državni ali kaki drugi anali, ki o tem poročajo.⁵ Videli bomo še, kako naš avtor v kasnejših poglavjih pogostokrat črpa iz frankovskih analov, dobesedno ali tudi le po vsebini in smislu.

Glede Vojnomira, ki ga je mogel imeti avtor Konverzije med drugimi v mislih, ko govori o pomoči Karantancev proti Obrom, se domneva, da je gospodoval Slovenom na kasnejšem Kranjskem, Istri ali Štajerskem, ali pa v hrvaškem Posavju, bil torej v tem slučaju eden prednikov znane panonsko-hrvatskega kneza Ljudevita.⁶ Pripušča se pa — to baš z ozirom na besede „cum Quarantanis“ — tudi sklep, da je Vojnomir gospodoval po Karantaniji.⁷ Menim, da pri besedi „Quarantani“ ni potrebno misliti le na ožje karantanske Slovence, marveč v smislu rabe te besede v našem viru in splošnega pomena, ki jo ima v virih iz druge polovice 9. stol., tudi na vsaj del ostalih Slovencev.⁸ Slovencem izven ožje Karantanije — prejkone kranjskim ali štajerskim, da govorimo s pojmi novejšje dobe — ki stanujejo na potu iz Furlanije v Panonijo, je torej prav lahko okoli leta 800 gospodoval neki Vojnomir. Proti Vojnomiru — knezu karantanskih Slovencev govori tudi, da ne najdemo Vojnomira v seznamu karantanskih vojvod v 10. poglavju Konverzije.

Zadnje besede tretjega poglavja se nanašajo na nadaljno usodo Obrov, potem ko so jih premagali združeni Franki, Bavarci in Slovenci.

Poročilo o kristianizaciji Obrov je mogel avtor Konverzije sestaviti iz splošno-znanih vesti frankovskih državnih in drugih letopisov o Obrih po velikih Karlovih zmagah nad njimi,⁹ medtem ko podatek o Obrih — plačevalcih tributa velja šele za dobo po l. 828. Leta 822 se Obri imenujejo zadnjič kot narod, in sicer med odposlanci narodov, ki so takrat prišli na državni zbor v Frankfurt.¹⁰ V zvezi z veliko politično reformo Ludvika Nemškega l. 828 na vzhodu pa preneha v virih omenjanje Obrov kot posebnega naroda. Obri so odslej le podložniki frankovskega kralja. Na te in

take Obre ter njihovo zemljo v Spodnji Panoniji po l. 828 se nanaša vest našega vira o „tributarii regum“, to je kralja Ludvika Nemškega in njegovih naslednikov.¹¹ Ni pa pri zapadnih narodih in Slovanih zginil še tako kmalu spomin na nekdanj tako mogočen obrski narod, tembolj ker so ostanki Obrov brez dvoma živeli še dolgo med drugimi narodi, dokler se niso z njimi pretopili. Naj omenim v tej zvezi znano poročilo Konstantina Porfirogeneta, ki poroča o ostankih Obrov na Hrvatskem še v 10. stol.¹² Nekdanja obrska zemlja v Panoniji se v 9. stol. še pogostokrat omenja kot „terra, provintia, regnum, solitudines Avarorum“, in še l. 979 kot „terra quondam Avarorum“.¹³ Take ostanke Obrov v Spodnji Panoniji ima avtor Konverzije v mislih, ko pravi, da žive še do njegovih dni, to je do okoli l. 870. Vedel je zanje pač iz onega, kar je bilo o tem znanega za njegovih dni v Salzburgu in na zapadu vobče.

Dogodki, o katerih nam poročata sledeči, to je 4. in 5. poglavje Konverzije, so tako pomembni in usodni za zgodovino Slovencev, da si jih upam primerjati le še s pojavom prve slovenske tiskane knjige ali pa z narodnim osvoboditvenjem naših dni. Vesti obeh poglavij so neprecenljive vrednosti za poznavanje starejše zgodovine Slovencev.

Četrto poglavje Konverzije je uvedeno z besedami „Nunc recapitulandum est de Quarantanis“, kar kaže, da začenja prav za prav šele tu prava „Conversio Carantanorum“ in potrjuje mnenje, da ima tretje poglavje pred tem le značaj dispozicije in vsebinskega prikaza prejšnjega ter sledečega teksta. Prvi za tem sledeči stavki govore o kralju Samu, ki da je bil Slovan in knez Karantancev ter o njegovih stikih s frankovskim kraljem Dagobertom, torej stvari, ki prav malo spadajo v spis o „spreobrnitvi Karantancev“. Mislim, da je avtor Konverzije mesto o kralju Samu uvrstil semkaj zato, ker je želel vsaj nekaj povedati iz starejše zgodovine karantanskih Slovencev, ni pa znal drugega kot to, kar je vedel iz ustnega izročila in je v drugih virih našel o kralju Samu in kralju Dagobertu.

Vesti o odnosih med obema kraljema najdemo pri takozvanem F r e d e g a r j u, in sicer piscu-Burgundcu, ki je

pisal okoli l. 642.¹⁴ Že Wattenbach je poudaril, da soglaša Konverzija delno s Fredegarjem.¹⁵ Direktno prevzemanje in prikrojevanje po Fredegarju (ali kakem drugem strogo od Fredegarja odvisnem viru) je pa dokazal prvi J. Goll.¹⁶ Goll opozarja na besede „nomine“, „negotiatores“, „interficere“, „expoliavit“, ki se v istem vrstnem redu ponavljajo pri Fredegarju v oblikah „nomen“, „neguciantes“, „interfecissent“, „expoliassint“ (ed. Mon. Germ., SS rer. Merov., 144, 154, cap. 48, v. 14, cap. 68, v. 18, 19). V potrdilo, da je avtor Konverzije črpal iz takozvanega Fredegarja ali kakega od njega tesno odvisnega vira dodajem še, da se tudi beseda „exercitus“ oziroma „exercitum“ na prav enak način ponavlja pri Fredegarju in v Konverziji (ed. cit., 155, cap. 68, v. 3, 5). Ne po besedah pač pa po smislu se sklada tudi začetek poglavja v Konverziji (temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti) s podobno glasečimi začetki pri takozvanem Fredegarju (na primer pogl. 67, ed. cit. 154: anno nono regni Dagoberti). Avtorju Konverzije je Dagobert, ki sicer ni bil nikak „slaven“ vladar, „gloriosus rex“, znamenje, da ni sicer o njem mnogo vedel in mu je bolj iz stilističnih ozirov kot stvarne potrebe dal pridevek „slaven“.

Le nekaj ne najdemo pri Fredegarju, oziroma viru, ki bi bil od njega odvisen: avtor Konverzije pravi, da je bil Samo Slovan in knez Karantancev. Proti Gollu, ki meni, da niso v Karantani o Samu vobče ničesar vedeli in da je zveza med karantanskimi Slovenci ter Samom, kakor tudi zmaga Frankov nad Samom le tendenciozen plod Konverzije, z namenom dokazati pripadnost Karantanije k frankovski državi in pod salzburško cerkev, sklepa, po mojem mnenju pravilno, Hauptmann, da govori prav način, kako predstavlja Konverzija „Slovana“ Sama kot kneza Karantancev, proti tendencioznosti tega mesta in da imamo v poročilu o karantanskem knezu Samu, po rodu Slovanu, iskati karantansko narodno tradicijo, ki je imela Sama, o katerem vemo, da je vladal tudi nad karantanskimi Slovenci, v dobrem spominu kot osvoboditelja izpod obrskega jarma. Avtor Konverzije kombinira narodno izročilo Karantancev s Fredegarjem.¹⁷

Še v eni točki se Fredegar razlikuje od avtorja Konverzije. Fredegar poroča o zmagi Alamanov in Langobardov nad Slovani, toda tudi o silovitem porazu frankovske vojske pri Wogastisburgu. Avtor Konverzije slednje zamolčuje in napravlja Dagoberta za zmagovalca. Hauptmann je opozoril na okoliščino, da so bili glavni nasprotniki karantanskih Slovencev, ki jim po Konverziji načeljuje Slovan Samo, Langobardi, ti pa so zmagali ter na možnost, da črpa Konverzija iz kakega vira druge vrste, nastalega na podlagi Fredegarja. Tak vir so na primer Gesta Dagoberti iz prve tretjine 9. stol., ki tudi nič ne vedo o kaki zmagi Samove vojske.¹⁸

Natančnejša primerjava teksta Konverzije s tekstom Gesta Dagoberti podkrepljuje Hauptmannove domneve. Primera radi navajam: Gesta Dagoberti imenujejo frankovske trgovce „negotiatores“, torej tako kot Konverzija in ne „neguciantes“, kot ima Fredegar. Avtorju Gesta Dagoberti in Konverzije je Dagobert „rex Francorum“ oziroma „rex“, takozvanemu Fredegarju samo Dagobertus. Po tekstu v Gesta Dagoberti je kralj Dagobert v resnici zmagal v zvezi z Langobardi (Langobardi item cum Dagoberto victoriam optinuerunt). Takozvani Fredegar o langobardsko-Dagobertovi zmagi nima nič, pač pa se zmaga Langobardov in kralja Dagoberta, izpričana v Gesta Dagoberti, lepo sklada s Konverzijo, ki predstavlja Dagoberta kot zmagovalca nad kraljem Samom, vladarjem le karantanskih Slovencev.¹⁹

S kratkimi besedami „non multo post tempore“ preide avtor Konverzije iz Samove dobe na dogodke, do katerih je v Karantaniji prišlo sredi 8. stol. Ta „nedolgi čas“ obsega najmanj stoletno dobo. Nadaljnja vsebina 4. poglavja je nakratko sledeča: Obri začno napadati Karantance. Njihov knez Borut prosi za pomoč Bavarce, ki pridejo, premagajo Obre, toda podvržejo tudi Karantance s sosedi. Med talci, ki jih odvedejo na Bavarsko, je tudi Borutov sin Gorazd. Ta prejme na očetovo prošnjo krščansko vero in vzgojo. Enako tudi Borutov nečak Hotimir. Po Borutovi smrti pošljejo Bavarci na povelje Frankov kristjana Gorazda zopet Slovincem, ki ga povzdignejo za kneza. Toda že po treh le-

tih Gorazd umre. Nato postane z dovoljenjem kralja Pipina in po volji Karantancev Hotimir, tudi že kristjan, knez Karantancev. Z njim pride med karantanske Slovence krščanski duhovnik Majoran.

Naša prva naloga bo, določiti kolikor mogoče trden **hronološki red** omenjenih dogodkov. Kdaj so Obri začeli napadati karantanske Slovence, ti poklicali Bavarce na pomoč, ki jih in sosede nato podvržejo oblasti kraljev (*servitutive eos regum subiecerunt*)? Linhart datira dogodke z letom 748; Ankershofen jih stavi v l. 749.; Büdinger utemeljuje bavarsko ekspedicijo v Karantanijo z datiranjem med l. 745. in l. 747.; Dimitz stavi dogodke v leta 747. do 749.; Riezler misli na zadnja leta vojvode Odila ali prva njegovega naslednika, torej okoli l. 748.; Abel in Simsom sta za začetek vlade vojvode Tasila, torej kmalu po 18/1 748, ko je umrl njegov prednik vojvoda Odilo; Fr. Kos misli na dobo 745—748, kajti od l. 745. „so bili Bavarci podložni kralju in sicer frankovskim“, l. 748. je pa postal na Bavarskem vojvoda Tasilo, ki je bil takrat „še jako mlad in ni verjetno, da bi se bil hotel vtikati v bojne zadeve tuje dežele“; Gruden je za l. 745.; Tomek stavi dogodke v dobo okoli l. 749.; Jaksch meni, da se je vse to zgodilo še pred l. 745.; Pirchegger smatra, da so se Karantanci podvrgli Bavarcem za časa vojvode Tasila, torej po 18. januarju 748, ko je umrl njegov prednik vojvoda Odilo; Hauptmann datira dogodek okoli l. 745.; Grafenauer se priključuje mojemu mnenju glede časa bavarske nadvlade nad Slovenci.²⁰

Glede dobe, kdaj so Bavarci podvrgli Karantance so torej zgodovinarji kaj različnega mnenja. V petem desetletju 8. stol. se giblje datiranje v razdobju „pred 745—749“.

Mislím, da je za točno časovno določitev tega dogodka paziti predvsem na izražanje našega vira, ki natančno razlikuje troje: 1. obrska nevarnost je naznanjena le Bavarcem (*Bagoariis*), 2. Bavarci pošljejo Gorazda Karantancem na zapoved Frankov (*per iussionem Francorum*), 3. Hotimir postane knez z dovoljenjem kralja Pipina (*permissione domni Pippini regis*).

Torej le Bavarcem, ne pa Frankom, ki jih Konverzija omenja šele kasneje, so Karantanci naznanili obrsko opasnost. Zgoditi se je to moglo torej poprej nego so prišli Bavarci pod frankovsko nadoblast. Ker vemo, da je do tega prišlo l. 745., so torej tudi Obri napadli Slovence in ti zaprosili Bavarce za pomoč ter prišli pod njihovo oblast pred l. 745.²¹ Mlajši anali iz Metza (*Annales Mettenses posteriores*), ki k l. 745. poročajo o vojni med Bavarci in Franki, nam to potrjujejo. Javljajo namreč, da so bili Bavarcem v pomoč Sasi in Alamani, Slovane pa so (Bavarci) imeli seboj (*Baioarii... exercitum adunaverunt, conductosque in adiutorium Saxones et Alamannos et Sclavos secum habuerunt*).²² Vir tu točno razlikuje med saškimi in alamanskimi zavezniki po eni strani ter Slovani, ki so jih Bavarci „imeli seboj“ po drugi strani. Koga „imeti seboj“ je pa mogoče le, ako je ta pod njegovo nadoblastjo. To se lepo sklada s karantanskimi Slovenci, ki so, ker so jih najmanj pred l. 745. rešili Bavarci obrske nadloge in podvrgli, tem sedaj morali pomagati, ne jim pa prostovoljno priti v pomoč, kot Sasi in Alamani, katere so protifrankovski interesi vezali na Bavarce.

Datiranje bavarsko - karantanskih stikov v dobo pred l. 745. potrjujejo podatki, ki so nam znani o cerkveni dodelitvi in pripadnosti Karantanije pod Salzburg. Kakor poroča znana razsodna listina Karla Velikega iz l. 811. o Dravi kot mejni reki med salzburško in oglejsko arhidiecezo, je trdil salzburški nadškof Arno (785—821), da so že rimski papeži Caharija (741—752), Štefan II. (752—757) in Pavel I. (757—767) za časa njegovih prednikov (*tempore antecessorum suorum*) s privilegiji in potrdili dodelili Karantanijo Salzburgu.²³ Ker govori Arno v množini o „prednikih“ moramo imeti tu v mislih vsaj dva: Johannesa, ki je umrl med l. 746. in l. 748. in Virgila, ki je pastiroval za tem do l. 784.²⁴ Ker je pa omenjen med papeži, ki so podelili Karantanijo Salzburgu še Caharija, ta pa vlada od 3. decembra 741,²⁵ bi se bila torej cerkvena priključitev Karantanije Salzburgu izvršila med tem datumom in smrtjo škofa Johan-

nesa (med 746—748), politična Bavarski pa po vsej priliki še nekoliko pred tem.

Vse to soglaša z našim znanjem o razmerju, ki je obstajalo pred l. 743. med bavarskim vojvodom Odilom in papežem Caharijom. Caharija je bil v teh letih na strani bavarskega vojvode in proti frankovski majordomski dinastiji. Brez dvoma iz političnih razlogov, kajti papež je pač upal, da bo imel proti svojim nasprotnikom Langobardom boljšega zaveznika pri Bavarcih kot pri Frankih. Prizadevanje papeževo gre v letih 741—743 za tem ločiti vezi med bavarsko cerkvijo in frankovskim nadškofom Bonifacijem, kar je hkrati spadalo v odlični meri v politični koncept bavarskega vojvode. V to dobo toplega sporazuma med Rimom in Bavarsko, posegajočega v svetno ter cerkvenopolitično območje in v nasprotstva med frankovskimi Arnulfingi ter bavarskimi Agilolfingi, se izvrstno vključuje cerkvena priključitev Karantanije Salzburgu, ki jo je izvršil ++ Bavarcem naklonjeni papež Caharija. Po l. 743. je kaj takega prav malo verjetno, kajti kakor hitro so Franki l. 743. podvrgli upornega vojvodo Odila in Bavarce, se je položaj spremenil: papež, kakor da se ni nič zgodilo, je zopet na strani Frankov in za njihovega nadškofa Bonifacija.²⁶

Nekateri so iz besed, da so Bavarci podvrgli Karantance podložništvu kraljev (servitutive eos regum subiecerunt) sklepali, da so morali takrat Bavarcem vladati kralji, to pa je moglo biti šele po l. 743., ko so prišli Bavarci pod vrhovno oblast frankovskih kraljev, oziroma majordomov, kasnejših kraljev, torej so mogli tudi Slovenci priti šele po tem letu pod oblast „kraljev“ — vladarjev nad Bavarsko. To pa nikakor ne mora brezpogojno držati, kajti beseda „rex“ v 8. in 9. stol. ne pomenja le kronanega kralja, marveč tudi kneza in vladarja vobče, kar je bil tudi bavarski Agilolfingec Odilo. Arabski kalifi in emiri so v frankovskih državnih analih kralji (reges). V istem viru se knezi slovanskih Abodritov in Veletov imenujejo v 8. in 9. stol. „principes“, „duces“, pa tudi „reguli“ in „reges“, njihova oblast pa „regia potestas“ in „regnum“.²⁷

Ko so Karantanci zaprosili Bavarce za pomoč jim je vladal knez Borut, po njegovi smrti so pa na povelje Frankov (per iussionem Francorum) Bavarci poslali Slovincem za kneza Borutovega sina G o r a z d a. Zgoditi se je to moglo šele, ko so Franki že dosegli nadoblast nad Bavarci, torej po l. 745.; po tem letu je torej tudi Borut umrl. V Konverziji očitno poudarjena „iussio Francorum“ se da spraviti najboljše v sklad z dobo okoli l. 749. Navzlic pokoritvi l. 745. ni Bavarska posebno rada priznavala frankovske nadoblasti. Leta 749. so se Bavarci uprli, toda se morali, ko je Pipin vkorakal v deželo, podvreči frankovski oblasti, dati talce in obljubiti, da se ne bodo več puntali. Franki so postavili za vojvodo mladega Tasila, omejili mu pa vojvodsko oblast tako, da je celó s svojim imetjem smel bavarski vojvoda razpolagati le z dovoljenjem frankovskega vladarja.²⁸ Bolj kot kdaj se da v Konverziji poudarjena „iussio Francorum“ spraviti v sklad s frankovsko-bavarskimi odnosi od l. 749. dalje. Glede na to menim, da je Borutov naslednik Gorazd postal karantanski knez najpoprej l. 749.

Gorazd je umrl tretje leto po nastopu vlade. Z dovoljenjem kralja Pipina (permissione domni Pippini regis) je postal H o t i m i r knez Karantancev. Ker se Pipin imenuje kralj se je to moglo zgoditi po novembru l. 751., ko je Pipin postal kralj Frankov.²⁹ Triletna vladarska doba kneza Gorazda se da torej terminirati „749“ — „konec 751“, oziroma najkasneje „pred novembrom 751“—„755“, nastop Gorazdovega naslednika Hotimira pa najpoprej proti koncu l. 751., najkasneje pa l. 755. Če vzamemo kot čas, ko so Bavarci podvrgli Karantance dobo okoli l. 740. in za Hotimira, ki je bil tedaj poslan na Bavarsko, starostno dobo desetih let, jih je imel 21 ob vrnitvi, ako je prišlo do nje najpoprej proti koncu l. 751.

Konverzija pravi, da so Bavarci zaobljubili in podvrgli Karantance (obfirmaverunt Quarantanos servitutique eos regum subiecerunt), vzeli seboj na Bavarsko slovenske talce, med njimi Borutovega sina Gorazda in nečaka Hotimira, na prošnjo Slovencev enkrat poslali Bavarci, drugič pa kralj Pipin Karantancem kneza, prvič Gorazda, drugič Hotimira,

in da so tema Slovenci dali kneževsko oblast. Kakšen je bil glede na vse to položaj slovenske Karantanije in njenih knezov napram Bavarski in Frankom in kakšen položaj so slovenski knezi zavzemali v deželi sami? Iz vsega sledi, da ni, navzlic izrazu „servitutique eos regum subiecerunt“, smatrati položaja karantanskih Slovencev enakega suženjski pokoritvi, marveč, da je obstojal med Bavarci oziroma kasneje Franki na eni in Karantanci na drugi strani neke vrste pogodbeno določen odnos. Najvažnejše pri tem je, da so Slovenci obdržali kneze svoje domače dinastije; le so smeli ti nastopiti oblast — ako so za to naprosili Karantanci — samo z dovoljenjem Bavarcev oziroma Frankov, nakar šele so jim Karantanci podelili kneževsko dostojanstvo. Ohranjen je videz svobodne volilne pravice karantanskih Slovencev, ki pa je v času bavarsko-frankovske intervencije imela že značaj dednosti v okviru ene rodbine.³⁰

Izražanje našega vira za Gorazda „Sclavi... eum duces fecerunt“ oziroma za Hotimira „populi ducatum illi dederunt“ je A. Chabert že l. 1852. spravljal v zvezo z obredom o vpeljavi in ustoličenju koroških vojvod, ki nam je v podrobnostih znan šele iz poročil 13. in 14. stoletja.³¹ Proti taki razlagi sta nastopila P. Puntschart in G. Graber. Slednji vidi v pravici karantanskih Slovencev, voliti lastne kneze, skladnost s starimi in podobnimi pravicami Bavarcev, ki so jim bili Karantanci takrat že podložni.³² Ker sem mnenja, da sega koroški knežji obred v svojih osnovah še v slovensko, to je prednemško dobo, pripuščam z Vl. Levcem, da tiči za besedami „duces facere“ oziroma „ducatum dare“ v svojih osnovnih potezah obred vpeljave in ustoličenja novega deželnega gospoda, kakor nam je v razširjeni in deloma spremenjeni obliki ter v vseh podrobnostih znan iz opisov mnogo kasnejše dobe.³³

Od poročil, ki so se nam ohranila o izvolitvi in umestitvi koroškega deželnega kneza ima najbolj starinski značaj popis izvolitvenega in umestitvenega obreda v nemški pravni knjigi, znani pod imenom Švabsko zrcalo (Schwabenspiegel).³⁴ Ta pravi, da ima koroški vojvoda svoje pravice deloma od dežele, deloma od kralja (države). Nemški kralj =

država (das rich) ga deželi da, dežela (land) pa, zastopana po svojih svobodnih zemljakih, ima pravico novega kneza sprejeti ali ga pa odkloniti. V zadnjem slučaju jim mora dati (gen) država drugega. Oba činitelja, ki sta imela besedo ob priliki, ko je Koroška potrebovala novega kneza, nastopata že v poročilu Konverzije. Franki (država) „dajejo“ Karantancem (dežela) Gorazda oziroma Hotimira, Karantanci (Sclavi, populi = svobodni zemljaki) jim pa podeljujejo kneževstvo. V toliko so se kasneje razmere spremenile, da ne „dajejo“ več Franki-Nemci karantanskim Slovencem kneza iz vrst domače dinastije, marveč svojega človeka; toda še vedno imajo Korošci vsaj formalno pravico odkloniti ga. Menim, da sega ta pravica v svojih osnovah nazaj v 8. stol., ko so si Karantanci v dogovoru z Bavarci-Franki uredili odnos do svojih novih vrhovnih gospodarjev.

Politični položaj karantanskih Slovencev, ki so navzlic pokoritvi z dovoljenjem Bavarcev oziroma Frankov obdržali svoje domače kneze, ni v zgodovini frankovske države osamljen. Podobne razmere najdemo še pri nekaterih drugih negermanskih narodih ob mejah frankovske države. Bretonci in Baski so obdržali svoje domače kneze tudi po frankovski pokoritvi.³⁵ Slovanskim Obodritom na Mecklenburškem daje Karl Veliki l. 810., po smrti prejšnjega, novega kneza.³⁶ Položaj, zelo podoben onemu karantanskih Slovencev zavzemajo za Karla Velikega Veleti ali Vilci, slovansko pleme, ki spada k skupini Polabskih Slovanov in je stanovalo na današnjem vzhodnem Mecklenburškem ter zahodnem Pomorjanskem.³⁷ Leta 789. je šel Karl z vojsko nad Velete. Njihov najuglednejši knez Dragovit se je s sinom in svojimi Frankom pokoril, dal talce, ki so jih ti zahtevali ter Frankom obljubil zvestobo. Ostali starešine so storili isto. Vendar je Dragovit še naprej obdržal kneževsko dostojanstvo in oblast. Ko so se Veleti l. 812. Frankom uprli so jim oni po pokoritvi morali zopet dati talce.³⁸ A še l. 823. vidimo, kako Veleti sami podeljujejo vladarsko oblast domačemu knezu, v slučaju spora pa odloča frankovski kralj.³⁹ Torej vse tako kot pri karantanskih Slovencih. Dragovitu bi odgovarjal knez Borut, starešinam

(primores) med Veleti pa „principes“, ki se v Konverziji kasneje omenjajo; o talcih je govor tu in tam; kakor Karantanci Gorazdu ali Hotimiru podeljujejo Veleti svojemu knezu vladarsko oblast (potestatem), kakor Karantancem daje Karl Veliki Obodritom domačega kneza (dedit illis regem).

Razmerje slovanskih plemen ob frankovski vzhodni meji do frankovske državne oblasti je bilo od plemena do plemena kajpak zelo različno. Obodriti so frankovski zavezniki in prijatelji. Velete je Karl Veliki podvrgel, toda narod obdrži domače kneze. Čehe je hotel Karl Veliki spraviti pod svoje gospodstvo, kar se mu pa v zaželjeni meri ni posrečilo. Slovani ob zgornjem Mainu stoje pod frankovsko nadoblastjo. O razmerju Karantancev do Frankov smo pa že slišali. Kakor vidimo torej na celi slovanski črti od Baltika do Drave odnos do frankovske državne oblasti, ki je sicer različno stopnjevan, toda ne pomenja nikjer popolnega utelešenja tujega naroda v frankovski državni organizem. Delilna listina frankovske monarhije iz l. 817 sicer ne razlikuje tega različno stopnjevanega razmerja do frankovske države v vseh podrobnostih, stavi pa vendar Karantance v vrsto onih slovanskih narodov na vzhodu, ki niso bili frankovski državni oblasti popolnoma podložni, marveč stali napram njej na stopnji le relativne zavisnosti. Ludvik, sin cesarja Ludvika, naj ima „Baioariam et Carentanos et Beheimos et Avaros atque Sclavos qui ab orientali parte Baioariae sunt“. Torej po eni strani deželna Bavarska, po drugi pa vrsta narodov ob bavarskih vzhodnih mejah: Karantanci, naštetih obenem s Čehi, Obri in Slovani na vzhodu Bavarske (pod slednjimi je razumeti pač Slovane ob zgornjem Mainu).⁴⁰ Za vse te narode vemo, da so zavzemali napram frankovski državi v političnem oziru poseben položaj. Stališče Čehov je enako skoraj popolni politični svobodi, Obri so v svojih panonskih rezidencah obdržali tudi po pokoritvi svoje kakane, tudune in dostojanstvenike „iuxta priscum eorum ritum“, Sorbi žive v rahli politični odvisnosti od Frankov. Vsi ti in poleg njih še Obodriti, Veleti, Moravci in Braničevci so naštetih l. 822 kot politični

narodi.⁴¹ V vrsti teh, napram Frankom ne podložnih marveč le na neki stopnji zavisnosti živečih narodov se imenujejo tudi karantanski Slovenci. To posebno razmerje zavisnosti, ki ga pa ni istovetiti s političnim podložništvom, razvidno iz delilne listine iz l. 817, sega nedvomno nazaj v dobo in med dogodke, o katerih nam poroča četrto poglavje Konverzije.

Mimo vesti o politični odvisnosti od Nemcev so podatki o širjenju prvega krščanstva med karantanskimi Slovenci najpomembnejše, o čemur nam govori četrto poglavje Konverzije. Borut sam ni bil kristjan, pač pa je dal vzgojiti svojega sina Gorazda na krščanski način in ga krstiti. Ali se je to zgodilo iz notranjega nagiba slovanskega kneza, ali pa iz motivov politične preračunjenosti ali uvidenosti, ali zgolj na bavarski politični in cerkveni pritisk, je težko reči. Z ozirom na kasnejše protikrščanske upore bi dejali, da je poslednje najverjetnejše. Kakor Gorazd je bil kristjan tudi Hotimir, ko je po triletni vladi svojega prednika postal knez karantanskih Slovencev.

Naš vir nam sporoča imena mož, ki so imeli zasluge za krščansko vzgojo in orientacijo kneza Hotimira. Knežev krstni boter (compater), duhovnik (presbyter) Lupo, ki ga je Salzburg nastavil v samostanu na otoku jezera Chiemsee, je obenem s Hotimirom poslal v Karantanijo presbiterja Majorana. „Insula Chemingi lacus quae et Auua vocatur“ je današnji otok Herrenchiemsee ali Herrenwörth v zgornjebavarskem Chiemskem jezeru. Auua (= Au) je pogosto ime za otoke v jezerih (prim. na Bodenskem jezeru: Reichenau, Lindau).⁴² Na otoku je stal moški samostan, ki ga omenja listina Karla Velikega z dne 25. oktobra 788 z dostavkom, da ga je imel „Doddogrecus peregrinus“.⁴³ Tudi Konverzija omenja v drugem poglavju škofa z imenom „Dobdagrecus“, ki da je prišel s svojim rojakom Virgilom na Bavarsko. Po posvetitvi Virgila za salzburškega škofa 15. junija 767 je postal dotakratni pomožni škof „Dobdagrecus“ opat v samostanu na jezeru Chiemsee.⁴⁴

Lupo, boter kneza Hotimira, je bil torej presbiter-redovnik v samostanu na otoku v Chiemsee in prav verjetna

je domneva, da je Lupo tamkaj vzgajal mladega slovenskega kneza ter je ta z bratrancem Gorazdom vsaj nekaj časa tam živel. O presbiterju Lupu nimamo podatkov iz drugih virov, pač pa je ime njegovega nečaka (nepos) presbiterja-redovnika Majorana zapisano v salzburški bratovščinski knjigi „Liber confraternitatum vetustior“ med duhovniki-redovniki, ki so izšli iz samostana sv. Petra v Salzburgu.⁴⁵ Tudi naš vir poudarja isto o Majoranu, da je „in Iuvavensi monasterio ordinatus ad presbyterum“, namreč pri sv. Petru. Poudarek, da je bil prvi duhovnik med karantanskimi Slovenci ordiniran v salzburškem samostanu ni brez namena. Naglaševanje Salzburga je v zadnjih stavkih četrtega poglavja prav pogosto; v zvezi je z občo tendenco našega spisa, o kateri bomo še slišali. Presbiter Lupo, boter kneza Hotimira, je, kakor prav tako poudarja naš vir, bil ordiniran iz Salzburga za samostan na otoku v Chiemsee (ordinatus de Iuvavense sede in insulam Chemingi lacus). Samostan je bil takrat še salzburškemu škofu podložen, šele kasneje je postal odvisen od bavarskega vojvode in nato od frankovskega kralja.⁴⁶ Lupo opozarja Hotimira naj bo podložen salzburškemu samostanu, z drugimi besedami salzburškemu škofu, kajti v samostanu pri sv. Petru je bil tedaj sedež salzburškega škofa in opat pri sv. Petru je obenem salzburški škof. Tudi Majoran uči Hotimira naj bo podložen samostanu v Salzburgu. Hotimir pa, tako pravi naš vir, je obljubil in tako storil ter Salzburgu vsako leto plačeval neko služnost (servitium) ter od tamkaj vse do svoje smrti prejemal nauk in službo krščansko.

Drugi knezu Hotimiru sodobni viri nam o plačevanju kake „služnosti“ v Salzburg ničesar ne poročajo. Pač pa omenja listina kralja Ludvika z dne 6. januarja 864 — torej dokument, ki po svojem nastanku časovno ni mnogo odmaknjen od Konverzije — da so salzburški vladike, ko so prihajali radi pridigovanja v Karantanijo, prejemali od karantanskega kneza in ljudstva tamošnje dežele poseben davek (coniectus).⁴⁷ Ker je ta listina izdana le par let pred nastankom Konverzije in je bila v Salzburgu zadeva davka karantanskega kneza in ljudstva v onih letih pač dobro

znana, mogel jo je avtor našega spisa; pod tem vtisom in z očitno tendenco pokazati tudi na tem mestu odvisnost od Salzburga, omeniti v svojem tekstu. Če pa sega res karantanski davek nazaj v čase kneza Hotimira je drugo vprašanje; Jaksch sicer dvomi v to, češ, nadškof Adalvin je le razmere, navadne za njegovih dni, pomaknil v Hotimirovo dobo. Zdi se mi verjetno, da so plačevali karantanski Slovenci davek že v dobi, ko so jim vladali domači knezi. Izrazi listine iz l. 864 „comes de Karantana“ in „populus ipsius terrae“ odgovarjajo razmeram, ko je Salzburg urejal med karantanskim ljudstvom, stoječim še pod vodstvom domačega kneza, svojo prvo cerkveno organizacijo. Znano nam je tudi, da odreja kapitular Karla Velikega iz l. 770, da mora narod misijonskemu škofu plačevati primerno davščino.⁴⁸

Četrto poglavje našega spisa nam sporoča tudi imena treh slovenskih knezov v Karantani: Boruth (v Excerptum de Karentanis „Boruch“, v enem rokopisov tudi Buruth), Cacatius (v enem rokopisov tudi Cacatus, v Excerptum de Karentanis in v Vita Virgilio Karastus), Cheitmar(us), v drugih rokopisih Cheitumarus, Chettumarus, Chetumarus, v Excerptum de Karentanis Chethmarus, Cheumarus; v Vita Virgilio Chethmarus, Chetmar, Ketmarus.

Borut. — Ime je sestavljeno iz teme боръ (borba) in sufiksa оуть (prim. Fr. Miklosich, Die Bildung der slavischen Personennamen, Denkschriften dunajske akademije, phil. hist. Kl., X, 1860, 249). Ime Borut je bilo v navadi tudi med češkimi Slovani ter je tamkaj prešlo tudi v krajevno ime.

Gorazd. — Pravilni obliki se približuje zapis v Excerptum de Karentanis ter v Vita Virgilio: Karastus. Tako je bilo ime tudi učencu sv. Metoda, ki je bil domačin iz Moravske: (Vita s. Methodii 17, Vita s. Clementis 6, 9). Neki podložni hlapec, podeljen l. 945 cerkvi pri Gospe Sveti, se imenuje Zcorazt (Gradivo II, 392; Jaksch, Monumenta Carinthiae III, 39). Beseda gorazd je iz gotskega * garazds v pomenu zgovoren, spreten, uren, prešla v slovanščino. V živi rabi je še v ruskih jezikih, drugod le v dialektih ali imenih. Kot osebno ime je Gorazd znano tudi med Poljaki, v

krajevno ime je prešlo pri Srbih (Goražde, Goražda) in Čehih (Horažďovice). Prim. Miklosich, 265 in VI. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, 327.

Hotimir. — Beseda je sestavljena iz *хотѣ* (hotenje, volja) in *миръ* (slaven). Znana je kot osebno in krajevno ime tudi pri Čehih, Poljakih in Polabskih Slovanih (Miklosich, 289, 323). Ime je v obliki Cheitamar zapisano tudi v bratovščinski knjigi sv. Petra v Salzburgu, vendar dvomim, da bi se nanašalo na karantanskega kneza (Mon. Germ., Necrol., II, 15). Neki Chotemir je bil l. 850 navzoč pri posvečenju cerkve v panonskem Blatogradu (Conversio, cap. 11). Ime Chotmer naletimo tudi med zapisi čedadskega evangelija (Fr. Kos, Gradivo, II, 328, str. 250).

Peto poglavje Konverzije je posvečeno najstarejšemu salzburskemu misijonstvu med karantanskimi Slovenci. Hronološki red popisanih dogodkov je sledeči:

1. Hotimir prosi škofa Virgila naj obiše njegov narod. Virgil mu pa ne more ugoditi z osebno navzočnostjo, marveč mu pošlje škofa Modesta ter z njim presbiterje Wattona, Reginberta, Cozharija in Latina, diakona Ekiharda in še druge klerike.

2. Ti posvetijo med Karantanci cerkve pri Gospe Sveti, na Lurnfeldu, „ad Undrimas“ in druge.

3. Modest umrje, Hotimir prosi za novega škofa.

4. Prvi protikrščanski upor karantanskih Slovencev.

5. Poslanstvo presbiterja Latina.

6. Drugi protikrščanski upor. Latin se umakne.

7. Poslanstvo presbiterja Madalhoha.

8. Poslanstvo presbiterja Warmana.

9. Hotimir umrje. Tretji upor protikrščanske stranke. Več let ni med karantanske Slovence krščanskih duhovnikov.

10. Novi knez Valtunk zaprosi pri škofu Virgilu za krščanske presbiterje. Ta pošlje po vrsti:

11. presbiterja Heimona in Reginbalda, diakona Majorana in druge klerike,

12. presbiterje Heimona, Duplitera, Majorana in druge klerike,

13. presbiterje Gozharija, Majorana in Erchanberta,

14. presbiterja Reginbalda in Reginharija,

15. presbiterja Majonara in Avgušтина,

16. presbiterja Reginbalda in Gundharija.

Vse to se je zgodilo za vlade škofa Virgila.

Skušajmo spraviti našete dogodke v kolikormogoče trden h r o n o l o š k i r e d. Po času obsegajo nad tridesetletno dobo slovensko - karantanske zgodovine, od Hotimira pa do smrti škofa Virgila, to je 27. novembra 784. Ker datiram izhodišče teh dogodkov, politično priključitev Karantanije Bavarski, drugače od večine dosedanjih raziskovalcev se pri teh navedeni hronološki podatki za kasnejše dogodke seveda v mnogočem ne skladajo z mojim časovnim redom.

Ker je Hotimir mogel postati karantanski knez najprej proti koncu leta 751, ko je postal majordom Pipin frankovski kralj, najkasneje pa l. 755 (gl. str. 28), stavljam kneževino prošnjo do škofa Virgila, uvedeno v našem spisu z besedami „peractis aliquantis temporibus“, v dobo okoli leta 757.⁴⁰ V vmesno dobo, od nastopa kneza Hotimira pa do njegove prošnje do škofa Virgila, stavljam drugo potrditev Karantanije salzburški cerkvi, izdano od papeža Štefana II (752—757).⁵⁰ Okoli l. 757 potemtakem je prišel v Karantano tudi škof Modest s prvimi duhovniki-misijonarji. Med Karantanci so posvečene prve krščanske cerkve.

Vprašanju, zakaj se škof Virgil ni mogel odzvati vabilu karantanskega kneza, naj pride v njegovo deželo, je v literaturi posvečena večja pozornost, kot mu po našem mnenju gre. Ali ni čas Virgilu pripuščal, ali je bil strah pred poganskimi Slovenci vzrok Virgilove odpovedi kot so nekateri mislili? V. Podgorc (Dom in svet, 1901, 52) meni, da Virgil ni smel med Karantance iz političnih razlogov, ker bi tamkaj moral podpirati frankovske načrte, tega pa ni hotel. Še celo Modesta mu je nemara poslal kdo drugi! Podgorcovo napačno interpretacijo Konverzije zavrača Ljubša

(Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 81 d.), postavlja pa svojo domnevo, češ, Virgil ni mogel priti na Hotimirovo prošnjo v Karantanijo ker — po irsko-škotski tradiciji svoje domovine — tedaj še ni bil posvečen škof (bil je to šele od l. 767) in zato ni mogel karantanski narod „in fide firmiter confortare“, to je podeljevati mu zakrament sv. birme, kajti to pomenjajo citirane besede. Menim, da Hotimir nikakor ni mogel imeti prvo željo doseči zase in za svoj narod zakrament birme in da navedene besede pomenjajo enostavno le širjenje in poglobitev krščanske vere. Iskati nadaljne vzroke Virgilovega neprihoda v Karantanijo bi pomenjalo le kopiciti nove domneve. Za onim „Virgil nikakor ni mogel ustreči Hotimirovi prošnji“ se more skrivati marsikaj, zaposlenost in potrebna navzočnost Virgilova v Salzburgu je pač najverjetnejša.

Smrt Modestova, prvega pokrajinskega škofa med Slovenci, je prejkone zrahljala še mlado krščansko organizacijo in dala povod, da se je vzdignila protikrščanska stranka v deželi. Menim, da se je to zgodilo okoli l. 763, ko se je tudi bavarski Tasilo vzdignil proti Frankom. Prejkone je z njegovim uporom v zvezi vstaja Slovencev proti krščanskim misijonarjem in s tem tudi proti Frankom, saj je knez Hotimir, očiten pospeševalec krščanstva, postal vladar baš s privoljenjem frankovskega kralja Pipina.⁵¹ Le za kratko dobo je prišel presbiter Latinus, ki je že pod Modestom imenovan med krščanskimi misijonarji v Karantaniji, zopet v deželo, toda jo moral radi nove vstaje zopet zapustiti. Če je prišlo do prvega upora okoli l. 763, je drugega po mojem mnenju datirati okoli l. 765.

Drugi upor je bil zatrt. Sledi misijonstvo presbiterja Madalhoha in za njim presbiterja Warmanna. Stavim ju v dobo „okoli 765—769“. Okoli l. 769 umrje knez Hotimir. Z njim je izgubila krščanska — in lahko rečemo — nemška stranka vnetega zagovornika. Protikrščanska in protinemška pa dobila zopet pogum, se ponovno vzdignila in dosegla v tretjem uporu tolike uspehe, da ni bilo več let med karantanske Slovence krščanskih duhovnikov. Šele knez Valtunk je zopet pri škofu Virgilu zaprosil za krščanske misijonarje.

Kako je prišlo do tega, da so se Karantanci podvrgli zopet Salzburgu, naš vir, ki mu je v tem poglavju le za zgodovino misijonstva, zamolčuje.

Bila je to zasluga bavarskega vojvode Tasila, ki je ravnal iz dvojnih interesov: 1. upori so zrahljali politično odvisnost Karantanije od Bavarske, Tasilo si je postavil nalogo odvisnost obnoviti in utrditi, 2. ravnal je iz verske vneme, ki jo za Tasila poznamo tudi iz drugih virov.⁵² Preobrat nam sporoča šest letopiscev bavarskega območja k l. 772 s kratkimi besedami: zmaga bavarskega vojvode Tasila nad Karantanci (najstarejši „*Annales Iuvavenses maximi*“ in za njimi podobno drugi: „*Tassilo Carintanos vicit*“).⁵³ Nedvomno je, da se nanaša Tasilova zmaga na zadušitev protikrščanske vstaje med Slovenci.

Še dva vira nam potrjujeta, da se je bavarski Tasilo res boril s protikrščanskimi Slovenci. Neki Klement piše namreč Tasilu, bavarskim škofom in plemenitašem, izpodbujajoč jih k hrabrosti: Bog se bode z njimi vojskoval in za nje; pagani in ajdje so tisti, ki ne verujejo v vašega Boga, pač pa molijo malike, Gospod naj bode s Tasilom.⁵⁴ Sam Tasilo je pa l. 769 ustanovil samostan v Innichenu v bližini takratne slovenske meje z izrecnim namenom, „da bi neverni rod Slovencev pripeljal na stezo resnice“.⁵⁵ Ker stoji trdno letnica Tasilove zmage nad protikrščanskimi Slovenci, namreč 772, in je prav tako znano leto, ko je bil ustanovljen samostan v Innichenu, namreč 769, moremo za „nekoliko let“ (*aliquot annis*) protikrščanskega in protibavarskega vladanja med karantanskimi Slovenci določiti razdobje okoli 769—772.

Navzlic zmagi je politično uvideven Tasilo pustil Slovincem domačega kneza. Omenja se v našem viru z imenom „*Waltunc*“. Ime so nekateri proglasili za nemško in kneza za Nemca.⁵⁶ Menim, da slednje ne velja, kajti med njegovimi nasledniki se omenjajo še vedno domači karantanski knezi in med njimi po večini taki s slovenskim imenom (prim. Konverzijo pogl. 10). Mogoče se je knez „*Waltunc*“ pravilno imenoval Vladun, ime, ki je bilo znano pri Srbih, a ga je nemški pisec napačno zapisal. Mogoče pa je ime tudi

nemško, kajti imena kot Valtunk in podobna, so bila na nemško-bavarskem ozemlju srednjega veka znana in razširjena.⁵⁷

Da li je pa bil Valtunk iz Borutove dinastije, kakor so mislili nekateri, ali knez kakega drugega rodu, ki so ga karantanskim Slovencem določili Bavarci, tega ne vemo. Znano nam je le, da je bil najpoprej l. 772 med Karantanci neki knez po imenu Valtunk in da je ta zaprosil ter dobil nove krščanske misijonarje v deželo. Naš vir našteva po l. 772 in še za življenjske dobe Virgilove (umrl 784) nič manj kot šest misijonarskih poslanstev iz Salzburga v Karantanijo. Če jih v razdobju 772—784 razdelimo vsako drugo leto po eno, pridemo do letnic 773, 775, 777, 779, 781 in 783.⁵⁸ Prve tri odprave omenjajo stalno po tri z imenom nazvane duhovnike. Da so bili namenjeni vsakokrat za tri karantanske cerkve Gospo Sveto, cerkev na Lurnfeldu in za cerkev „ad Undrimas“ je malo verjetna domneva. Povsem izključene pa so hipoteze Huberjeve in Ljubšine o že tedanjem obstoju treh karantanskih arhidiakonotov.⁵⁹

Kdo so bili prvi krščanski duhovniki med karantanskimi Slovenci in odkod so prišli? Naš vir nam poleg duhovnika Majorana, ki je prispel že takoj v začetku s knezom Hotimirom v deželo, omenja še škofa Modesta in v desetih poslanstvih 23 imen salzburških misijonarjev. Ker se nekatera imena ponavljajo imamo opraviti vsega s 15 po imenu znanimi misijonarji. Ali vemo o njih še kaj več nego samo imena sporočena v Konverziji? Dosedanja literatura je prezrla vire, ki so nam poleg Konverzije ohranili imena prvih krščanskih misijonarjev med Slovenci. Ti so:

1. „Liber confraternitatum vetustior“ samostana pri sv. Petru v Salzburgu z zapisi imen od l. 784 dalje (izdal Herzberg-Fränkell v Mon. Germ. hist., Necrologia, II, 4 dalje).

2. „Breves notitiae“, ki obsegajo kratka poročila o ustanovitvi in dotaciji salzburške cerkve in salzburških samostanov, napisana okoli l. 790 (izdaja v Hauthaler-Martinovem Salzburger Urkundenbuch, I, 17 dalje in II, A 1 dalje).

3. „Indiculus Arnonis“, seznam posesti, ki jo je salzburska cerkev prejela iz bavarskega vojvodskega imetja; sestaviti ga je dal škof Arno l. 790 oziroma l. 788 (izdaja Salzburger Urkundenbuch, I, 3 dalje).

M o d e s t u s. — Prvi pokrajinski škof med Slovenci. V drugih virih 8 stol. se začudno ne omenja.

W a t t o presbyter. — Bil je menih-duhovnik samostana sv. Petra v Salzburgu in je kot tak, enkrat za življenja, drugič že kot mrtev, zabeležen v samostanski bratovščinski knjigi (*Monumenta Germaniae historica, Necrologia, II, 8, 9, 20; 20, 47, 19*).

R e g i n b e r t presbyter. — Živel je še l. 790. v visoki starosti: omenjajo ga *Breves notitiae* (*Reinbertus presbyter*) in *Indiculus Arnonis* (*Reginpreht presbiter, ed. cit. I, 16, 29, II A 9*). Že kot mrtev je zapisan v bratovščinski knjigi samostana pri sv. Petru (*Monumenta Germaniae historica, Necrologia, II, 28, 68, 17*).

C o z h a r i u s oziroma *Gozharius*, presbyter. — Bil je dvakrat pri Karantancih. V drugih virih njegovega imena ne najdem.

L a t i n u s presbyter. — Mudil se je dvakrat med Slovenci. Bil je tudi redovnik pri sv. Petru in se v tamošnji bratovščinski knjigi omenja dvakrat, enkrat živ, drugič kot mrtev (8, 9, 17; 20, 46, 12). Še l. 790 je živel v visoki starosti. Omenjajo ga *Breves Notitiae* (*Latinus presbyter*) in *Indiculus Arnonis* (*Latinus presbiter*). Njegov brat je bil tudi duhovnik in se je imenoval *Amand(in)us* (*ed. cit. I, 16, 19, II, A 9*).

E k i h a r d u s diaconus. — Omenja se v bratovščinski knjigi samostana pri sv. Petru v Salzburgu (13, 31, 20).

M a d a l h o h u s presbyter. — Njegovo ime najdemo pravtako v šentpeterski bratovščinski knjigi (*Madalhoh presbyter monachus, 19, 44, 12*). O njem vemo še, da je bil sin Madelgozov, ki je bil kancler bavarskega vojvode Teodona, sina in od l. 777 sovladarja vojvode Tasila. Poznajo ga tudi *Breves notitiae* (*Madelhoch presbiter, Salzburger Urkundenbuch, I, 16, 29; II, A9*).

W a r m a n n u s presbyter. — Vpisan je v šentpetersko bratovščinsko knjigo (Uuarman presbyter monachus, 19, 43, 26).

H e i m o presbyter. — Dvakrat ga omenja kot redovnika pri sv. Petru samostanska bratovščinska knjiga (19, 43, 18; 20, 46, 2), enkrat pa Breves notitiae (na nav. mestu).

R e g i n b a l d u s presbyter. — Bil je trikrat poslan med Karantance. Drugi viri ga ne poznajo.

M a i o r a n u s, v prvi odpravi diaconus, v drugi, tretji in četrti pa presbyter. Tako se je imenoval tudi spremljevalec kneza Hotimira. Katerega obeh in ali ima oba v mislih bratovščinska knjiga sv. Petra je negotovo (8, 10, 36; 18, 42, 19; 18, 42, 54).

D u p l i t e r u s presbyter. — Imena Dupliterus nisem v virih iz 8. stol. nikjer našel. Menim, da je v Konverziji napisano ime napačno namesto Dulcissimus. Tako se je imenoval presbiter, ki se v družbi drugih karantanskih duhovnikov-misijonarjev omenja med možmi v okolici škofa Virgila (Breves notitiae, l. c.) in čigar ime najdemo tudi v šentpeterski bratovščinski knjigi (11, 50, 2).

E r c h a n b e r t u s presbyter. — Omenjen je duhovnik tega imena v bratovščinski knjigi samostana pri sv. Petru, dvakrat kot živ in enkrat kot mrtev (20, 46, 15; 8, 9, 25; 8, 10, 54).

R e g i n h a r i u s presbyter. — Mogoče je istoveten s presbiterjem Raginherijem v šentpeterski bratovščinski knjigi (28, 68, 27).

A u g u s t i n u s presbyter. — Njegovo ime je zapisano v že večkrat omenjeni bratovščinski knjigi (Augustinus presbyter monachus, 8, 9, 14).

G u n d h a r i u s presbyter. — Neki Cundhari presbyter je vpisan v bratovščinsko knjigo šentpeterskega samostana (19, 44, 35).

Iz podatkov o karantanskih misijonarjih v 8. stol. sledi: vpis večine njih v bratovščinsko knjigo sv. Petra kaže, da so stali ti misijonarji v ozkih zvezah s samostanom pri sv. Petru v Salzburgu oziroma škofom Virgilom, kjer je ta imel svoj sedež. Mnogi med njimi spadajo v ožjo okolico

škofa Virgila. Ko je ta poizvedoval o preteklosti svoje cerkve je pritegnil pet od imenovanih misijonarjev-duhovnikov (Duplinterus, Madalhoh, Latinus, Reinbertus, Heimo). Dva med njimi sta živela še l. 790 in spadala še med informatorje Virgilovega naslednika škofa Arna (Latinus, Reginpreht). Iz imen lahko sklepamo, da so bili misijonarji po večini germanskega rodu, imena Modestus, Maioranus, Latinus, Duplinterus in Augustinus bi pa kazala na romansko narodnost njihovih nosilcev. Ime Latinus bi najpoprej govorilo za Romana, ime Augustinus pa mogoče tudi za Anglosasa, ki bi se tako imenoval po velikem apostolu Anglosasov († 604). Vendar so to le domneve. Na vsak način ne gre prezreti deleža, ki so ga morali in mogli imeti Romani v karantanskem misijonstvu. Mogli so najti lažje zveze do še v deželi ohranjenega romanskega, tedaj mogoče še krščanskega prebivalstva.⁶⁰

Važnejši sta dve drugi vprašanji, ki stojita v zvezi s prvim krščanstvom med Slovenci:

1. Iz katerih krogov in kako se je širila krščanska vera med karantanskimi Slovenci,

2. kako je bila med njimi urejena prvotna cerkvena organizacija?

— Škof Virgil je bil Irec. Najprej je prišel na Frankovsko k Pipinu, ki ga je jako cenil in po nekaj letih poslal k vojvodi Odilu na Bavarsko, da bi to deželo tudi v cerkvenem oziru tesneje priključil na frankovsko stran.⁶¹ Odilo, ki se ni več protivil frankovski politični oblasti je Virgilu še pred l. 748 podelil vodstvo izpraznjene salzburške škofije in opatiije pri sv. Petru, medtem ko je prave škofijske posle do l. 767 opravlja škof „Dobdagrecus“ (gl. str. 32). Z Bonifacijem-Winfriedom, dotakratnim organizatorjem bavarskih cerkva in nemških vobče, Virgil ni bil dober. Najprej je prišlo med njima do spora radi pravilnosti krstne formule. Oba sta se obrnila do papeža Caharije, ki je odločil proti Bonifaciju. Bonifacij je tudi dolžil Virgila, da seje sovraštvo med njim in vojvodom Odilom in da je pristaš nauka o antipodih.⁶² Več kot vse to je pa bilo načelno nasprotstvo

vzrok, da se Bonifacij in Virgil nista razumela. Bonifacij je bil za podrejenost Salzburga nadškofiji v Mainzu in rimski stolici. Virgil je bil pa proti in za svobodnejši razmah škofijskih cerkva in Salzburga posebej.⁶³ Razmerje med „apostolom Nemčije“ Bonifacijem in Virgilom torej ni bilo najboljšo, kar je važno za razumevanje začetkov karantanske misije. Kajti le-ta se ne vrši v skladu s smernicami Bonifacijevimi in frankovske državne cerkve, marveč je delo Virgila in njegovih tovarišev, ki so nasprotniki Bonifacijevi ter od njega započete cerkvene politike. Tudi še preko smrti Bonifacijeve († 754), kajti niti eden salzburških virov, tudi bratovščinska knjiga ne, ki jo je započel škof Virgil, ne omenja Bonifacijevega imena.

Virgil je šel tudi v karantanski misiji svoja od Bonifacija in uradnih frankovskih misijonarjev neodvisna pota. Na posebna pota v misijonarstvu je Virgila vodila tudi tradicija njegove irske domovine, Irsko-anglosaška cerkev je širila krščanstvo z vse drugačnimi sredstvi kot uradna frankovska. Ne z mečem in nasiljem, marveč z božjo besedo in milostjo je dosegal Irec ali Anglosas svoje misijonske uspehe. Korespondenca med Anglosasom Alkuinom in Virgilovim naslednikom škofom Arnom nam odpira vpogled v smernice inzularnega misijonstva. Blage metode irske in anglosaške cerkve so tudi bile vzrok, da so se karantanski Slovenci krščanstvu primeroma le malo upirali.⁶⁴ Res nam Konverzija poroča o treh uporih, toda to je tudi vse; zgodovina nam o nadaljnjih protikrščanskih vstajah ne javlja. Pa tudi upori proti krščanskim misijonarjem, ki o njih poroča naš vir, niso bili le protiverski, marveč tudi politični. Vstaje niso bile naperjene le proti krščanskim misijonarjem, marveč nedvomno obenem tudi proti domači knežji rodbini, ki je svojčas poklicala Bavarce v deželo, ki se je hote ali nehote priključila krščanski veri in tako odpadla od vere očetov, ki je povzročila, da so prišli v deželo tuji škof in misijonarji tujega jezika, ki naj bi spletli z Bavarsko oziroma frankovsko državo ne le ozke cerkvene vezi marveč hote ali nehote utrdili tudi politične. Hotimir je dobro vedel, da krščanstvo in radi krščanstva njegov rod

ne stoji v deželi posebno na trdnih nogah. Zato pač je prosil svojega velikega podpornika Virgila dvakrat naj pride osebno v deželo in tako s svojo navzočnostjo okrepi njega in mlado vero v deželi. Virgil je poslal le svojega korepiskopa Modesta. Smrt prvega pokrajinskega škofa med Slovenci je dala znamenje za prvi veliki upor. „Carmula“ so mu dejali Bavarci in tako ga imenuje naš vir.⁶⁵ Ko je Tasilo končno zatrl protikrščansko in protibavarsko akcijo je pač ravnal iz dveh razlogov: političnih in verskih.

Peto poglavje Konverzije poroča tudi o prvi organizaciji krščanske cerkve med karantanskimi Slovenci. Omenjajo se tri cerkve: svete Marije, v mestu „Liburnia“ in „ad Undrimas“.

„Ecclesia sanctae Mariae“ je cerkev pri Gospe Sveti. Da gre za ta hram božji, govori tudi pripis v kodeksu 4 našega vira (iz konca 12. ali začetka 13. stol.): „in Solio“. „Solium“ v pomenu prestol je latinizirana oblika besede Zol (prvič „Sancta Maria in loco qui dicitur in Zol“ okoli l. 1060), ki pa je nejasnega pomena. Iz „Solium“ je nastala novejša nemška označba (Maria) Saal.⁶⁶ Pa ne samo pripis kasnega kodeksa, tudi vse kar vemo o Gospe Sveti in njenem pomenu v koroški politični in cerkveni zgodovini, govori za to, da imamo opraviti tu le s to cerkvijo. Gospa Sveta je izhodišče karantanskega misijonstva in krščanstva. Po sporočilu je v njej pokopan škof Modest. Sarkofag, ki ga označujejo kot Modestov grob, je bil po novejših raziskavanjih prvotno mizni oltar, nastal v 8. ali 9. stol.⁶⁷ Slovenski napis novejše dobe „Svetega Modesta Svetinje se tukaj hranijo. Leta 780“, ki je bil nekdanj ob sarkofagu, je našel danes skrito mesto v cerkveni zakladnici. Prva in najimenitnejša cerkev v krščanski Karantaniji je nastala v bližini Virunuma, nekdanjega glavnega mesta in prometnega središča obširnega rimskega okraja v Notranjem Noriku ter še v drugi polovici 6. stol. sedeža krščanskega škofa. Arheološke najdbe potrjujejo obstoj cerkvenega središča starokrščanske dobe v starem Virunumu, medtem ko so ostanki antičnega mesta še danes uporabljeni pri stavbi gosposvetske cerkve.⁶⁸ Gospa Sveta je lep primer, kako je

prva cerkvena organizacija med Slovenci navezala na antične tradicije, ki so v 8. stol. morale biti nedvomno še žive.

Drugi zgled te vrste nudi cerkev „in Liburnia civitate“, ki se danes imenuje St. Peter im Holz in je postavljena zapadno od zgornjekoroškega Spittala na planoti, kjer se je nekdanj razprostiralo antično mesto (civitas) Teurnia oziroma Tiburnia, od česar je nastala srednjeveška označba Liburnia ali Lurna, ohranjena še danes v imenu Lurnfeld.⁶⁹ V območju tega antičnega mesta, ki je bilo v 8. stol. v svojih obrisih gotovo bolj vidno kot je danes, je postavil Modest misijonsko središče za Slovence na Zgornjem Koroškem. Tudi tu imamo opraviti s kontinuiteto, ki veže osmo stoletje z antiko. Cerkvene kultne stavbe v antični Tiburniji in drugod na Lurnskem polju so priča bogate krščanske preteklosti predсловenske Tiburnije in njenega okraja.⁷⁰ V drugi polovici 5. stol. je „oppidum Tiburnia“ središče notranjo-noriške cerkvene provincije (metropolis Norici).⁷¹ Kot škofijsko mesto se je Tiburnia obdržala vse do invazije Slovencev. Zadnjič se „ecclesia Tiburniensis“ omenja l. 591.⁷² Okoliš goste naseljenosti še v antični dobi, je postalo Lurnsko polje najmočnejše slovensko naselbinsko jedro Zgornje Koroške in izhodišče tamošnje slovenske kolonizacije.⁷³ Tudi na Lurnfeldu je navezala najstarejša cerkvena organizacija med Slovenci na v kulturnem oziru že v predсловenski dobi v bogati meri prepojeno in v cerkvenem pogledu organizirano ozemlje, kjer je k intenzivnemu slovenskemu naseljevanju vabila že kultivirana zemlja in gosto razprostrta mreža cesta in potov.

Tretja od po imenu označenih karantanskih cerkva je bila posvečena v kraju imenovanem „ad Undrimas“. Lokalizacija tega kraja je mnogo težja kot ostalih dveh. A. Muchar se nagiblje, Tangl in M. Ljubša sta pa odločno za kraj ali vsaj okoliš Baumkirchen v fari Weisskirchen pri Judenburgu na Zgornjem Štajerskem. Po Ljubši je Baumkirchen prevod „ad Undrimas“, v tej besedi pa naj tiči slovensko „drevo“. ⁷⁴ Al. Huber je za St. Margarethen pod Knittelfeldom. ⁷⁵ Fr. Kos in A. Jaksch sta za Ingering, kakor se danes imenujeta vas ter potok, ki se pri Knittelfeldu izliva

v Muro. Za kako določeno cerkev se ne izjavljata.⁷⁶ J. Zahn je mnenja, da je „Undrima“ ravnina Aichfeld med Knittelfeldom in Judenburgom, na desnem bregu Mure okoli Weisskirchena, cerkev pa da je iskati v današnjem Lindu ali še bolje v Fohnsdorfu.⁷⁷ H. Pirchegger je s pridržkom za Fohnsdorf.⁷⁸ Tomek meni, da je cerkev „ad Undrimas“ iskati v dolini Mure med Judenburgom in Knittelfeldom, kje pa je stala, je negotovo; prejkone je propadla.⁷⁹ Na lokalizacijo na Koroškem okoli Gospe Svete in Št. Vida, za katero so se tudi nekateri potezali, ni misliti.⁸⁰ Po E. Kleblu odgovarja kasnejši prafarni okraj Fohnsdorf staremu cerkvenemu okolišu „ad Undrimas“.⁸¹

Gotovo je, da „ad Undrimas“ v Konverziji ne pomenja kraja marveč okraj, ki je vezan na današnji okoliš med mestoma Knittelfeld in Judenburg. Cerkev „ad Undrimam“ in kraj „Undrima“ se omenjata v listinah 9. stol.⁸² L. 935 se imenuje dolina, ki je obsegala na jugu še Baumkirchen (Pouminunchirichun) „Undrimatal“.⁸³ Ime „Undrima“ je danes ohranjeno v imenu kraja in potoka Ingering, ki se pri Knittelfeldu izliva v Muro. Da je „Undrima“ res Ingering kaže primerjava dveh salzburških listin iz l. 924 in 930.⁸⁴ Ker se pa v območju potoka Ingering - Undrima nahajata dve stari fari, Lind in Fohnsdorf, prva pa ne more priti v poštev, se priključujem Kleblovemu mnenju, da je iskati v okraju prafare Fohnsdorf nekdanji cerkveni okoliš „ad Undrimas“. V dolini zgornje Mure okoli Knittelfelda in Judenburga je torej iskati tretjo najstarejšo cerkev med karantanskimi Slovenci.

Modest je bil po svojem položaju in činu, akoprav ga naš vir tako ne imenuje, „c h o r e p i s c o p u s“. Institucija kornih škofov ali korepiskopov na zapadu izvira iz misionarskih krogov britanskih otokov. Svojo organizacijo je dobila v 8. stol. Vse kar iz našega vira zveemo o Modestu se sklada s tem, kar nam je znanega o korepiskopih v 8. stol. Korepiskopa je določil in navadno posvetil diecezanski škof.⁸⁵ Zato tudi pošlje Virgil Modesta mesto sebe kot s v o j e g a škofa (sua vice misso s u o episcopo nomine Modesto). Korepiskopi so po dostojanstvu enaki rednim škofom in se

prav tako kot ordinariji imenujejo „episcopus“.⁸⁶ Tako tudi Modest. Korepiskopi so pomočniki in namestniki rednega škofa v misijonski deželi, ki jo upravljajo kot posebno njim podrejeno okrožje.⁸⁷ To je bila nedvomno Karantanija v 8., pa tudi še v 9. stol. Po naročilu rednega škofa je v misijonski deželi korepiskop opravljal višjepastirsko službo, smel posvečevati cerkve in klerike višjega reda.⁸⁸ Vse to navaja kot Modestovo nalogo oziroma pravico Konverzija (ad docendam illam plebem, licentia ecclesias consecrare et clericos ordinare iuxta canonum diffinitionem). Izrecno pa poudarja Konverzija Virgilovo prepoved Modestu „nič podvzeti, kar bi nasprotovalo določbam svetih očetov“. Avtor, ki je pisal okoli l. 870, je pač vedel, da se je eden karantanskih korepiskopov predrznil nastopiti proti lastnemu ordinariju.⁸⁹

Politična in cerkvena ureditev na vzhodu ob koncu 8. in v začetku 9. stoletja,

Tretje poglavje Konverzije je razpravljalo o Obrih in končalo pri besedah, da bivajo Obri še za piščevega časa v Panoniji. Četrto in peto poglavje sta posvečeni Karantanem. Ker začenja šesto poglavje zopet povest o Obrih ali Hunih, je naslov, ki mu ga je dalo dvoje glavnih rokopisov razumljiv (kodeksa 1, 2): „Item anazephaleos de Avaris“ (po naše bi rekli „Sledi ponovitev glavnega o Obrih“).⁹⁰ Vendar tega naslova to poglavje našega vira prvotno ni imelo, kajti v njem se Obri ne imenujejo „Avari“, marveč kot že v 3. in 6. poglavju, „Huni“. Avtor našega vira ni razlikoval med pravimi Huni 4. in 5. stol. in kasnejšimi Obri, ki jih po navadi piscev 8. in 9. stol. tudi imenuje Hune. V šestem poglavju govori o historičnih Hunih in historičnih Obrih, oba naroda pa enako označuje in ju smatra očitvidno za enega samega.

Prvi stavek šestega poglavja razpravlja o Rimljanih in njihovi oblasti v Spodnji Panoniji ter sosednjih pokrajinah. Spodnja Panonija je po razdelitvi cesarja Trajana (98—117) obsegala ozemlje v vzhodnem delu velikega

panonskega donavskega kolena. Njena meja proti zapadu je na današnjem jugoslovanskem ozemlju šla nekako od spodnjega Vrbsa do Moslavine na Dravi, odtod pa proti severu tako, da je onostran Drave naša Baranja ter del Ogrske od baranjskih meja do Donave pri Ostrogonu spadal pod Spodnjo Panonijo. Proti jugu in vzhodu je obsegala Spodnja Panonija še bosensko in srbsko Posavino od Vrbsa do Kolubare ter Srem. Mejne pokrajine („*confines regiones*“ našega vira) Spodnje Panonije so bile na zapadu Pannonia Superior, na jugu Dalmatia, na vzhodu Moesia Superior in Dacia. Od mest in utrd v Spodnji Panoniji („*civitates et munitiones*“ našega vira) je mogoče misliti na: Mursa (Osijek, donji grad), Cibalae (Cipale pri Vinkovcih), Sirmium (Mitrovica), Bassianae (Petrovci), Marsonia (Brod na Savi), Taurunum (Zemun), oziroma danes izven naših državnih meja Aquincum (O-Buda, Stari Budim) in Sopianae (Pečuj).⁹¹ Pri besedah „*munitiones ad defensionem*“ našega vira je pa mogoče misliti — poleg omenjenih in drugih krajev, ki so v obrambo obdonavske državne meje vedno imeli močne vojaške posadke — tudi na posebne utrdbe, ki so bile po načinu obrambnega „*limes-a*“ postavljene ob Donavi, to je vzdolž vzhodne in severne meje rimske Panonije (posebej omenjam na današnjem jugoslovanskem ozemlju Cornacum — Sotin, Cuccium — Ilok, Bononia — Monoštor, Cusum — Petrovaradin); posebno je gradnjo in popravo obmejnih kastelel pospeševal cesar Valentinijan I (364—375), kratek čas pred letom 377, ki ga omenja takoj zatem naš vir kot letnico vdora Hunov preko Donave v Panonijo. Res so tedaj Rimljani začeli zapuščati na panonsko-donavski meji najbolj izpostavljene kastele in se je s tem njihova tamošnja fronta začela pomalem rušiti. Ker je ostanke rimskih obdonavskih kastelel najti še danes v velikem številu, mogli so biti pred več kot tisoč leti še veliko bolj zaznavni, tako, da je lahko avtor Konverzije po sporočilu in pripovedovanju lastne dobe o njih zapisal „*sicut adhuc apparet*“.⁹² Od vseh nekdanjih rimskih stavb in utrd na panonskih tleh je pa mogel naš avtor največ zvedeti o nekdanjem mestu Mogentiana, ki je stalo tam, kjer je danes Fenékpuszta pri Kesz-

thelyju ob Blatnem jezeru. V prvo zato, ker je avtor prav iz teh krajev imel tudi sicer mnogo podatkov na razpolago, kajti antična Mogentiana-Fenekpuszta leži v neposredni bližini Pribinovega in Koceljevega Blatograda, o katerem ve avtor v kasnejših poglavjih, očitvidno po vesteh, ki jih je od tamkaj prejel, povedati toliko podrobnosti. V drugo se je pa prav Mogentiana s svojim starim prebivalstvom ohranila daleč notri v 6. stol., še preko l. 568, v obrsko-slovensko dobo.⁹³ Vsem, ki so iz Salzburga prihajali v bližnji Pribinov-Koceljev Blatograd, so mogli biti ostanki stare Mogencijane znani. Še danes predstavlja kraj bogato najdišče poznoantičnih in obrsko-slovanskih ostankov. Iz takega okolja je prav lahko razložiti anonimov podatek o še vedno vidnih številnih rimskih stavbah v Panoniji.

Vzrok, da omenja avtor Konverzije Spodnjo Panonijo in njeno rimsko preteklost je po mojem spraviti v zvezo s podatkom, ki sledi še v istem poglavju. Karel Veliki je namreč izročil salzburškemu vladiki, tako tam beremo, del Spodnje Panonije okoli Blatnega jezera in do Drave ter do tam, kjer se Drava izliva v Donavo, v misijonsko in cerkveno upravo. Kakor v začetku poglavja o Karantancih (pogl. 4), kjer nam avtor, razpravljajoč o kralju Samu, hoče povedati nekaj iz starejše zgodovine Karantanije, tako tudi tu: akoprav ne spada k predmetu nam pisec za uvod naševa nekatere podatke iz starejše zgodovine Spodnje Panonije in okoliških pokrajin. Odkod jih je avtor črpal, ne moremo za vsakega posebej povsem točno povedati.

Rimljani, pravi Konverzija, so podvrgli Gote in Gepide. Kar se prvih tiče, so imeli Rimljani neke vrste nadoblast nad Zapadnimi Goti v Panoniji v zadnjem četrletju 4. stol., od okoli 375/380 do odhoda Gotov v Italijo (408), in nato nad Vzhodnimi Goti (po smrti Atilovi 453) do l. 473, ko se Goti odselijo deloma na Balkan, deloma v Galijo. Gepide pa so premagali in podvrgli Rimljani v Daciji že l. 250 prvič, po propadu hunske države so pa Gepidi v Daciji „foederati“ Vzhodnega Rima.⁹⁴

O H u n i h piše Konverzija, da so po l. 377 šli preko Donave in pregnali Rimljane, Gote in Gepide. Letnico 377 si

je naš avtor izkombiniral prejkone iz neposrednega ali posrednega poročila kronike komesa Marcelina, ki pravi k l. 427: „Pannoniae quae per quinquaginta annos ab Hunnis retinebantur, a Romanis receptae sunt“ (izd. Mon. Germ., Auct. antiq., XI, 76). Danes vemo, da je poročilo komesa Marcelina o petdesetletnem gospodstvu Hunov v Panoniji, ki naj bi trajalo torej že od leta 377, kar je Konverzija prevzela, napačno. Le v toliko ima Konverzija prav, da se Huni v večjih ali manjših krdelih že z l. 377 pojavljajo v družbi raznih drugih narodov na tej strani Donave. Res je tudi, da se ni l. 377 začela majati le rimska meja ob spodnji Donavi, marveč bila ogrožena tudi ona na zgornji. Gote so podvrgli oziroma pregnali Huni že ob Pontu; kasneje je pa v Atilovi državi in pod Atilovim gospodstvom velik del Vzhodnih Gotov. V sami Panoniji, in sicer najpoprej v provinciji Valeriji, se pa ustalijo Huni v prvem desetletju 5. stol. Rimsko gospodstvo je tod postalo nemogoče, ko si je v srednjem Podonavju ustvaril Atila svojo državo, razširivši jo na jugu okoli l. 441 preko Srema.⁹⁵ Od 418 do 454 spadajo tudi Gepidi pod hunsko gospodstvo. Po propadu Atilove državne tvorbe se Gepidi zopet osvobodijo, si ustvarijo svojo državo, ki obsega tudi Srem in obstoja do okoli l. 570.⁹⁶ Ostanki Gepidov so se obdržali na ozemlju kasnejše obrske države in med Obri. V bizantinskih virih se Gepidi ne omenjajo več po l. 626, v drugi polovici 8. stol. jih omenja Pavel Diakon (*Historia Langobardorum*, I, 27): „(Gepidi) usque hodie, Hunnis eorum patriam possidentibus, duro imperio subiecti gemunt“.⁹⁷ Konverzija je vir, ki imenuje Gepide kot živ narod zadnjikrat v zgodovini.⁹⁸ Stavek „de Gepidis autem quidam adhuc ibi resident“ je napisal naš avtor na podlagi v Salzburg iz Panonije prejetih vesti, podobno kot ve poročati, najbolj verjetno da iz pripovedovanja očividcev, o ostankih Obrov in sledovih rimskega gospodstva v Panoniji (poglavja 4. in 6.).

Nato preide Konverzija na Slova ne: po pregnanju Hunov iz Panonije so Slovani začeli naseljevati razne predele tostran Donave. Mogoče je s tem hotel avtor poudariti, da Slovani niso naselili celotne Panonije, marveč le neka-

tere dele in da so začeli naselitev, a je niso dokončali (coeperunt habitare). Odgovarjalo bi vse to onemu, kar vemo iz obče kolonizacijske zgodovine Slovanov v Panoniji. Kajti že v hunski dobi in po propadu Atilove države so mogli posamezni Slovani v družbi drugih narodov dospeti in se naseliti v srednje Podonavje. Glavna množica Slovanov je pa prišla semkaj šele sredi 6. stol. in se po odhodu Langobardov v Italijo l. 568. naselila tudi na panonskih tleh, vendar ne povsod v enakem številu in enaki razprostranjenosti.⁹⁹

Zatem pripoveduje naš avtor, kako so bili Huni iz Panonije pregnani, jo začeli Slovani zopet naseljevati in je del Panonije prišel pod Salzburg. Že iz tega, da ne more biti isti narod Hunov dvakrat iz enega in istega predela pregnan, je razvidno, da imamo opraviti tu z drugim narodom, ki so ga avtorji 9. stol. tudi imenovali Huni, namreč z Obri, ki jih tudi naš avtor ne razlikuje po imenu od pravih Hunov. O zopetni („in habitare“) kolonizaciji Slovanov v Panoniji govori avtor v 10. poglavju. O njej bom še razpravljaj. Tu naznanja razpravo o tem predmetu že vnaprej.

Sledeči odstavek šestega poglavja razpravlja o obrskih vojnah in njim sledeči cerkveni ureditvi Panonije. Glavni vir so našemu avtorju starejši anali frankovske dobe. Primerjava je pokazala sledeče izposoditve in soglasja z ohranjenimi analističnimi teksti:

Conversio, cap. 6

Igitur Carolus imperator anno nativitatis domini 796 Aericum comitem (1) destinavit, et cum eo immensam multitudinem, Hunos (1) exterminare. Qui minime resistentes reddiderunt se (1) per praefatum comitem Carolo imperatori. Eodem igitur anno misit Carolus Pippinum filium suum (2) in Hunia

Anali

1. *Annales Maximiniani* (MG, SS, XIII, 22): Huni se dicioni... Caroli regis subdiderunt. Aericus comis thesaurum magnum inde... adduxit... Domnus Pippinus rex ad locum celebre Hunorum qui hrinc vocatur pervenit...
2. *Annales Laureshamenses* (MG, SS, I, 37):

cum exercitu (2) multo; qui perveniens (1) usque ad celebrem eorum locum qui (1) dicitur rinch (1), ubi (2) iterum omnes eorum principes (2) se reddiderunt Pippino (5).

Transmisit rex Carolus Pippinum filium suum cum... cum exercitu suo pervenit ad locum, ubi reges Avarorum cum principibus suis sedere consueti erant...

3. *Annales Iuvavenses maximi* (ed. Breslau, MG, SS, 30, 736): Huni se reddiderunt Pippino filio Karoli.

Poročilo o obrskih vojnah v Konverziji je najbližje besedilo v treh ohranjenih analih oziroma analističnih skupinah frankovske dobe. Največ sličnosti ima Konverzija z *Annales Maximiniani*, letopisi, ki se imenujejo tako po cerkvi sv. Maksimina v Trieru (izd. Waitz, MG, SS, XIII). Le-ti od vseh frankovskih in bavarskih analov imenujejo furlanskega mejnega grofa Erika „*Aericus comes*“ — v drugih je „*dux Hericus*“, „*Ericus*“, tudi „*Henricus*“ in podobno. Sledeč frankovskim državnim analom (*Annales regni Francorum*) beležijo Maksiminovi anali Erikov pohod k letu 796. Tudi označbo hringa v zvezi s Pipinovim prihodom kot „*locus celebris Hunorum qui hring vocatur*“ ima Konverzija skoraj dobesedno iz Maksiminovih letopisov.¹⁰⁰ Ostale sličnosti in izposojenke obeh virov je mogoče razbrati iz zgorajšnje razporeditve tekstov. Hring se imenuje „*locus celebris*“ po tamošnjih znamenitih sestankih Obrov, o katerih je naš avtor mogel čitati v *Annales Laureshamenses* (MG, SS, I, 37).

Besedilo, kot ga imajo *Annales Laureshamenses*, ki se tako imenujejo po samostanu Lorsch v Porenju, je naš avtor tudi sicer uporabljal. Besede v naši izdaji Konverzije, s posebnim tiskom označene, najdemo v Lorschkih analih in še nekaterih drugih, ki, kakor ti, izhajajo iz frankovskih državnih analov (*Annales Einhardi*, *Annales s. Amandi*, *Annales Guelferbytani*). Vendar naletimo le v Lorschkih analih in v *Chronicon Moissiacense* besedi „ubi... principes“.

Ker je malo verjetno, da je naš salzburški avtor uporabljal kasnejšo, iz južne Francije (Moissac v diecezi Cahors) izhajajočo kompilacijo imenovano *Chronicom Moissiacense*, menim, da je za nekatere izraze, označene v našem besedilu s posebnim tiskom, iskati predlogo v Lorschkih analih, ali pa kakem drugem, sicer neznanem viru, ki so mu bili ti predloga ali je ta iz njih črpal.

Zadnje besede našega odstavka „se reddiderunt Pipino“ najdemo v pred malo leti najdenih in za *Annales Iuvavenses maximi* krščenih letopisih. Zelo verjetno je, da je bil ta salzburški vir, ali kaka njegova predloga lahko dostopen in znan avtorju Konverzije.

Iz vsega sledi, da soglaša tekst Konverzije v 6. poglavju s tremi ohranjenimi analističnimi deli frankovske dobe, namreč z *Annales Maximiniani*, *Annales Laureshamenses* in *Annales Iuvavenses maximi*. Ali je avtor Konverzije uporabljal neposredno te tri letopise ali kake druge danes neznanе tekste, ki so tem služili za predlogo, ostane odprto vprašanje. Ni izključeno, da je, kar se tiče *Annales Iuvavenses maximi*, imel pred seboj njihovo predlogo, danes neznanе *Annales Iuvavenses antiqui*.¹⁰¹

V Konverziji sledi nato razprava o cerkveni dodelitvi Panonije salzburški cerkvi. Po povratku iz Panonije je Pipin, kakor je imel za to oblast, dodelil del Spodnje Panonije okoli Blatnega jezera (circa lacum Pellissa),¹⁰² onostran reke Rabe in do Drave ter do ustja Drave v Donavo, salzburškemu škofu Arnu, da bi ta oskrbel narod Obrov in Slovanov, kolikor ga je še ostalo v onih krajih, z naukom in cerkveno upravo, vse do prisotnosti (usque ad praesentiam) Pipinovega očeta cesarja Karla. Pod „prisotnostjo“ je razumeti osebno potrdilo Pipinovega ukrepa po njegovem očetu kralju Karlu, kar se je res par let nato zgodilo. O dodelitvi dela Panonije po Pipinu salzburškemu škofu se nam ni ohranil dokaz v obliki kake listine. Vendar je nedvomno, da je taka obstojala in bila znana avtorju Konverzije. Vemo iz Alkuinove korespondence, da je po odredbi samega kralja Karla salzburški škof Arno šel l. 796

š Pipinovo vojsko v obrsko zemljo, da je dobil od kralja s posebno listino dovoljenje pobirati v svoji škofiji za stroške obrskega pohoda odrejeno davščino, da je Arna spremljala na pot njegova duhovščina in da je Arno v družbi oglejskega patriarha Pavlina ter drugih začel poleti 796. leta z misijonsko akcijo med Obri.¹⁰³ V poletju ali zgodnji jeseni l. 796, za časa Pipinove vojne ekspedicije proti Obrom, je torej prišlo do cerkvene dodelitve Panonije salzburškemu škofu. Besede, ki omejujejo ozemlje salzburške oblasti v Panoniji („partem Pannoniae“ do „in Danubium“) in predpisujejo nalogo salzburškega vladike („cum doctrina et ecclesiastico officio procurare“) so podane s tako točnostjo, da jih je avtor našega vira brez dvoma prevzel iz pisanega darovalnega dokumenta. Ponavljajo se deloma zopet v osmem poglavju.

Zadnji stavek šestega poglavja govori o potrditvi Pipinove odredbe po cesarju Karlu oktobra 805. leta v Salzburgu. Tudi ta listina se nam ni ohranila, vendar vse kaže, da je obstojala in da jo je avtor Konverzije uporabljal. Iz analov vemo, da je cesar Karel poleti l. 805 prišel na Bavarsko in oktobra v Salzburg, da bi uredil obrske zadeve.¹⁰⁴ Besede našega vira „Karolus imperator Bagoariam intravit et in mense octobrio Salzburc venit“ so deloma posnete po velikih salzburških analih (Karolus imperator Bavoriam venit), o katerih smo že slišali, da jih je naš avtor poznal.¹⁰⁵ Mesečno datiranje in izraz „mense octobrio“ imajo od analov edini Annales Iuvavenses maiores (MG, SS, I, 87): „Carolus... in Iuvavense civitate octobrio“, kraj imajo pa z nemškim imenom označen Annales sancti Emmerammi maiores: „Carolus ad Salzburc monasterium fuit“ (MG, SS, I, 95).

Nato slede končne besede poglavja „et praefatam concessionem filii sui iterans potestative multis adstantibus suis fidelibus adfirmavit et in aevum inconvulsam fieri concessit“. V tem stavku se nekateri izrazi očitvidno naslanjajo na danes neznani listinski tekst. Tako se v seznamu oseb, pri vladarskem aktu navzočih, v diplomih one dobe imenujejo „adstantes“ in „fideles“. Označba „fideles“ je v rabi v publikacijskih formulah frankovskih vladarskih listin od Karla

Velikega dalje (notum sit omnibus fidelibus nostris praesentibus scilicet et futuris). Besede „adfirmavit et in aevum inconvulsam fieri concessit“ so posnete iz koroboracijske formule vladarjevega privilegija.¹⁰⁶

Dočim obravnava sedmo poglavje našega vira povest o knezu Ingu, ki bo predmet posebnega odstavka naše razprave, nadaljuje osmo poglavje s cerkveno ureditvijo Karantanije in sosednjih pokrajin za časa nadškofa Arna, s čimur navezuje na pripovedovanje šestega poglavja.

Leta 798 je bila povzdignjena salzburška škofija v nadškofijo in nje vodja Arno je 20. aprila 798 osebno prejel v Rimu od papeža Leona III. palij.¹⁰⁷ Vest o tem beležijo večji salzburški letopisi (Annales Iuvavenses maiores) k l. 798 z besedami: „Domnus Arn episcopus cum magna legatione ad Romam et ibidem a Leone papa pallium suscepit et archiepiscopus constituitur“.¹⁰⁸ Avtor Konverzije je, kot smo to že videli iz šestega poglavja našega vira, poznal omenjene salzburške anale in naslanjaje se nanje zapisal stavek: „Anno videlicet nativitatis domini 798, Arnonem iam archiepiscopum a Leone papa accepto pallio...“¹⁰⁹

Kmalu po sprejetju palija se je Arno podal na pot domov. Na potovanju je bil nekako maja in junija leta 798. Junija je še na potu, ni še v Reciji. Nekako meseca julija je pa že doma v Salzburgu, na vsak način je došel semkaj pred 4. avgustom leta 798.¹¹⁰ Na potu, ko je Arno že prekorčil Pad, ga je dosegel sel kralja Karla z naročilom naj se poda k Slovencem. Bile so važne stvari, ki naj bi jih uredil novi nadškof po naročilu samega frankovskega kralja med Slovenci. V zvezi so pač z likvidacijo obrskega vprašanja in politično ter cerkveno ureditvijo v Vzhodnih Alpah in Panoniji. Junija vprašuje Alkuin v pismu Arna „quid Avaria faciat vel credat“.¹¹⁰ Dvojna naloga je čakala po našem viru Arna: politična, preiskati mišljenje Slovencev (exquirere voluntatem populi illius) in cerkvena, širiti božjo besedo (praedicare ibi verbum dei).

Arno se pa ni mogel odzvati kraljevemu naročilu. Moral je vladarju poprej prinesiti važno sporočilo od samega

papeža glede samostana sv. Pavla, radi katerega je bil z velikim poslanstvom (*responsum suae legationis*) poslan v začetku leta 798. v Italijo.¹¹¹ Hitel je h kralju, ki je že od jeseni 797 bival na Saškem in mu sporočil, kar mu je naročil papež Leon III.¹¹² Zgodilo se je to prejkone še poleti l. 798. Nato šele se je Arno po Karlovi zapovedi podal v deželo Slovencev (*ad partes Sclavorum*), zopet po besedilu našega vira z dvojno misijo, politično (*providere omnem illam regionem*) in cerkveno (*ecclesiasticum officum more episcopali colere, populosque in fide et christianitate praedicando confortare*). Besede, ki označujejo Arnovo cerkveno delo v deželi Slovencev so splošnega značaja (*consecravit ecclesias, ordinavit presbyteros, populumque praedicando docuit*). Avtor našega spisa jih je rabil prav take, kot, ko je opisoval misijonsko delo korepiskopa Modesta v Karantaciji (poglavje 5).

Iz Slovenije, kjer se je mudil, kot se kaže, jeseni l. 798., se je podal nadškof Arno na dvor Karla, ki je bival tedaj, vrnivši se iz Saške, v Aachenu.¹¹³ Poročal je vladarju o slovensko-obrskih zadevah. Dvogovor o teh med kraljem in nadškofom, kot je naveden v našem viru, je v tej obliki seveda izmišljen. Avtor ga je semkaj vrinil, da bi oživel slog pripovedovanja. Posledica razgovora s kraljem je bila, da je Arno na ukaz vladarjev ordiniral za korepiskopa nekega *D e o d e r i k a*. Sam Arno in grof Gerold sta ga privedla v Slovenijo (*in Sclaviniam*) ter ga izročila v roke knezov (*derunt in manus principum*). Gerold je bil bavarski prefekt. Dne 1. septembra 799. leta so ga v Panoniji ubili, ko je urejeval svoje čete.¹¹⁴ Prejkone je Gerold spotoma v Panonijo spremljal škofa Deoderika v Karantaciji. Z dnevom smrti prefekta Gerolda nam je dan tudi *terminus ante quem* za prihod škofa Deoderika v Slovenijo (pred 1. sept. 799). Pod „*principes*“, ki jim je bil v Sloveniji izročen škof Deoderik, razumem pokrajinske kneze, o katerih bo govor še spodaj (str. 61).

V zvezi z novim korepiskopom med Slovenci je v našem viru še označeno: 1. teritorialni obseg Deoderikove dieceze, 2. njegove naloge kot škof. Besede, s katerimi je to povedano, je avtor ponovil iz prejšnjih poglavij svojega spisa.

„Regio Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis usque dum Dravus fluit in amnem Danubii“ smo našli dobesedno že v 3., 4. in 6. poglavju (3: Quarantani et confines eorum, 4: Quarantanos ... similiterque confines eorum, 6: ad Dravum ... Danubium). / „Sclavinia“ (Slovenija) se v tem poglavju krije s pojmom „regio Carantanorum et confines eorum“ / prav tako kot v sedmem poglavju (in Sclaviniam in partes videlicet Quarantanas atque inferioris Pannoniae). Izraze, ki označujejo dušnopastirsko nalogo novega škofa smo srečali že v 5., 7. in prvem delu osmega poglavja (5, 8: ecclesias dedicare; 5, 7, 8: presbyteros ordinare; 5, 8: ecclesiasticum officium ... prout canonicus ordo exposcit perficere). Misel, da stoji karantanski korepiskop pod „dominatio et subiectio Iuvavensium rectorum“ je izražena v zvezi s knezom Hotimirom že proti koncu četrtega poglavja. Enako kot to (Hotimir je pokoren in plačuje Salzburgu davek „usque dum vixit“) končuje tudi osmo (Deoderik je pokoren Salzburgu „sicuti ille fecit quamdiu vixit“). V obeh poglavjih je pasus o podrejenosti Salzburgu v zvezi s celotno tendenco našega spisa.

Škofu Deoderiku je podrejena „pokrajina Karantancev in njihovih sosedov na zapadni strani reke Drave.“ / O zapadni strani reke Drave je težko govoriti, kajti Drava teče v glavnem v zapadno-vzhodnem pravcu. M. Felicetti je „zapadno stran“ reke Drave tako razlagal, da je tu misliti na Dravo med Mariborom in Središčem, kjer se reka res približuje severno-južnem pravcu. Iz tega je sklepal, da je segala „regio Carantanorum“ na levem in desnem bregu Drave do Drave med Mariborom in Središčem, / ozemlje „karantanskih sosedov“ je pa začelo na levem bregu Drave nekako pri Mariboru.¹¹⁵ / Menim s Pircheggerjem, da je Felicettijeva razlaga preveč izkonstruirana in da je „zapadno stran“ reke Drave staviti pač na rovaš slabih geografskih vednosti našega avtorja. Po mojem je njegovo pomoto prav razložil Schünemann. Kakor je že iz šestega poglavja razvidno, pozna naš avtor le južno in severno stran Donave, ne ve torej za njeno veliko koleno nad Budimpešto. Donava mu torej teče od zapada proti vzhodu. Zato pa mora Dravo

zasukati tako, da teče od juga proti severu v Donavo, pokrajino Karantancev torej postaviti na zapadno stran reke. Pravilno v Konverziji bi bilo: „severna stran“ reke Drave.¹¹⁶

V devetem poglavju Konverzije je zapopadena lista salzburških nadškofov od smrti škofa Arna († 821) do Adalvina († 873), s podatki kdaj in od koga je vsak posamezen nadškof prejel palij. Vzporedno z nadškofi so navedeni onodobni karantanski korepiskopi. Obe listi obsegata sledeča imena in podatke:

Salzburški nadškof je	—	„škofje Slovencev“
Arno, † 821.		
Adalrammus, 821 — pastiruje 15 let, prejme 824 palij od papeža Evgena.		† Deodericus, naslednik Otto
Liuprammus, 836 do 859, prejme palij od papeža Gregorja.		
Adalvinus, 859 — še živ za časa, ko piše avtor svoj spis, prejme palij od papeža Nikolaja.		Osaldus

Arno je umrl 24. januarja 821. Naslednik Adalram je ordiniran 1. decembra 821 (Gradivo za zgodovino Slovencev, II, 65), palij prejme od papeža Evgena II. 13. novembra 824 (Gradivo, II, 80, 81), umrl pa je 4. junija 836 (Gradivo II, 114). Liupram je ordiniran še leta 836. (Gradivo II, 114), palij mu je podelil papež Gregor IV. 31. maja 837 (Gradivo II, 120), umrl pa je 14. oktobra 859 (Gradivo II, 168). Sledi leta 859. Adalvin (Gradivo II, 168), kateremu je papež Nikolaj I. maja 860 podelil palij (Gradivo II, 171).

Kakor vidimo se torej skladajo podatki našega spisa, v kolikor se tičejo salzburških nadškofov, s podatki, ki jih črpamo o teh iz drugih virov. Avtorju so bile prejkone na razpolago liste salzburških nadškofov in karantanskih pokrajinskih škofov. Iz teh je sestavil svoje podatke in zvezal imena cerkvenih vladik, podatke o njihovem pastirovanju

ter poklonitvi palija po rimskih papežih s primernimi izrazi. Imena, letnice nastopa in smrti salzburških nadškofov in podatke o prejemu palija je avtor črpal, kakor se kaže, iz virov analističnega in nekrološkega značaja, ki so mu bili v Salzburgu pač na razpolago. Iste podatke kot Konverzija imajo od sodobnih salzburških virov *Annales Iuvavenses maximi* (smrt Arnova, nastop Adalramov, Adalram prejme palij, smrt Adalramova, nastop Liupramov, Liupram prejme palij, smrt Liupramova, nastop Adalvinov, Adalvin prejme palij),¹¹⁷ *Annales Iuvavenses maiores* (smrt Arnova)¹¹⁸ in *Necrologium s. Rudberti Salisburgensis* (smrt Adalramova in Liupramova).¹¹⁹

Najbogatejše podatke o salzburških nadškofih te dobe imajo *Annales Iuvavensis maximi*. Te anale ali pa kak vir, ki se nanje naslanja oziroma jim je bil predloga, je imel, posebno kar se tiče podatkov o prejemu palija, avtor Konverzije nedvomno na razpolago.¹²⁰

Nekatere stvari je pa avtor dodal iz svojega znanja. Poleg izrazov splošnega značaja je šteti semkaj podatek, da je za svojega naslednika Adalvina skrbel nadškof Liupram. Poročilo, da vlada nadškof Adalvin še ko piše avtor svoj spis je izredne važnosti za datiranja njegovega postanka. Konverzija je torej nastala pred 14. majem 875. leta, ko je Adalvin umrl.¹²¹ Prav tako pomembna je vest, da je za karantanskim škofom Osvaldom in še za časa ko je avtor sestavljal svoj spis nadškof Adalvin sam upravljal karantanske Slovence. Ponašanje pokrajinskega škofa Osvalda namreč ni bilo po godu nadškofu Adalvinu. Škof Osvald je sam, ne oziraje se na Salzburg, dopisoval v cerkvenopravnih zadevah s papežem Nikolajem I (858—867).¹²² Neki kasnejši vir ima pa vest, da je prišlo večkrat do prepиров med nadškofi v Salzburgu in njihovimi podškofi v Karantaniji, zato se misli, da oni po smrti teh niso več postavljali svojih namestnikov.¹²³ Zgodilo se je to po smrti škofa Osvalda. Ker je iz neke listine, datirane 6. januarja 864, razvidno, da je nadškof Adalvin takrat opravljal v Karantaniji že s a m svoje nadpastirske dolžnosti, moremo sklepati, da škofa Osvalda tedaj že ni bilo več med Karantanci ter da je umrl

ali pa prenehal opravljati najkasneje leta 865. tamkaj svoj posel kot korepiskop.¹²⁴ S tem je tudi dognano zaenkrat razdobje, ko je bila napisana Konverzija: med l. 863. in 14. majem 873. Podatek Konverzije, da so bili škof Osvald in drugi karantanski škofje podložni salzburškim nadškofom je pa spraviti v sklad s celotno tendenco našega spisa in pa z opisanim nastopom škofa Osvalda proti nadškofu Adalvinu.

Zadnji stavek devetega poglavja, da pastiruje nadškof Adalvin sam narod Slovanov, kakor je že razvidno iz mnogih krajev one dežele, se nanaša na podatke, ki jih podaja avtor glede Adalvinovega delovanja v 13. poglavju Konverzije in na sicer tudi iz drugih virov znano nadpastirsko udejstvovanje tega cerkvenega vladike.¹²⁵

Povest o knezu Ingu.

Sedmo poglavje Konverzije imenujem povest o knezu Ingu. Za uvod je sicer povedano, kako je tudi naslednik škofa Virgila († 27. novembra 784), škof Arno, nadaljeval misijonsko delo med Slovenci, ali stavek je koncipiran, tako, da tvori prehod k pripovedovanju o knezu Ingu. Po vsebini nadaljuje sedmo poglavje tam, kjer je peto prenehalo s poročilom o misijonstvu in širjenju krščanstva za škofa Virgila. V petem in sedmem poglavju se ponavljajo celo iste besede (ordinans presbyteros, mittens) Tudi v 7. poglavju je slovenska zemlja označena kot Slovenija (Sclavinia) ter v geografskem oziru omejena na Karantanijo in Spodnjo Panonijo. V sledečem osmem poglavju našega vira je dan „Sloveniji“ isti obseg, toda geografsko je še bolj točno določen: Slovenija obsega „regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis, usque dum Dravus fluit in amnem Danubii“.¹²⁶ V stoletju, ko je pisal avtor Konverzije svoj spis niso šteli k Sloveniji le Karantanijo in Spodnjo Panonijo in v okviru teh zopet manjše predele (Zilja, Dudlebsko grofijo ob srednji Muri, Lurnsko polje na Zgornjem Koroškem), marveč tudi druge pokrajine, v katerih so tedaj prebivali Slovenci, tako na primer predele iz predalpskega Podonavja.¹²⁷

Tudi Arno je pošiljal svoje duhovnike slovenskim „vojvodom in knezom“ (ducibus atque comitibus). Iz tega vidimo, da so Slovencem v Karantaniji še vedno načelovali „duces“. „Comites“ pa, ki jih omenja avtor našega spisa, je staviti enako izrazu „principes“ v osmem poglavju Konverzije. Misliti nam je pri tem na poglavarje, ki so imeli večjo oblast od županov, toda manjšo kot „veliki knez“, za kakršnega je smatrati karantanskega „dux“ našega vira. Knezi — „principes“ — „comites“ so bili pač neke vrste plemiči in dostojanstveniki staroslovenske družbe.¹²⁸ Nemcu 9. stoletja je bil položaj staroslovenskega kneza najbližji položaju frankovskega grofa, takrat še upravnika nad okrožjem, ki je bilo manjše od pokrajine, ki ji načeluje vojvoda — „dux“. Z vsakomur znanim izrazom „comes“ označuje latinski piščo Nemeč slovenskega kneza, ki je pred uvedbo frankovskega upravnega reda prejkone načeloval okolišem, „knežija“ ali „knežina“ imenovanim in katerih naslednice so postale frankovske grofije (comitatus). Ko je prenehala vrsta karantanskih vojvodov domače krvi je z njimi prejkone začela propadati tudi uredba domačih knežij in knezov. Na njihovo mesto stopijo frankovske grofije (comitatus) in frankovski grofje (comites). Enačenje „comes“ (grof) = knez, ki ga predpostavljamo že v našem viru, je Nemcem ostalo. Dokaz temu so številna imena krajev na naših tleh (prim. Knežak—Grafenbrunn na Notranjskem, Kneža—Grafenbach na Tolminskem, Knežija—Grafenweg pri Litiji, Knežja Lipa—Graflinden na Kočevskem, Knežja Vas—Grafendorf na Dolenjskem, Knežja Njiva—Grafenacker pri Starem Trgu na Notranjskem, Kneža—Grafendorf v Ziljski dolini, Kneža—Grafenbach pri Velikovcu).

Eden slovenskih „duces“ ali „comites“ se je po pripovedovanju Konverzije imenoval Ingo. O njem pravi naš vir: Ingo je povabil k sebi sužnje, ki so bili kristjani, in jim dal postreči v pozlačenih posodah, njihovim gospodarjem pa, ki so bili še neverniki, je dal pred hišo jesti kruha, mesa in vina v počrnelih posodah. Na vprašanje teh, zakaj tako ravna, je Ingo odgovoril: niste vredni, da ste v družbi onih,

ki jih je že očistil krst, marveč zauživajte jed pred hišo kot psi. Nato so se neverniki dali podučiti v veri in krstiti.

O Ingu in njegovi gostiji obstoja že cela literatura, vse od Ivana Vetrinjskega, ki je za svoj „Liber certarum historiarum“ uporabljal Konverzijo in Inga napravil za koroškega vojvodo. Največ se je od starejših avtorjev razpisal o Ingu koroški historiograf Hieronim Megiser, ki ve v svojih *Annales Carinthiae* (1612, str. 475 dalje) povedati, da je bil Ingo plemeniti grof iz frankovskega rodu, vojvoda in prvi nadvojvoda koroški, ki ima deželo od Karla Velikega v fevd. Izdal da je za Koroško posebne zakone in umrl l. 792. Od kar je pri svoji gostiji l. 790. na tak način odlikoval podrejene hlapce, ima kmet pravico ustoličiti vsakega novega koroškega deželnega kneza. Ivana iz Vetrinja podatek, da je bil Ingo vojvoda koroški ter zvezo, ki jo je med Ingovo gostijo in ustoličenjem koroških vojvod iznesel Megiser, moremo zasledovati v literaturi v več ali manj spremenjeni obliki vse do novejše dobe. Obema mnenjima in avtorjema se je od starejših priključil najpoprej cerkveni zgodovinar Marko Hansiz, doma iz slovenske Podjune, ki je v svoji „*Germania sacra*“ (tomus II, 1729, 104) in v svojih „*Analecta ... pro historia Carinthiae*“ (I, 1795, 261, 272—277) vrhu tega izenačil osebo legendarnega karantanskega vojvoda Domicijana z Ingom. Češ oba sta ena ter ista oseba, Domicijan je krščansko ime, Ingo pa germansko, ki gre po svojem izvoru nazaj na stare Karne ali Kelte.

Najmanj od vsega, kar sta okoli Inga spletla Megiser in Hansiz, je našla priznanja identifikacija Inga z legendarnim Domicijanom. Zavrnil jo je že l. 1817. A. Eichhorn (*Beiträge zur älteren Geschichte und Topographie des Herzogthums Kärnten*, I, 120, 126), kot nje zapoznel branilec pa nastopa še l. 1862. K. Flor (*Ueber den seligen Domitian, Herzog von Kärnten*, *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie*, VII, 1 dalje). Obdržalo se pa je pri zgodovinarjih 19. stol. vseskozi mnenje, da je bil Ingo koroški vojvoda ali pa vsaj eden slovenskih knezov, le glede vprašanja ali je bil Slovan ali Nemeč gredo mnenja narazen (Eichhorn, na nav. mestu; Joh. Gallenstein, *Karantaniens wendi-*

sche Fürsten, Kärntnerische Zeitschrift, 1823, IV, 39—41; F. L. Hohenauer, Kurze Kirchengeschichte von Kärnten, 1850, 54—55; G. Ankershofen, Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten, II, 319, 1851; K. Flor, na nav. mestu). Za enega slovenskih knezov ga imajo tudi J. Peisker (Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, III, 508), M. Ljubša (Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 107), H. Pirchegger (Mitteil. des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 53, 1912, 278) in Fr. Kos (Gradivo za zgodovino Slovencev I, 369). Povest o gostiji pa smatra večina raziskovalcev za legendo, ki ji pa ne gre odrekati historičnega ozadja, ki je: pokristjanjenje karantanskih Slovencev ter upiranje velikašev krščanski veri, kajti sprejetje krsta bi zanje pomenilo izgubo moči (Gallenstein, Hohenauer, Flor; Dimitz, Geschichte Krains, I, 120, 1875; F. Aelschker, Geschichte Kärntens, 1885, 155).

Raziskovalci zadnjih desetletij so potisnili Inga ali povsem v galerijo bajeslovnih osebnosti, ali pa na njegovo osebo in gostijo navezali nove teze in domneve. K. Hauser (Kärntens Karolingerzeit, 1894, 6) pravi, da je Ingo bajeslovna oseba, ki jo je ohranilo ljudstvo v spominu izza časov Karla Velikega. A. Dopsch (Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven, 1909, 140) smatra prav tako Ingovo osebnost za bajeslovno. Iz Ingove pripovedke je mogoče le zaključiti, da so tedaj obstojali že plemiči in podložniki. Gre ji tendenca lastna cerkvenim virom, spominjajoča na znano svetopisemsko mesto o ponižanju visokih in povišanju ponižanih.

Na Megiserovo zvezo med Ingovo gostijo in ustoličenjem koroških vojvod je prišel, po drugih potih sicer, P. Puntchart (Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten, 1899, 234 dalje in 274 dalje). Puntchart meni, v zvezi s svojo razlago ustoličenja koroških vojvod, da je pod gospodo v Ingovi povesti razumeti nomadske župane, ki se niso hoteli poprijeti krščanske vere. Strmoglavila jih je revolucija slovenskih in bavarskih kmetov-poljedelcev pod vodstvom bavarskega vojvoda; kmetje so „servi“ v Ingovi pripovedki, ki so se, pod vodstvom deželnega kneza, v nasprotju k žu-

panom - nomadom, oprijeli nemštva in krščanstva. Opiraje se na tradicijo vidi Puntschart v Ingu prvega vojvodo kmetov-zmagovalcev nad župani in prvega, ki so ga kmetje ustoličili po starem obredu na Gosposvetskem polju. Ingo je bil frankovskega rodu. „Če upoštevamo delovanje tega moža, sporočeno nam po tradiciji, tedaj more tičati za njim realna osebnost, ki je imela nalogo, razpresti v Karantaniji akcijo, zastopajočo frankovske interese“. Mogoče je bil Ingo kraljevi sel, ki je pospeševal krščanstvo in ustvaril novo organizacijo karantanske kmetijske države. V spreobrnitvi gospode v Ingovi pripovedki je razumeti priključitev županov h krščanstvu in frankovski državi. — Megiserovo tradicijo, da je bil Ingo prvi, ki ga je kmet ustoličil, je za svojo tezo uporabil E. Goldmann (*Die Einführung der deutschen Herzogsgeschlechter Kärntens in den slovenischen Stammesverband*, 1903, 241).

Nazadnje je pisal o knezu Ingu in njegovi gostiji A. Jaksch (*Die Edlinge in Karantaniem und der Herzogsbauer am Fürstenstein bei Karnburg*, *Sitzungsberichte dunajske akademije, phil.-hist. Klasse*, 205, 1927, 10—12). Jaksch meni, da so bili nesvobodni v stari Karantaniji kristjani, tvorili že večino prebivalstva in imeli pravico nositi orožje. Njihovi gospodarji, še poganski gospodje, so imeli tudi pravico nositi orožje. toda bili v manjšini. Dokaze za oborožene nesvobodne hlapce išče Jaksch v nekem kapitularu Karla Velikega iz l. 789. Ingo je bil mogoče vojvoda Karantancev in se je mogel naslanjati na nesvobodne, ki so imeli fevde in pravico do orožja. Anekdota o Ingovi gostiji se nanaša na socialne, pravne in verske razlike v Karantaniji in pripisovati ji moramo močno zgodovinsko ozadje.

Nedvomno se mi zdi, da kaže povest, povezana z imenom kneza Inga, vse znake anekdote, napisane radi poveličevanja krščanske vere. Vkljub temu ji ne gre odrekati historignega ozadja. Podobnih pobožnih pripovedk o ubogih in nizkih, ki so verovali in bili zato poveličani ter o visokih, ki so bili neverni in zato ponižani, poznamo iz literature več. Prav v letih, ko je nastala Konverzija, se je baje vršila pojedina na dvoru velikomoravskega kneza Svatopluka, kjer

se je mudil v obiskih tedaj še nekristjan, češki knez Bořivoj. Svatopluk je njemu in njegovim velikašem kot nevernikom, ki niso vredni, da sede s kristjani ob isti mizi, odkazal po poganskem načinu mesto na tleh pred mizo, nakar se je Bořivoj s svojimi spremljevalci, na ta način pred kristjani ponižan, dal na pobudo škofa Metoda krstiti. Pripovedko najdemo prvič zabeleženo v Kristjanovem življenjepisu sv. Václava in sv. Ljudmile, nastalem okoli 992—994. Od tu je prevzeta v življenjepis sv. Ljudmile, ki je bil napisan mogoče v 12. stol., ter takozvano moravsko legendo iz 14. stol. Pekař dopuřča možnost, da je češki Kristjan poznal Konverzijo.¹²⁹

Ni izključeno, da je bil neki Ingo historična oseba, vendar karantanski vojvoda, za kar ga je naredli v 14. stol. Ivan iz Vetrinja, ni bil. V seznamu karantanskih vojvod izza dobe Karla Velikega, kakor nam ga podaja Konverzija v 10. poglavju, imena Ingo ni. Konverzija pravi le, da je bil Ingo eden od „duces atque comites“, torej mogoče eden slovenskih delnih knezov v Karantaniji ali Spodnji Panoniji. Ime Ingo je prej nemřko kot slovensko.¹³⁰

Historično jedro Ingove pripovedke vidim v tem, da je pri krřčanskih „servi“ res misliti na one, ki so bili ob času karantanskega pokristjanjevanja hlapci ali sužnji v deželi. Ti so bili po velikem delu potomci krřčanskega, večinoma poromanjenega prebivalstva, zasušnjenege ob prihodu Slovencev. Romanskega in poromanjenega prebivalstva se je na Korořkem obdržalo nedvomno še mnogo ob prihodu Slovencev in v prvih stoletjih slovenskega naseljevanja. Nekatera krajevna imena na Korořkem še danes spominjajo na nekdanje Vlahe, kakor so Romane Slovenci imenovali (prim. Vašinje—Wallerberg pri Velikovcu, Vualaha—Pusarnitz, Walchenstein in Walleck v dolini reke Möll, Flaschenberg v zgornji Dravski dolini). „Vlahi“ so bili kristjani in so svoje krřčanstvo, vsaj v motni obliki, obdržali tja do 8. stol., ali pa se tedaj, ob ponovnem pokrřčevanju dežele, preje in raje oprijeli krřčanske vere kot Slovenci, njihovi gospodarji. „Sodelovanja starega krřčanskega prebivalstva pri zopetnem pokristjanjevanju dežele ne smemo podcenje-

vati“ (I. Grafenauer). Za krščanstvo tega poromanjenega ali romanskega prebivalstva govori po mojem mnenju tudi ime naselja Kršna Ves v Podjuni, ležečega v okolišu bogatem na zgodnjekrščanski tradiciji in nekdam v močni meri romanskem oziroma poromanjenem.¹³¹

Kristjani so mogli biti tudi vojni ujetniki med karantanskimi Slovenci (Bavarci, Langobardi). Ti in njihovi potomci so se nemara raje poprijeli krščanske vere, če je že niso v robstvu ohranili. Pa tudi domače slovensko prebivalstvo služabniškega in podrejenega stanu se je verjetno prej in krepkeje poprijelo krščanske vere in njenega nauka kakor nekateri gospodujoči velikaši. Zamislimo se v karantansko zgodovino druge polovice 8. stol. Vojvodska rodbina se najpoprej poprime krščanstva, ali s srcem ali iz političnih razlogov, pustimo na stran. S seboj je potegnila verjetno sebi podrejene. Krščanski smeri, ki je obenem bavarsko-frankovska, nasprotujejo velikaši, ne le iz verskih, marveč tudi iz političnih razlogov. Politika vojvodske rodbine jim ni všeč. Opiraje se na vero očetov uprejo se krščanstvu in nastopijo s tem proti nemški politiki. Vstaje se ponesrečijo. Velikašem se namera, stopiti na mesto nemškofilskih vojvodov, ne posreči, morajo se vdati, posebno še, ko so zmage Karla Velikega nad Obri uničile vsako nado na osamosvojitve Karantanije v verskem in političnem oziru. To bi moglo biti historično ozadje Ingove pripovedke. Poraz velikaševstarovercev je zavrt v pobožno pripovedko, v kateri je neverni gospodi zoperstavljen služéči nizki stan, ki je v oni dobi v Karantaniji, kot smo že slišali, res že mogel biti krščanski, pa bodisi, da so mu pripadali stari „Vlahi“, vojni ujetniki ali pa vojvodu-kristjanu podrejeni služabniki.

Podoben položaj iz dobe prvega krščanstva nam je znan iz zgodovine mnogih narodov. Proti krščanskemu in v političnem oziru na tujce naslanjajočemu se knezu nastopajo velikaši, oklepajoč se stare vere in zastopajoč smer profitujske politike. Primerjati moremo na primer zgodovino Čehov za časa kneza Vaclava (928—935), Poljakov za kneza Mieczysława (960—992) ali polabskih Obodritov v 11. stoletju.

V dobo nasprotja med hlapci, ki so kristjani, in velikaši, ki se drže še stare vere, sega izvor še danes znane slovenske besede krščénica (moški bi bil krščénik) v pomenu „dekla“. Krščéniki (krščénice) so „servi“, ki jih je Ingo povabil k svoji mizi. Tako nemara so označevali velikaši in vobče oni, ki so se držali stare vere, svoje hlapce in dekletokristjane. Tudi še potem, ko so se pripadniki stare vere v bogove že pokristjanili, je obveljal pomen krščénica (krščénik) = dekla (hlapec) in se obdržal do danes.¹²²

Povest o Ingu je avtor opremil in olepšal z raznimi dodatki. Najzanimivejše je poročilo, da je Inga vsakdo ubogal, tudi če mu je knez poslal „pismo brez pisma“ (carta sine litteris). Napačno se mi zdi iz tega sklepati, da je znal Ingo čitati in pisati. Težko bi si predstavljal v katerem jeziku.¹²³ Razlago za „carta sine litteris“ je po mojem mnenju iskati v pravni zgodovini germanske listine 9. stol. Po pojmovanju rimske zakonodaje iz cesarske dobe velja za pravnokrepnost pravnega akta le izgotovljena, torej povsem napisana in izpisana listina. Po germanskem pravnem pojmovanju, med drugim tudi onem bavarskega plemena, se pa že nepopisani pergament, na katerem bo listinski tekst šele napisan, more uporabljati pri pravnem poslovanju na pravnoveljaven način. Uporaba tudi nepopisanega pergamenta odgovarja kulturnemu stanju germanskih plemen, ki v 8. ali 9. stol. na splošno pač niso razumela latinskega jezika, niti znala čitati še izključno na tem jeziku zapisane listinske besede.¹²⁴ „Carta sine litteris“ kaže avtorjevo poznavanje pravne veljave germanske še nepopisane listine 9. stoletja, ki se tu pripisuje knezu Ingu.

Pribina, Kocelj in Metod.

Deseto poglavje Konverzije je posvečeno politični zgodovini Karantanije in Panonije od končanih obrskih vojen pa do pomiritve med Pribinom in Rathodom, torej nekako od okoli l. 800. do okoli l. 840. Po vsebini ga je deliti v dve polovici, prvo, ki govori o nase-

ljevanju Slovencev in Bavarcev v Panoniji ter o upravi Karantanije in Panonije, drugo, ki je v zvezi s knezom Pri-
bino.

V prvem stavku poglavja nam avtor navaja vir, iz katerega je črpal: „chronicae imperatorum et regum Francorum et Bagoariorum“. Imeli smo priliko dokazati, kako je avtor jemal, ne sicer iz bavarskih in frankovskih kronik, pač pa iz analov. Verjetno ima na tem mestu v mislih danes izgubljene „Annales Iuvavenses antiqui“, ki so pač na mnogih mestih razpravljali o „frankovskih in bavarskih cesarjih ter kraljih“.¹³⁵ Potem, ko je navedel svoje vire, povzame avtor še enkrat to, kar je že omenil proti koncu šestega poglavja in ponovil deloma v osmem, namreč podelitev diecezanske oblasti (episcopatus dignitas) v delu Panonije salzburški cerkvi. Že pri obravnavi šestega poglavja sem dokazal, da je bil avtorju znan tozadeven, danes izgubljen privilegij. Menim, da je v desetem poglavju posneto iz listinskega teksta mesto: „Karolus imperator . . . episcopatus dignitatem Iuvavensis ecclesiae rectori commendavit, Arnoni videlicet archiepiscopo et suis successoribus tenendi perpetualiter atque regendi perdonavit“. Besede bi spadale k dispozicijski formuli listine, ki je prav v dobi Karla Velikega prevzela pod langobardskim vplivom v svoj sklepni del izraze, naglašujoče trajno veljavo podeljenega (tenendi perpetualiter atque regendi).¹³⁶

Nato pove avtor, da so se v ozemlju, odkoder so bili pregnani Obri, začeli naseljevati in razmnoževati Slovani in Bavarci. Pod „terra unde illi expulsi sunt Huni“ je razumeti Panonijo (vsaj del te pokrajine), kakor je to razvidno iz šestega poglavja, ki z istimi besedami naznanja razpravo o novi naselitvi Slovencev v pokrajini, odkoder so bili Obri pregnani. Poudarjam o novi naselitvi, kajti Panonija ob koncu obrskih vojen nikakor ni bila povsem brez Slovanov. To pravi tudi Konverzija, ko piše v šestem poglavju, ob priliki podelitve Panonije Salzburgu l. 796., o „narodu, ki je od Obrov in Slovanov ostal v onih krajih“. Sedaj, po končanih obrskih vojnah, so pa prazno in opustošeno Panonijo začeli naseljevati novi kolonisti, Slovenci, pač iz Karanta-

nije, in Bavarci. Z naseljevanjem Slovencev v Panoniji je v zvezi pritožba obrskega kapkana pri cesarju Karlu I. 805. v Aachenu, češ, da ne more radi slovanskega nadlegovanja (infestatio Sclavorum) bivati v starih bivališčih, proseč ga za nova med Sabarijo in Carnuntom.¹³⁷ Iz omembe obeh krajev v kapkanovi prošnji moremo razvideti, v kateri del Panonije so se začeli naseljevati Slovenci in Bavarci. Ne v Zgornjo Panonijo, med Sabarijo in Carnuntom, kamor se hoče kapkan s svojimi Obri umakniti, da bi bil varen pred napadi slovanskih prišlekov, marveč v ostali del Panonije, ki more biti le Spodnja med Rabo in Dravo. Prav ta Panonija je pa v desetletjih kmalu za temi dogodki: 1. posebno močno kolonizacijsko ozemlje Slovencev in Bavarcev, 2. cerkveno-upravno in misijonsko območje salzburške cerkve, za katero se baš Konverzija s tako vnemo zavzema. Še leta 811. niso bila nasprotstva med Obri in Slovani v Panoniji poravnana. Postala so celo tako ostra, da je cesar poslal radi njih tjakaj posebno vojsko.

V nadaljnjem prikazu našteva Konverzija pet „mejnih grofov“ (confinii comites), ki jih je cesar postavil na vzhodu: Goterammus, Werinharius, Albricus, Gotafridus, Geroldus.

V poštevh prihajajoči podatki, ki jih imamo o njih iz drugih virov, so za posameznike sledeči:

Goterammus. Postal je na vzhodni meji „comes“, pač ne prej kot po končanih obrskih vojnah, torej najpo prej l. 796. Omenja se še l. 802., a je padel še istega leta pred Kisekom.¹³⁸

Werinharius. Se pojavi l. 805. in 806. kot prefekt na Vzhodu. Ne na Bavarskem, tu je bil za prefekta Audulf.¹³⁹

Albricus. Omenja ga samo Konverzija.

Gotafridus. Omenja se kot „comes“ l. 806., bil to še po l. 818., ko je nastopil pastirovanje passavski škof Reginhar in se kot „comes“ imenuje še l. 823. v zadevah, ki se tičejo današnje Zgornje in Spodnje Avstrije. Odstavljen je bil radi krivic, ki jih je prizadeval passavski cerkvi.¹⁴⁰

Geroldus. Kot „comes“ omenjen l. 811. in v neki nepristni listini iz l. 814. L. 826. se imenuje „Geroldus comes,

Avarici limitis custos“, oziroma „Pannonici limitis praefectus“ in „Pannoniarum custos“. Omenja se nato še l. 827 in 828 ter zadnjič po novembru l. 831., torej je verjetno živel še leta 832.¹⁴¹

O teh peterih „confinii comites“, kakor jih imenuje Konverzija, so pisali največ E. Dümmler, O. Kämmler, J. Lampel, H. Pirchegger in Lj. Hauptmann.¹⁴² Hauptmannu se je posrečilo, da je osvetlil vrstni red in funkcije, ki so jih imenovani opravljali ter določil kot prefekta na Vzhodu Verinharja in Gerolda, kot mejna grofa pa Alberika in Gotfrida. Soglašam s Hauptmannovimi izvajanji povsem, le vrstnemu redu mejnih grofov bi dodal kot prvega še Goterama.

Ostane vprašanje, zakaj nam avtor Konverzije našteva imena teh peterih mož v omenjenem vrstnem redu, ne razlikujoč jih po dostojanstvu in službi, marveč jih vsevprek imenujoč „confinii comites“. Menim, da je imel avtor Konverzije na razpolago podatke o imenovanju petorice za prefekte oziroma mejne grofe na vzhodu, pa je, oziraje se le na njihovo službovanje na vzhodu in ne na dostojanstvo ter vrsto službe, razvrstil njihova imena po hronološkem redu imenovanja med okoli 796 in okoli 811. Goteram je postal mejni grof, ko so Franki odločili zlom obrske sile, torej najpoprej okoli l. 796., Verinhar je bil prefekt gotovo že pred l. 805., ko se prvič imenuje. Alberik izgleda ni bil dolgo mejni grof; viri ga razen Konverzije ne omenjajo. Sledil mu je Gotafrid, omenjen prvič l. 806. Zadnji v vrstnem redu Konverzije pa sledi prefekt Gerold, omenjen prvič l. 811. Imenovanje omenjenih za prefekte oziroma mejne grofe na vzhodu se je torej izvršilo v časovnem redu, ki ga je avtor Konverzije posnel v vrstni red brez navedbe letnic: mejni grof Goteram ... okoli 796 († 802), prefekt Verinhar ... najkasneje 805, mejni grof Alberik, mejni grof Gotfrid ... najkasneje 806, prefekt Gerold ... najkasneje 811.

Ko so naštetih upravljali vzhod, so jim bili podložni „aliqui duces“ v krajih, ki so spadali pod Salzburg, namreč Priwizlauga, Cemicas, Ztoimar in Etgar. Za temi so pa dobili ono zemljo v grofovsko upravo (in comitatum) Bavarci Helmwinus, Albarius in Pabo. Tako Kon-

verzija! „Excerptum de Karentanis“ pa naravnost pravi, da so bili za Borutom, Gorazdom in Hotimirom za časa Karla Velikega in njegovih naslednikov vojvode Karantancev Priwizlauga, Cemicas, Zpoimar (!) ter Etgar. Da so to in ti bili narodni glavarji karantanskih Slovencev, o tem je v literaturi mnenje skoraj nedeljeno.¹⁴³ Le nekateri so hoteli njihovo oblast iz Karantanije razširiti tudi preko Spodnje Panonije ali jo pa omejiti samo na Spodnjo Panonijo.¹⁴⁴

Da gre pri imenih Priwizlauga, Cemicas, Ztoimar in Etgar za karantansko-slovenske kneze, naslednike Boruta, Gorazda, Hotimira in Valtunka, govori sledeče: 1. razen enega imajo vsi domača slovenska imena, ki bi se v današnji transkripciji glasila Pribislav, Semika, Stojmir,¹⁴⁵ 2. Pribislav in njegovi nasledniki so imenovani „duces“, podobno kot Borut, Gorazd, Hotimir in Valtunk, nasledniki Helmwinus, Albargarius in Pabo pa so izrecno označeni kot „Bogarii“, ki prejmejo deželo „in comitatum“, so torej frankovski grofje bavarskega rodu, 3. Pabo (in tako pač tudi njegova prednika Albargarius in Helmwinus) je grof v Karantaniji (citati spodaj str. 72), torej so tudi „duces“, ki jih je nasledil v oni zemlji (praedictam terram), imeli oblast v Karantaniji, bili karantansko-slovenski knezi.

Odkar so prišli Bavarci Slovincem na pomoč proti Obrom pa do vstaje panonskega kneza Ljudevita (819—822) uživajo karantanski Slovenci pod vodstvom domačih knezov neke vrste notranjo samoupravo. Udeležba pri protifrankovskemu pokretu je pa, kot se kaže, spremenila državno-pravni položaj karantanskih Slovencev. Še nekaj let pred izbruhom Ljudevitovega upora, leta 817, se imenujejo karantanski Slovenci v isti vrsti s Čehi, Obri in Slovani onostran Bavarske med vazalnimi narodi frankovske države.¹⁴⁶ Po Ljudevitovem uporu pa o karantanskih Slovincih kot samostojnemu narodu v frankovskih virih ni več govora. Mesto domačih knezov zavzamejo frankovski uradniki: prefekti in grofje. Definitivno obliko je dobila reforma frankovskega vzhoda l. 828, po odbitju Bolgarov, ki niso nič manj od Ljudevitovega pokreta ogrožali gospodstvo Frankov v srednjem Podonavju.¹⁴⁷

Pribislav in njegovi nasledniki so bili knezi v Karantaniji, ko so vzhod kot prefekti oziroma grofje upravljali Goteram, Verinhar, Alberik, Gotfrid in Gerold, torej v razdobju okoli 796—852. Z ozirom na posledice Ljudevitove vstaje se pa razdobje skrči na okoli 796—828. Pribislav je mogoče naslednik kneza Valtunka, ki je prišel do oblasti po Tasilovi zmagi nad Slovenci l. 772 (glej str. 38). V drugih virih se on in njegovi nasledniki v karantanskem vojvodstvu ne omenjajo.

Od naslednikov slovenskih knezov, bavarskih grofov, ne izvemo o prvem, Helmvinu, iz drugih virov ničesar. Albargarius je mogoče identičen z nečakom furlanskega grofa Unruocha; najdemo ga leta 817 na potu v Dalmacijo, kamor je bil poslan radi razmejitve z bizantinsko državo.¹⁴⁸ Največ nam je znanega o grofu Pabonu. Omenja se v letih 844, 845 in 847.¹⁴⁹ Leta 857 se je, prejkone kot zvest pristaš vzhodnofrankovskega kralja Ludvika, uprl njegovemu sinu Karlmanu, ki mu je bila poverjena v upravo Vzhodna marka, a ki je stremel tudi po oblasti v Panoniji in Karantaniji. Karlman se je leto nato (858) zvezal z moravskim knezom Rastislavom.¹⁵⁰ Proti Karlmanu se pa karantanski Pabon ni mogel vzdržati. Leta 859 ga najdemo, še vedno v milosti pri kralju Ludviku, v Ranshofenu na današnjem Zgornjem Avstrijskem. Od Karlmana pregnan iz Karantanije je Pabon l. 861 pribežal v Salzburg.¹⁵¹

Drugi del desetega poglavja razpravlja o Pribini. V njem opisane dogodke hočemo najpoprej po hronološkem redu razčleniti.

„Po tem“, pravi naš vir, „je sprejel Ratbod obrambo meje“. Ta „po tem“ se nanaša na vrsto upravnikov na vzhodu oziroma zadnjega med njimi, Gerolda, ki se omenja poslednjič po novembru 831, torej je verjetno opravljal svojo službo še leta 852 (glej zgoraj str. 69). Ratbod je bil njegov naslednik v Vzhodni prefekturi. Omenja se 833 (Ratpot comes), 836 (Ratbodus comes), 837 (Ratpodus comis, „in praesentiam Ludovici regis Reganesburc“), 844 (Radpoti comitatus) in 847 (Ratpot, Conversio, cap. 12).¹⁵² Leta 854 se je Ratbod uprl vladarju. Del Ratbodove obširne oblasti na

vzhodu, Vzhodno marko — ne celokupen vzhodni „terminus“ — je l. 856 prejel Karlman, sin bavarskega kralja Ludvika.¹⁵³

V dobi Ratbodovega upraviteljstva je prišel k temu na Donavo (supra Danubium), pregnan od moravskega kneza Mojmira, neki Pribina.¹⁵⁴ „Supra Danubium“ kaže, da je Donava delala mejo med Mojmirovo Moravsko in upravnim področjem prefekta Ratboda.¹⁵⁵ Prejkone je Pribina na današnjih nižjeavstrijskih tleh šel preko Donave. Mesto njegovega krsta, Traismauer, ob izlivu rečice Traisen v Donavo, bi govorilo za to. Mojmir je prvi po imenu znan knez Morave. Njegov sosed na vzhodu, na ozemlju manjšem od Morave, je bil tedaj po letih še mladi Pribina.¹⁵⁶

Pribinov beg so datirali na različen način v razdobju 850—858.¹⁵⁷ Letnica 850 ne pride v poštev, kajti po novembru 851, verjetno še leta 852, je bil za prefekta na vzhodu Gerold in ne Ratbod. Najpoprej je mogel Pribina pribežati k Ratbodu leta 855, ko se prvič v virih imenuje prefekt Ratbod (glej str. 72).

Ratbod je predstavil Pribina, piše dalje Konverzija, našemu kralju Ludviku (regi nostro Hludovico). Pod „našim kraljem“ je mišljen bavarski kralj, kar je bil po izvolitvi že od l. 817, po nastopu vlade pa od l. 826.¹⁵⁸ Junija 855 je postal Ludvik vzhodnofrankovski kralj, toda Bavarska je še vedno jedro njegove oblasti, tako, da ga sme avtor Konverzije, ki je bil prejkone Bavarec in je črpal iz bavarskih virov, tudi po tem letu imenovati našega, to je bavarskega kralja. Tudi drugi bavarski viri imenujejo Ludvika kralja Bavarcev (rex Baiouuariorum) oziroma našega kralja (rex noster) še do leta 857.¹⁵⁹

Prejkone je bil Pribina predstavljen kralju Ludviku nekje na bavarskih tleh. V letih 855—857, ki prihajajo za nas v poštev, je Ludvik nekolikokrat bival na Bavarskem.¹⁶⁰ Dvakrat, v februarju, marcu in maju 855, ter v januarju ali februarju 857 pa moremo celo dokazati sočasno bivanje prefekta Ratboda in kralja Ludvika v istem kraju, to je v Regensburgu.¹⁶¹ Verjetno se mi zdi, da je prišlo do prebega Pribinovega in predstavitve kralju Ludviku že leta

853 ali kmalu potem. Na Ludvikovo zapoved je bil Pribina nato poučen v veri in krščen v cerkvi sv. Martina v Traismaueru (loco Treisma). Cerkev sv. Martina se omenja v Traismaueru sicer šele l. 890 in to v neki ponarejeni listini, pa tudi kasneje.¹⁰² Dvor (curtis) v Traismaueru pa, ki ga avtor Konverzije ne pozabi kot k salzburški cerkvi spadajočega omeniti, je bil last te od leta 860. Avtorju, o katerem vemo tudi sicer, da je za svoj spis uporabljal salzburško listinsko gradivo, je moglo biti to znano iz tozadevne darovnice kralja Ludvika Salzburgu z dne 20. novembra 860.¹⁰³ Naglaševanje Pribinovega krsta v salzburškem Traismaueru je v zvezi s celotno tendenco našega spisa. Avtor je hotel poudariti, da je bila salzburška cerkev tista, ki je Pribinu posredovala krščanski krst in sme torej zato izvajati posledice za bodočnost.

V zgodovino Pribine pred nastanitvijo ob Blatnem jezeru spada poročilo, ki ga najdemo v sledečem, enajstem poglavju našega spisa, kamor pa po hronologiji in stvarni vsebini nikakor ne spada. Stavek, vrinjen v pripovedovanje o Pribinovih začetkih ob Blatnem jezeru (okoli 840), glasi: „Cui (scilicet Pribinae) quondam Adalrammus arhiepiscopus ultra Danubium in sua proprietate loco vocato Nitrava consecravit ecclesiam“. Očitno gre tu za stavek, vrinjen v glavni tekst, kot je to pred kratkim dobro poudaril M. Weingart.¹⁰⁴ Razlagam si to tako, da je bil citirani stavek pripisan kot glosa na robu enega danes neznanih starejših rokopisov Konverzije. Kasnejši prepisovalec ga je pa, ne oziraje se na mesto kamor bi po hronologiji in stvarni vsebini spadal, kratkomalo vpisal v glavni tekst.

O posvetitvi Pribinove cerkve v Nitri se je mnogo pisalo, posebno ker je to najstarejše poročilo o kaki krščanski cerkvi na današnjih češkoslovaških tleh. Ob tisočletnici tega dogodka je bil l. 1953 izdan celo poseben zbornik razprav.¹⁰⁵ Eno poglavitnih vprašanj literature, ki se je ob skromnem podatku Konverzije razpisala na dolgo in široko, je, ali je salzburški nadškof posvetil cerkev v Nitri že pred Pribinovim prebegom na frankovska tla, torej takrat ko je bil Pribina še pogan, ali pa se je Pribina še kot kristjan

vrnil v svojo slovaško domovino, mu tamkaj salzburški nadškof posvetil cerkev in je kasneje Pribina, drugič pregnan od moravskega Mojmira, moral zopet bežati preko Donave. Prvo mnenje zastopajo med drugimi F. Kos, V. Novotný, L. Knappek, J. Škultéty in J. Cibulka, drugo pa E. Dümmler in A. Hauck.¹⁶⁶

Ker se v beležki o posvetitvi cerkve v Nitri omenja salzburški nadškof Adalram je moralo priti do dogodka za dobe njegovega vladikovanja, torej med 1. decembrom 821 in 4. januarjem 836. Vkljub pomislekom moramo od obeh zgoraj omenjenih možnosti glede posvetitve cerkve v Nitri dati prednost prvi, ki predpostavlja, da je prišlo do dogodka še pred Pribinovim krstom, torej med l. 821 in l. 833. Mogoče je bila cerkev potrebna za posamezne kristjane tujega ali domačega izvora, ki so tedaj že mogli bivati v Nitri in njeni okolici.¹⁶⁷ V redno cerkveno območje salzburškega nadškofa pa ozemlje vsekakor ni spadalo. Ali je bila nitranska cerkev zidana ali lesena hiša božja, ali je bila neznatna molilnica začasnega značaja ali Pribinova „privatna“ cerkev ali „normalna“ cerkev, o tem so se izrekle mnoge domneve, ki jih ne kaže še bolj razpredati.¹⁶⁸ Opozoril bi v tej zvezi le na dvojje. V prvo: z ozirom na glosatorski značaj, ki jo ima notica o posvetitvi cerkve v Nitri, ni niti gotovo, ali je ta stala že v prvotni redakciji Konverzije, ali je pa bila na podlagi salzburške tradicije dodana šele kasneje glavnemu tekstu. V drugo pa: tudi če smatramo, da je stala beležka že v najstarejših redakcijah Konverzije, kaže vendar njena zasnova, da jo avtor ni smatral za posebno važno, jo zapisal le mimogrede in da ni mislil iz dejstva nitranske cerkve izvajati kake cerkveno-politične konsekvence kot pri omenjanju panonskih cerkva, ki se na dolgo in široko v tem in sledečih poglavjih naštevajo in popisujejo. Lahko bi sicer sklepali, da je prišlo do posvetitve cerkve v Nitri iz salzburških posebnih namenov, da je Pribina, še pogan, iskal proti Mojmiru opore v krščanstvu in Salzburgu in da je iz političnih računov, naperjenih proti Mojmiru, dovolil prihod salzburškega vladike ter posvetitev krščanske cerkve na svoji zemlji, a se je končno v svoji politiki uštel in

moral iskati v begu pred moravskim knezom streho pri onih, ki so ga še kot pogana onostran Donave podpirali. To bi moglo biti politično ozadje cerkvene posvetitve v Nitri in Pribinovega bega preko Donave na frankovska tla ter h krstilnemu kamnu salzburške cerkve v Traismaueru. Ali, izrecno naglašam, da so to le domneve, za katere nimamo mnogo opore, kajti način, kako je glosa o Nitri vpisana v glavni tekst Konverzije in način kako je redigirana nika-kor ne govori za posebno velik pomen, ki bi ga dogodku pripisovali ali bi ga bil ta imel v takratni zgodovini slovaške zemlje ali pa salzburške cerkvene politike.¹⁶⁹

Ker se je Pribina predal bavarskemu kralju so ga začeli smatrati za neke vrste nemškega vazala in ga podredili prefektu na vzhodu, R a t b o d u. Mogoče prav radi te podrejenosti je prišlo med Ratbodom in slovaškim beguncem do nesoglasja, in v strahu je Pribina s sinom Kocljem ter svojimi pobegnili na bolgarska tla, kratek čas nato pa na ozemlje kneza Ratimira. Bolgarske meje so segale takrat do Tise in Donave, še preko dela Slavonije in Srema. Knez Ratimir je bil bolgarski vazal v Savski Panoniji.¹⁷⁰ Savsko Panonijo so pa smatrali Franki za svojo domeno.¹⁷¹ Pač zato je l. 838 poslal kralj Ludvik Ratboda z veliko vojsko nad Ratimira, da bi ga pregnal iz njegove dežele.¹⁷² Ratimir s svojimi se je umaknil, v kolikor jih niso Bavarci pobili. Med onimi, ki so ostali pri življenju sta bila tudi Pribina in njegov sin Kocelj. Pribina je šel s svojimi preko Save — mudil se je torej nekako v današnji Hrvatski ali Sloveniji severno od Save — kjer ga je sprejel grof Salacho in ga pomiril z Ratbodom. Ker nam je leto bavarskega pohoda proti Ratimiru točno znano (838) moremo dogodke: podložnost Pribinova Ratbodu, prepir z Ratbodom, beg k Bolgarom in k Ratimiru, datirati v leta 834, 835, 836, 837 in 838. Salacho je bil pač eden frankovskih grofov-uradnikov na vzhodu. Kje točno se je razprostiralo njegovo področje je težko povedati; ker je k njemu prispel Pribina preko Save, verjetno na današnjih slovenskih ali hrvaških tleh južno od Save. Dümmler smatra Salachona za koroškega grofa, kar pa ne bo držalo, kajti

za Koroško nam Konverzija našteva za to dobo vrsto drugih grofov: Helmwinus, Albarius, Pabo.

Poglavja 11—13 našega vira govore o delovanju Pribine in njegovega sina Koclja ter salzburške cerkve v Panoniji. Ena jst o p o g l a v j e začjenja: Ob neki primerni priliki je medtem kralj Ludvik podelil Pribini v fevd del Spodnje Panonije okoli reke imenovane Sala. — Sala je današnja Z a l a , ki se izliva v jugozapadni konec Blatnega jezera. Že v antiki se ob gornjem toku reke imenuje krajevno ime Sala.¹⁷³ — Okoli te reke se je Pribina nastanil, sezidal v gozdu in močvirju utrdbo, začel zbirati vsenaokrog narod in se tamkaj zelo širiti.

Čeprav bi mogli iz besed našega vira sklepati, da je šele Pribina prvi krčil zemljo okoli spodnje Zale, temu ni tako. Pribinova kolonizacija je nastala in se razširila na ozemlju, ki je bilo že od davnih časov kolonizirano in kultivirano, navezuje, kot mnogokje drugod, na starejšo kolonizacijo in kulturno jedro. Kjer je danes Fenék-pusza ob Blatnem jezeru je stalo rimsko mesto Mogentiana, ki se je obdržalo s svojim, deloma še romanskim prebivalstvom notri do konca 6. stoletja. Neposredno na kasnorimsko dobo navezuje, prehajajoč deloma vanjo, obrska, obe pa sta izpričani z bogatimi izkopinami. Obrske, najdene v bližnjem kraju Keszthely so tako značilne, da govore arheologi o posebni Keszthely-kulturi. Obrska selišča so obstojala nekaj časa poleg še romanskih. Obri so Romane podvrgli in deloma od njih prevzeli kasnorimsko kulturo.¹⁷⁴ Z vojnami ob prehodu 8. v 9. stoletje in s sistematičnim uničevanjem Obrov so pa ti kraji prejkone povsem opusteli in se zamočvirili. Šele Pribinova kolonizacija jih je zopet oživila.

Pod narodi (populi), o katerih pravi naš vir, da jih je Pribina vsenaokrog zbiral, moramo v prvi vrsti misliti na Slovane in Bavarce. Prav podobno piše deseto poglavje o „populi sive Sclavi vel Bagoarii“, ki so začeli ponovno naseljevati Panonijo (prim. str. 68). Krajevna imena v Pribinovi krajini, o katerih bom še razpravljaj, govore prav tako za slovansko in bavarsko kolonizacijo. Utrdba (munimen), ki nam jo na tem mestu naš vir z imenom ne označuje, je Pri-

binova prestolica: civitas Priwinae, Chezilonis castrum, Mosaburc regia civitas, castrum Mosaburch, urbs Mosaburc, Mosapurc, Mosapurhc, Mosapurg, Mosapurch, Urbs paludarum drugih virov.¹⁷⁶ Kako se je kraj imenoval v slovenskem jeziku, nam sodobni viri ne povedo. Iz pomena „palus“, „mos“, „blato“ in iz naslova, ki ga daje Pribini v začetku 10. stol. menih Hrabr, knez „blatenski“, bi bilo slovansko ime za „munimen in quodam nemore et palude“ *B l a t e n s k i G r a d*.¹⁷⁶ Nemška označba iz 9. stol. je Mosapurc. Neki drugi vir 9. stol. nam daje razlago nemškega imena in opisuje kraj kot „jako utrjen grad, ki se Mosaburch imenuje, zato ker je kraj ograjen z neprodinim močvirjem in nudi prihajajočim zelo težak dostop“ (castrum munitissimum quod Mosaburch nuncupatur, eo quod palude impenetrabili locus vallatus difficillimum adeuntibus praebeat accessum).¹⁷⁷ Bližnje jezero so imenovali Slovani po močvirju ali blatu, ki ga obdaja, Blatno jezero, odtod madžarski Balaton. Pribinovo utrdbo lokalizirajo od Dobrovskega razprave o Cirilu in Metodu iz l. 1823 ter arheoloških raziskav J. Kollára in F. Rómera po večini v okoliš, kjer stoji danes nad močvirjeno nižino okoli spodnje Zale na nizki terasi kraj Zalavár, dočim ga I. L. Červinka išče na malem otoku v močvirjih reke Zale pri Zalaváru.¹⁷⁸

Pribina je prejel del Panonije v fevd na vsak način po l. 838 — takrat je bil še pri knezu Ratimiru v Posavju — in pred letom 847, ko je dobil zemljo, ki jo je dotlej imel v fevd, kot last (Conversio, cap. 12). Mogoče se je to zgodilo okoli l. 840.¹⁷⁹ Podlago za beležko o fevdni podelitvi Pribini po kralju Ludviku je dala avtorju našega vira prejkone neka danes neznana nam kraljevska listina. Besede „rogantibus praedicti regis fidelibus“ so mogoče prevzete iz listinskega konteksta, kajti niso nam neznani — posebno na dvoru kasnejših Karolingov — priprošnjiki, ki so znali izposlovati pri vladarju izstavitev te ali druge listine.¹⁸⁰

V Blatogradu „infra munimen“, to je v območju gradu ali utrdbe, je Pribina dal postaviti cerkev — prejkone zidano — ki jo je l. 850 posvetil Materi Božji na čast salzburški nadškof Liupram. Bila je to Pribinova lastniška

cerkev, postavljena v njegovi lastnini — gradu.¹⁸¹ O aktu njene posvetitve, ki se je izvršila prejkone v obliki takozvane priproste benedikcije,¹⁸¹ našteva Konverzija navzoče ter nato nadaljuje: „Ti so videli in slišali pogodbo med Liupramom in Pribino z onega dne, to je 24. januarja, ko je bila ona cerkev posvečena. Tedaj je dal Pribina svojega presbiterja, Dominika po imenu, v roke in oblast nadškofa Liuprama, a Liupram je onemu presbiterju dal dovoljenje, da sme v njegovi diecezi peti mašo, izročivši mu ono cerkev in narod v skrb, kakor zahteva presbiterjski red“.

Podatke o vsem tem ima po mojem mnenju avtor Konverzije iz listinske pogodbe, sklenjene med salzburškim nadškofom Liupramom in Pribino, ki je bila datirana 24. januarja 850 in se tiče položaja presbiterja Dominika v Pribinovi prestolici ter pri Pribinovi cerkvi. V listini so bile našteje v našem viru navedene priče, a obenem — mogoče v datumski formuli — je bilo povedano, da je tedaj posvetil nadškof Liupram cerkev Matere Božje v Blatogradu. Avtor je prevzel listinsko poročilo o posvetitvi cerkve v Blatogradu in presbiterju Dominiku iz dobro preračunanih namenov. Hotel je pokazati, da je bil salzburški vladika tisti, ki je posvetil cerkev v Spodnji Panoniji, ko je tamkaj z oblastjo (potestative) opravljal svoje nadpastirske funkcije. Dalje, da je bil salzburški nadškof oni, ki je dovolil presbiterju Dominiku peti mašo v njegovi (salzburški) diecezi in da ga je on potrdil kot duhovnika pri novi cerkvi.

Zakaj to naglaševanje posebnega dovoljenja, ki ga je Dominik dobil od salzburškega nadškofa za ozemlje temu podrejeno? Blizu je domneva, da je moral biti presbiter Dominik iz kake tuje dieceze.¹⁸² Res nam v dosedanji literaturi nezapaženi podatki to potrjujejo. Dominika najdemo l. 837 v pisarniški službi nadkapelana Baturika, ki je bil škof v Regensburgu.¹⁸³ Chroustova Monumenta palaeographica (serija I, zv. 6, tab. 4/5) nam v faksimilu kažejo rokopis tega kasnejšega prvega duhovnika na Pribinovem dvoru.¹⁸⁴ Od 10. decembra 840 do 18. avgusta 841 najmanj je bil Dominik kot notar zaposlen v pisarni kralja Ludvika Nemškega.¹⁸⁵ Tu je pač prišel v ožje stike z vladarjem, ki mu je 15. sep-

tembra 844 podelil, med drugimi tudi na prošnjo njegovega višjega cerkvenega predstojnika in službodajalca regensburškega škofa Baturika, nekatera posestva v kraju „Brunnaron“ ob potoku „Sevira“ v Panoniji.¹⁸⁶ Brunnaron je današnji Lebenbrunn severozapadno od Kiseka na zapadnem Ogrskem, Sevira pa Zöberbach v tamošnji bližini.¹⁸⁷ Zveze, ki so Dominika odtod mogle privedi v nedaleki Blatograd, si je lahko zamisliti. Vse kaže, da je bil Dominik, kot je razvidno iz njegovih službenih odnosov, duhovnik regensburške dieceze in da je bilo ob vstopu v Pribinovo službo (kar se je zgodilo že pred posvetitvijo leta 850) ter nato ob posvetitvi nove cerkve v Blatogradu, ki je bila na ozemlju salzburške nadškofije, potrebno dovoljenje salzburškega ordinarija. S prozornim namenom citira avtor Konverzije izrecno to dovoljenje iz l. 850, češ, prvi Pribinov duhovnik Dominik, ki je prišel iz bližnje regensburške dieceze, je imel pridobljeno pravico peti mašo v tuji diecezi, oni „filozof“ Metod pa, ki se je pritepel nekje tam od Carigrada, si upa na ozemlju salzburške arhidieceze ter brez dovoljenja salzburškega nadškofa še vse kaj drugega kot samo mašo čitati. Vpis v salzburškem nekrologu kaže, da je umrl Dominik prejkone kot pripadnik salzburške nadškofije.¹⁸⁸ Bil je ne le po zaporedni vrsti, marveč tudi po činu prvi duhovnik Pribinove krajine, s poverjeno mu dušebrižniško skrbjo nad celim narodom (po Konverziji „commendans illi ... populum procurandum“).

Mnogo več pozornosti kot osebi prvega Pribinovega duhovnika je bilo posvečeno doslej v literaturi, in to od filološke strani, imenom onih, ki so bili 24. januarja 850 prisotni pri posvečenju cerkve v Blatogradu. Slovanska imena je, navajajoč paralele, razložil V. Jagić, nemška pa Grienberger.¹⁸⁹ Vseh osebnih imen je 32, od teh je prvih 15 slovanskih. Očitno so bili nosilci le-teh Slovani iz okolice Pribinove; skoraj polovica imen je takih, ki so bila navadna predvsem pri severnozapadnih Slovanih, torej med Čehi, Moravci in Slovaki, toda niso bila povsem neznana tudi južnim Slovanom. Ostalih 17 imen je pa nemških, točneje povedano bavarskih, po vsej priliki spremstvo nadškofa Liuprama, ne

pa, kot se je tudi mislilo, trajno na Pribinovem dvoru živeči nemški velikaši.¹⁹⁰ Prvi med Slovani je „Chezil“, nedvomno Pribinov sin, v desetem poglavju imenovan „Chozil“. Oblika „Chezil“, ki se ponavlja tudi v 15. poglavju našega vira, je nemškemu piscu zvenela bolj domače, kajti iz njegovega jezika mu je bila znana kot deminutivum nemškega Kadaloha. Nekateri smatrajo ime Kocelj za nemško, ki ga je politično na nemško stran orientirani Pribina dal svojemu sinu.¹⁹¹ Drugim je razlaga iz slovanščine nedvomljiva.¹⁹² Slovanski in grški teksti ga imenujejo Коцель, Коцьль, Κοτζέλης.¹⁹³ Papeške listine ga pišejo tudi z „o“ (Cozilis),¹⁹⁴ le bavarski viri ga, poleg Konverzije, pišejo včasih z „e“.¹⁹⁵

Takoj za Kocljem sledi v seznamu prič Unzat. Identičen je prejkone z Unzatom, omenjenim v 15. poglavju našega vira kot posestnikom kraja Cella. Za identifikacijo ostalih nosilcev slovanskih imen nisem v drugih virih našel nikakršnih podatkov.

Nosilci germanskih imen spadajo v okolico nadškofa Liuprama. Imena so taka kot jih najdemo na bavarskem teritoriju te dobe prav pogostokrat. Za nekatera sem našel podatke tudi v drugih virih, nastalih v okolici nadškofa Liuprama. Gunther (Kundheri) in Rato sta bila za pričo pri pregledu lovskih in ribolovnih meja ob jezeru Abersee (vzhodno od Salzburga) 5. avgusta 845, izvršenem ob navzočnosti nadškofa Liuprama.¹⁹⁶ Gunther (Kundheri), Arfrid (kot „vassus“ nadškofa Liuprama) in Rato so bili za pričo pri neki v kraju Mondsee vzhodno od Salzburga 19. julija 849 sklenjeni pogodbi med nadškofom Liupramom in regensburškim škofom.¹⁹⁷ Mogoče je Arfrid identičen z „Aarfridus advocatus“ neke mondseeske listine iz l. 857.¹⁹⁸

Mimo cerkve Matere božje v Blatogradu je nadškof Liupram, ko se je vračal, posvetil leta 850 še dve, Najpoprej cerkev presbiterja Sandrata, tudi v navzočnosti Kocljevi in pri posvetitvi blatograjske Marijine cerkve prisotnih oseb. Sandratovi cerkvi je Kocelj podaril zemljo, gozd in travnike ter ji omejil podeljeno posest (circumdixit hoc ipsum terminum). Smemo jo smatrati za Kocljevo lastniško cerkev.¹⁹⁹ Pod omejitvijo njene zemljiške po-

sesti pa imamo razumeti skupen obhod podarjene zemlje, ki se je izvršil navadno na slovesen način. Znani so nam te vrste pravni akti iz germanskega pravnega območja — tako na primer l. 860 tudi v Panoniji²⁰⁰ — prav dobro pa tudi z jugoslovanskega ozemlja pod imenom razvod ali zavod.²⁰¹ Vest o poklonu Sandratovi cerkvi ima Konverzija nedvomno iz neke danes neohranjene ali vsaj neznane tradicijske listine. Ime duhovnika Sandrata je dvakrat vpisano v salzburških nekrologih.²⁰²

Tretja cerkev, ki jo je nadškof Liupram posvetil l. 850, je bila presbiterja Ermperhta. Njej je na enak način kot Sandratovi podelil Kocelj, kar so imeli tamkaj Engildeo, njegova dva sinova in sam presbiter Ermperht, ter uvedel te može z obhodom meja v novo posest. Tudi to cerkev smemo smatrati za lastniško cerkev, to je Engildeovo, njegovih sinov in Ermperhtovo.¹⁹⁹ Ali je Ermperht identičen z nekim „Herinperht presbyter monachus“ v salzburških nekrologih 9. stoletja, je težko reči.²⁰³ Tudi nekega Engildiu oziroma Engildeo najdem vpisanega v salzburških mrliških knjigah.²⁰⁴

Po nekako dveh ali treh letih — torej okoli 852—853 — je nadškof Liupram posvetil cerkev sv. Ruperta v kraju Salapiugin. Pribina jo je z vsemi pritiklinami daroval salzburški cerkvi. Salapiugin se smatra za današnji Zalabér, kjer napravi reka Zala velik ovinek v južno smer, od česar bi izviralo nemško ime kraja (stvn. biuge, piuge, toliko kot današnje nemško beugen, Beugung, slov. zavoj, zaviti, prim. Persenbeug ob donavskem zavoju pri Ybbsu na Nižjem Avstrijskem).²⁰⁵ Pribinovo in salzburško posest v in pri Salapiuginu nam potrjujejo kasnejše listine.²⁰⁶ Patrocinij zalabérske cerkve radi zvez s Salzburgom ne potrebuje razlage. Avtor Konverzije je posvetitev cerkve po salzburškem nadškofu, patrocinij sv. Ruperta in podaritev Salzburgu namenoma poudaril.

V samem Blatogradu, toda v naselbini (infra civitatem, in civitate), ne v utrdbi, sta za časa Pribine in nadškofa Liuprama, torej v letih 854—859, bili postavljeni še dve cerkvi, ena, v kateri je počivalo truplo mučenika Adrijana, in druga

sv. Janeza Krstnika. Za postavitev prve cerkve je nadškof Liupram poslal Pribini na njegovo prošnjo iz Salzburga mojstre zidarje, slikarje, kovače in tesarje. Poudarek, da je cerkev dal postaviti Liupram in pri njej uredil cerkveno službo je kajpak zopet tendenciozen.

O zunanji obliki Pribinovihi cerkva je kaj določnejšega težko reči. V kolikor so bile zidane — za cerkev sv. Adrijana je to gotovo, za cerkev Matere božje v Blatogradu verjetno — so pač posnemale način cerkvenega zidanja, kakršen je prišel v veljavo v srednji Evropi za Karla Velikega in ni prenehal za časa njegovih naslednikov v Vzhodni frankovski državi. O slikah in poslikanju frankovskih cerkva te dobe imamo obilo podatkov. L. Nagy je celo mnenja, da so danes v Zalaváru in bližnji okolici ohranjene stenske slikarije še iz frankovske dobe.²⁰⁷ Iz „pictores“ v našem viru moremo sklepati, da je bila cerkev sv. Adrijana opremljena s slikami. Te so spadale pač že k novemu slikarskemu stilu, kakršen je bil v navadi izza začetka 9. stoletja, ki ga umetnostni zgodovinarji v frankovskem območju označujejo z imenom „karolinška renesansa“.²⁰⁸ Podatek o salzburskih zidarjih, slikarjih, kovačih in tesarjih pri cerkvi sv. Adrijana v Blatogradu je najstarejša zapisana vest, iz katere smemo sklepati na umetnostno ustvarjanje na nekdanjih slovenskih tleh. Ni neverjetna, če pomislimo, da je bilo prav za vladikovanja nadškofa Liuprama (836—859) stavbeno delovanje v Salzburgu živo in da je mogel Liupram od tam poslati mojstre v Blatograd. Prav takrat so v Salzburgu obnavljali l. 845 pogorelo stolno cerkev, sezidali na novo cerkev sv. Petra in prejkone med l. 855—859 zgradili nadškofijski dvorec.²⁰⁹

Glede mučenika Adrijana ne vemo, katerega misli Konverzija. Katoliška cerkev šteje med svojimi svetniki-mučniki šest Adrijanov in štiri Hadrijane. J. Cibulka ne smatra poročilo Konverzije o postavitvi cerkve sv. Adrijana v Blatogradu za verodostojno, kajti v njem ni povedano, kdaj je bila cerkev posvečena in kdo je bil duhovnik pri njej, kot je to označeno pri drugih. Če bi bila cerkev sv. Adrijana res tako imenitna, bila bi v Blatogradu glavna in ne

podružna cerkev in na slavnosten način posvečena, kar bi bilo — kot pri drugih cerkvah v Konverziji — z datumom posvetitve posebej označeno. Neverjetno je, da bi nadškof Liupram postavljala cerkev na tuji, to je Pribinovi zemlji. Če jo je nadškof postavljala, zakaj kliče Pribina obrtnike iz tujine? Cibulka meni, da hoče Konverzija s poudarkom, kako so se salzburški nadškofje brigali za cerkev, v kateri so bili telesni ostanki mučenika sv. Adrijana, pridobiti naklonjenost papeža Hadrijana II (867—872) in s tem za salzburško cerkev tedaj izgubljeno ozemlje.²¹⁰

K pomislekom J. Cibulke omenjam, da se mi zde podatki o cerkvi sv. Adrijana po obliki, v kakršni so sestavljeni in po svoji vsebini povsem verodostojni. Tudi pri drugih cerkvah v Blatogradu in izven njega se ne omenjajo duhovniki pri njih in točni datumi posvetitve. Cerkev, v kateri so bili shranjeni ostanki sv. Adrijana, je po mojem mnenju nekoč v Blatogradu resnično obstojala. Zveza med imenom njenega patrona in imenom papeža Hadrijana II je pač le slučajna. Ker Konverzija po našem mnenju ni bila namenjena temu papežu (gl. str. 104) odpada domneva, da je naš avtor pri sv. Adrijanu mislil namenoma na papeža Hadrijana II. Malo se mi zdi verjetno, da bi bili truplo sv. Adrijana pokopali v Blatogradu šele za časa papeža Hadrijana II. Smisel v kontekstu Konverzije sicer tega ne izključuje, vendar govori prej zato, da se je to zgodilo že poprej, ko so vendar cerkev začeli graditi za časa nadškofa Liuprama, ki je umrl 14. oktobra 859, in kneza Pribine, ki ga leta 860 in 861 ni bilo več med živimi, torej na vsak način več let pred nastopom papeža Hadrijana II, ki je bil posvečen 14. decembra 867. leta.

Še drugi momenti govore zato, da je v Blatogradu res obstojala cerkev z ostanki sv. Adrijana, z zidanjem započeta za nadškofa Liuprama in kneza Pribine. Prav o nadškofu Liupramu nam je dobro znano, da je prepeljal l. 851 iz Rima v Salzburg truplo svetnika-mučenika Hermesa in trupla drugih svetnikov, o njegovem nasledniku Adalvinu pa, da je prenesel iz Rima v Salzburg leta 859 relikvije sv. Hrizanta in Darije.²¹¹ Prav verjetno je, da se je med številnimi relikvijami, ki so bile za nadškofov Liuprama in Adalvina

prenešene iz Rima v Salzburg, nahajalo tudi truplo ali pa vsaj delni ostanki sv. Adrijana, poslani nato v novo cerkev v panonskem Blatogradu.

O Adrijanovi cerkvi v Blatogradu vedo tudi kasnejše salzburske listine. Res je, da je listina iz l. 890, ki omenja med posestjo salzburske cerkve v Panoniji tudi „opatijsko v Blatogradu, kjer počiva sv. Adrijan mučenik Kristusov“ (ad Mosapurch abbaciam, ubi sanctus Adrianus martir Christi requiescit), falzifikat, nastal med 970 in 977, toda njegova vsebina je v glavnem verodostojna, tako, da je v obstoj cerkve v Blatogradu z ostanki sv. Adrijana težko podvomiti.²¹² Če damo vero označbi „abbatia“ v falzifikatu iz l. 890 je bila cerkev sv. Adrijana samostanska. V tem slučaju bi nam pri „officium ecclesiasticum“, ki ga je po besedah Konverzije pri tej cerkvi zapovedal nadškof Liupram, mogli misliti na opravljanje samostanske službe ali na institucijo kolegiatnega kapitlja, ki se je prav v 9. stoletju začela širiti po Evropi.²¹³

Poleg glavne cerkve Matere božje s sedežem prvega duhovnika, poleg verjetno samostanske ali kanoniške cerkve z ostanki sv. Adrijana, je stala v Blatogradu še tretja cerkev, sv. Janeza Krstnika. Prejkone je bila to krstna cerkev, kakor jih v dobi pokrščevanja najdemo poleg glavne in župne cerkve pogostokrat.²¹⁴ Tudi v Salzburgu, ki je bil za Blatograd v času kneza Pribine izhodišče in pač tudi vzor cerkvenih uredb, je že v 9. stol. stala poleg stolne cerkve cerkev sv. Janeza Krstnika.²¹⁵

Mimo vseh teh so bile po pripovedovanju našega vira za časa kneza Pribine in nadškofa Liuprama — torej v razdobju okoli 840—859 — sezidane in od salzburskih nadškofov posvečene še cerkve v krajih Dupleipin, Ussitin, Businiza, Bettobia, Stepiliperc, Lindolveschirichun, Keisi, Wiedhereschirichun, Isangrimeschirichun, Beatuseschirichun in Quinque basilicae. Po smrti nadškofa Liuprama in pred smrtjo kneza Pribine, torej v razdobju 14. oktober 859 do 860/1, sta pa bili posvečeni še cerkvi v Otachareschirichun in Paldmunteschirichun. Z lokalizacijo teh krajev so se največ trudili Fr. Kos, E. Tomek, M. Ljubša, Fr. Kovačič, Lj. Haupt-

mann, H. Pirchegger, K. Schünemann, J. Kelemina in E. Klebel.²¹⁶ Vnaprej moremo izločiti lokalizacije izven območja nekdanje Pribinove krajine.

Dudleipin. — Najbrže Radgona ali neki kraj blizu Radgone (F. Kos, Ljubša, Tomek, Klebel). Poznejša radgonska župa in župnija vsaj deloma sovпада s staro dudlebsko župnijo (Kovačič). Mogoče pri Ormožu, tamošnji Miklaševski potok se je včasih imenoval Duljebeska (Pirchegger). Zelo verjetno St. Margarethen pri Lebringu na graško-lipniškem polju (Hauptmann). Kraj ali krajina v spodnji Murski dolini, mogoče je kraj ležal ob izlivu cmureškega Gnasbacha v Muro (Kelemina, Časopis za zgod. in narodopisje, XX, 1925, 147).

Glede lokalizacije Dudleipin dajem prav Hauptmannu, ki kraj lokalizira na današnje graško-lipniško polje, kjer se je pri antični Flaviji Solvi obrnila cesta od severa proti jugovzhodu in vzhodu. Ob njej se omenjajo nadaljnji kraji v našem viru. Dudlebsko grofijo (comitatus Dudleipa), ki se omenja v virih od konca 9. stol. naprej, stavim v mestni okoliš antične Flavije Solve. Vemo tudi sicer, kako so se na okoliše antičnih „civitates“ naslonili stari slovenski kolonizacijski okraji, na katere so potem Nemci navezali upravno razdelitev frankovskih grofij, cerkev pa v mnogoterih slučajih svoja misijonska in dušnopastirska območja (primerjati je Teurnia — Liburnia — misijonska cerkev in okoliš St. Peter im Holz — Lurnska grofija na Koroškem, Virunum — Carantanum — cerkveno in misijonsko središče pri Gospe Sveti — Breška grofija, Juenna-Junska grofija, Carnium — Krajina — „comitatus“ in „marchia Creina“).

Ussitin. — Po Pircheggerju mogoče v Slovenskih goricah. Ljubša: Sv. Benedikt v Slovenskih goricah? Fr. Kos (Spomenica 88) in Klebel (str. 376) mislita na Wisitindorf ob štajersko-gradiščanski mejni reki Labnici (Lafnitz), kjer je l. 864 dobila salzburska cerkev od krone za osem kmetij zemlje oranice.²¹⁷ Z ozirom na povsem enako glaseči obliki krajevnih imen v Konverziji ter listini iz l. 864 in pa glede na to, da je vsaj spodnja Labnica spadala v Pribinovo

Spodnjo Panonijo ima Kos-Kleblova lokalizacija mnogo za se. Čudno se le zdi, da listina iz l. 864 ne pozna c e r k v e, ki je bila v Ussitin posvečena malo prej, za Pribine in nadškofa Liuprama, torej med 840 in 859.

Businiza. — Pesnica v Slov. goricah (Fr. Kos „mogoče“, Pirchegger „mogoče v Slov. goricah“, za Pesnico tudi Hauptmann in Ljubša). Klebel (str. 376) misli na Bozynch iz l. 1366 ali Bosincz, neki kraj v železnem komitatu na Ogrskem, ki je v srednjem veku stal v odnosih do gospodstva na Gradu ali Zgornji Lendavi v Prekmurju.

Mislim, da je v tem slučaju bolje slediti Hauptmannovemu preizkušenemu pravilu in iskati kraj Businiza ob najbližjem potu, ki je iz Flavije Solve vodil v Poetovio. Le-ta je potekal preko Plača v dolino Pesnice in to reko zapustil tam, kjer stoji danes cerkev in vas Sv. Marjeta.²¹⁸ Vrsta momentov govori za možnost, da je kraj Businiza staviti prav semkaj. Najprej položaj kraja, kjer je potnik na starem potu iz Ptuja preko Sv. Barbare prispel do Pesnice. Kraji ob važnem prehodu preko reke se večkrat imenujejo po reki sami. Dalje je Sv. Marjeta in okolica sorazmerno bogato najdišče predzgodovinskih in rimskih ostankov, torej bi, po tudi sicer drugod zelo pogostokrat izkazanemu pravilu kulturne kontinuitete, ne bila naselbina in cerkvena stavba pri Sv. Marjeti nič presenetljivega. Krajevno ime Groblje pri Sv. Marjeti govori za obstoj kake antične ali zgodnj srednjeveške naselbine (omenja se prvič 1265 — 1267).²¹⁹ Patrocinij sv. Marjete je bil dan mnogokrat cerkvam, sezidanim na mestu kakega ajdovskega selišča.

Bettobia. — Ptuj.

Stepiliperc. — Lokalizacija negotova. Ljubša: Velika Nedelja?

Lindolveschirichun. — Mogoče Dolnja Lendava (Kos). Lindoves pri Mali Nedelji (Krempl, Ljubša). Za lokalizacijo v Dolnjo Lendavo so tudi: avtor Starin železnih in salajskih Slovenov, dalje A. Melzer, pred vsemi pa Hauptmann. Dolnja Lendava je antični Halicanum, v srednjeveških virih 1192 Lindva, 1236 Lyndua. Proti lokalizaciji v Dolnjo Lendavo je Schünemann, kajti Lendava nima z oseb-

nim imenom Lindolf nobene zveze, marveč je nemški Limbach = Lindenbach, madžarska Lindva pa prevod nemškega imena.²²⁰

Ime je oblikovano po osebnem imenu Lindolf, ki pa je sicer v tej dobi in v bavarskem območju redko. V Švici nam je iz 9. stol. znano krajevno ime Lindolveswilare. Zelo pogosto je v bavarskih in posebej še salzburških virih 9. in 10. stol. osebno ime Liudolf.²²¹

Keisi. — Kisek, nemško Güns, madžarsko Köszeg (Dümmeler, Kämmer, Ljubša, Kos). Kenese na severovzhodnem koncu Blatnega jezera (Hauptmann, Klebel; l. 860. ad Kensi). Gensdorf ali Kenez ob Günsbachu (Pirchegger „mogoče“). — Pravilna bo pač Hauptmannova lokalizacija v Kenese ob Blatnem jezeru ali pa Schünemannova v enega številnih Kenese imenovanih krajev. — Kisek-Güns je ležal že izven Pribinove krajine.

Wiedhereschirichun. — Po osebnem imenu Wiedheri, ki je bilo v 9. stol. med Bavarci močno v navadi (prim. Mon. Germ., Necrologia, II, indeks). Prejkone ima salzburški nekrolog zabeleženo ime ustanovitelja cerkve v Pribinovi kneževini: Uueidheri presbyter monachus de Mosabyrga (Mon. Germ., Necrologia, II, 42, 103, 14). Kje je ležal kraj Wiedhereschirichun je težko reči. Podobno in enako glaseča krajevna imena so nam z nemškega ozemlja znana od 8. stol. dalje.²²²

Isangrimeschirichun. — Osebno ime Isingrim in z njim tvorjena krajevna imena so bila v 10.—12. stoletju na Bavarskem in Salzburškem navadna (Salzburger Urkundenbuch, I, 1062. Förstemann, I, 1598, 1600). Kje je ležal kraj ne vemo. Klebel (str. 376) ga išče južno od Kenese ob Blatnem jezeru.

Beatuseschirichun. — V salzburških nekrologih 8.—9. stol. najdemo nekolikokrat ime Beatus (Mon. Germ., Necr., II, 22, 52, 2; 36, 89, 23; 20, 47, 25, 26). Lega kraja nam ni znana.

Quinque basilicae. — Pečuj, madžarsko Pécs, nemško Fünfkirchen.

O t a c h a r e s c h i r i c h u n. — Po osebnem imenu Otachar. Prim. krajevno ime Otacharesperc, danes Ottersberg, iz 10. stol. na Bavarskem (Förstemann, I, 265).

P a l d m u n t e s c h i r i c h u n. — Po osebnem imenu Paldmunt. Imeni Otachar in Paldmunt sta bili v bavarsko-salzburškem območju v 9. stol. zelo navadni (prim. Mon. Germ., Necrol., II, indeks). Kje sta oba kraja ležala nam ni znano.²²³

Od trinajstih imen krajev, v katerih našteva na ozemlju Pribinove krajine Konverzija cerkve, je šest tvorjenih z osebnim imenom in pridevkom „chirichun“, kar pride od starovisokonem. kirihha, chiricha, to je cerkev. J. Cibulka vidi v teh in tako poimenovanih krajih posestva, kjer si je kolonist sezidal privatno molilnico (oratorium), ki jo naš vir imenuje kratkomalo po lastniku in ustanovitelju.²²⁴ Imena so skoraj vseskozi nemška, taka kot so bila navadna v 9. stol. v bavarsko-salzburškem območju. Kažejo, odkod je prihajala nemška kolonizacija in z njo cerkvena organizacija. Značilna, z osebnim imenom in „chirichun“ tvorjena krajevna imena začno šele vzhodno od Ptuja. Iz tega sklepam, da se je šele odtod dalje proti vzhodu začelo nemško kolonizacijsko ozemlje s cerkveno-misijsko akcijo salzburških duhovnikov, ki so dajali novim krajem nemška imena. Tu nastajajo nove nemške naselbine, dočim v zapadnejših krajih nemški dotok še prevzema prejšnja imena. Izjemo delata le Keisi in Quinque basilicae; slednje je pa itak le latinsko ime kraja, ki je v nemščini tudi mogel imeti pridevek „chirichun“. V vrsti krajev do „Stepiliperc“ pri Ptuju teh značilnih nemških „cerkvenih“ imen ni, znamenje, da je bilo to ozemlje, pripadajoče stari dudlebski župi, naseljeno po Slovencih že poprej (prim. krajevna imena Dudleipin, Ussitin, Businiza, Bettobia, Stepiliperc), ne pa območje nove kolonizacije, ki se je dalje proti vzhodu širila pod vodstvom nemških kolonistov in duhovnikov ter dajala novim cerkvenim krajem taka značilna imena, kot nam jih navaja naš vir.

Podatki o cerkvah nam nudijo vpogled v cerkveno in misijsko organizacijo Pribinove in Kocljeve krajine. Po

vsem svojem značaju se ta skladno uvršča v okvir cerkvene organizacije takratne frankovske države, posebej še salzburske dieceze, iz katere je izšla.²²⁵

Poleg cerkva v samem Blatogradu — od katerih je bila cerkev Matere božje v utrdbi postavljena pač kot Pribinova lastniška cerkev, cerkev sv. Janeza Krstnika kot krstna cerkev in cerkev sv. Adrijana prejkone kot kapiteljska cerkev — imamo še številne cerkve, bolje povedano kapele oziroma molilnice na deželi. Od teh moremo označiti kot lastniške cerkve plemičev-laikov: Kocljevo s presbiterjem Sandratom, Engildeovo in tovarišev s presbiterjem Ermpertom ter Pribinovo v Salapiugin, ki pa je prešla v last salzburske cerkve. Kot tem je pač tudi ostalim pripadala večja ali manjša zemljiška posest. Mnoge cerkve so v našem viru imenovane po ustanoviteljih in lastnikih. Njihovo število kaže, kako močna in intenzivna je bila nemška kolonizacija na vzhodu. O večini cerkva smemo domnevati, da so bile lesene. Ne morem pa pritrditi Cibulki, ki pravi, da večji del teh cerkva ni imel stalnega duhovnika ter tudi ne stalnega oltarja z ostanki svetnikov; oltar v prenosni obliki da je prinesel duhovnik, ko je prišel tjakaj čitat mašo, pač seboj. Nasprotno, verjetno je, kakor za časa Koclja (pogl. 15) je pač tudi za Pribine vsaka cerkev dobila in imela svojega duhovnika in z njim stalen oltar.

Pribina si je v frankovski službi stekel velike zasluge za državo in krščanstvo. Kralj Ludvik mu je zato 12. oktobra 847. leta v Regensburgu podelil v last vse, kar je imel poprej od frankovskega kralja v Spodnji Panoniji kot fevd; izvzeto naj bo le ono, kar je pripadalo salzburski cerkvi. Vest o tem je avtor v 12. poglavju Konverzije prevzel v izdatni meri iz besedila tozadevne kraljeve listine, ki nam pa kot taka ni ohranjena.²²⁶ Lj. Hauptmann je dokazal, da se listina za Pribino naslanja na imunitetni privilegij za salzbursko posest v Spodnji Panoniji iz l. 816 in da je l. 847 postal Pribina obenem s podelitvijo fevdov *m e j n i g r o f s p o d n j e p a n o n s k i*. K temu bi bilo še dodati, da ni listina za Pribino iz l. 847 uporabljala prejšnje salzburske privilegije le po smislu, kakor bi bilo razvidno iz Haupt-

mannove vzporedbe, marveč tudi dobessedno. Označbo o salzburški cerkvi „ad sanctum Petrum principem apostolorum et beatissimum Hrodbertum ubi ipse corpore requiescit“ našega vira je najti prav tako v imunitetni listini iz l. 816, kakor tudi v mnogih drugih salzburških listinah 9. stoletja.²²⁷

Večje preglavice kot kontekst listine iz l. 847 nam dela vrsta prič in njeno datiranje po besedilu, kakor nam ga avtor Konverzije navaja. V vrsti prič moremo danes, po raziskavah Dümmlerjevih in Hauptmannovih, identificirati nosilce imen do vključno Tacholfa. Čitamo, da so bili ob znamenitem pravnem aktu v korist kneza Pribine v Regensburgu prisotni: salzburški nadškof Liupram, freisinški škof Erhanbert, regensburški škof Erhanfrid, passavski škof Hartvig, kraljeva sinova Karlman in Ludvik, bavarski prefekt Ernust, prefekt na vzhodu Ratpot, grof v Vzhodni marki Werinheri, grof karantanski Pabo, bavarski grof-palatin Fritilo in vojvoda srbske marke Tacholf.²²⁸ Kar se ostalih tiče dodajem, da se tudi l. 850 v Blatogradu omenjati dve osebi z imenom Deotrih (pogl. 11).

Razrešiti nam je še neskladnosti v datiranju. Datumsko oziroma actum-formula privilegija za Pribino, kot nam jo navaja Konverzija, glasi: „actum loco publico in Reganespurc, anno domini 848, indictione 11, sub die 4 idus octobris“. Odločitev glede Pribinovih fevdov je torej padla v nekem „locus publicus“. Pod tem je razumeti neke vrste deželni zbor, ki ga za oktober 848 (?) poznajo in z besedo „placitum“ v Regensburgu omenjajo tudi veliki salzburški anali.²²⁹ Taki deželni zbori na Bavarskem so nam znani še iz freisinških listin 9. stoletja. Ena teh označuje Regensburg kot „locus regalis publicus“.²³⁰ Oblike kot „actum Reganesburg“ oziroma samo „Reganesburg“ so pogoste v vladarskih dokumentih iz štiridesetih in petdesetih let 9. stol. in kažejo kako točno je avtor Konverzije prepisoval svojo listino-predlogo.²³¹

Ni bil pa točen glede ožjega datuma. Enajsta indikcija namreč ne soglaša z 12. oktobrom leta 848. Radi tega so bili nekateri za leto 849,²³² drugi pa za leto 847 kot pravilni da-

tum.²³³ Kaže se, da imajo prav drugi. Vzrok pomote je iskati v načinu, kako so datirane listine Ludvika Nemškega. Te namreč vobče ne poznajo v datumu inkarnacijskega leta.²³⁴ Tako je bila tudi listina, ki jo je imel naš avtor pred seboj, datirana le z 11. indikcijo in 12. oktobrom, ne pa tudi z inkarnacijskim letom. Avtor Konverzije je šele po indikciji izračunal inkarnacijsko leto. Ker pa pade večina leta 848 v 11. indikcijo, je kratkomalo vstavil to letnico, ni pa pomislil oziroma vedel za dvoje: 1. da je pisarna Ludvika Nemškega tedaj po večini računala po Bedinem indikcijskem računu, ki se izmenjuje 24. septembra,²³⁵ in da je radi tega 11. indikcijo šteti od 24. septembra 847 do 23. septembra 848; 12. oktober z 11. indikcijo more torej pasti le v leto 847, 2. da se je 1. oktobra in 10. novembra 848 — in verjetno tudi v vmesnem času — kralj Ludvik mudil v Mainzu, ne pa v Regensburgu.²³⁶

V drugem delu dvanajstega poglavja razpravlja avtor o duhovnikih, ki so opravljali v Pribinovi oziroma Kocljevi deželi vodilno duhovnopastirsko službo, od nam že znanega Dominika pa do nastopa Grka Metoda. Z zavestno tendenco je poudarjeno, kako se je Pribina držal salzburških duhovnikov in cerkve, ni kratil njenih pravic, marveč jih celo po svojih močeh pospeševal. Po Dominikovi smrti, ki je bival v Panoniji mogoče že od l. 844, gotovo pa na Pribinovem dvoru od l. 850 (gl. str. 79), je bil poslan v Panonijo duhovnik Swarnagal z diakoni in kleriki. Salzburški nekrologi 9. stoletja beležijo dva Swarnagala; mogoče je eden identičen z našim.²³⁷ Za Swarnagalom je prišel kot prvi duhovnik na Pribinov dvor presbiter Altfrid. Ker ga je poslal še nadškof Liupram, se je moralo to zgoditi pred 14. oktobrom 859. leta. Liupramov naslednik Adalvin je Altfrida posvetil v arhipresbiterja, izročivši mu „claves ecclesiae curamque post illum totius populi gerendam“, s čimur je v našem spisu še bolj poudarjen pomen prvega duhovnika v Blatogradu in v krajini, katere središče je Blatograd bil.²³⁸ V salzburške nekrologe 9. stol. je ime Altfrid večkrat vpisano.²³⁹ Altfridov naslednik je bil arhipresbiter Rihpald. „Presbiter Rihpald“ se nekolikokrat imenuje v salzburških nekrologih (Rihpald,

Richpald, Rihpold, Hrihpald).²⁴⁰ Rihpald je dolgo vršil nemoteno svojo dušnopastirsko dolžnost v Kocljevi Panoniji, dokler — tako pravi naš vir — ni neki Grk, Metod po imenu, z na novo iznajdenimi slovanskimi črkami latinski jezik, rimski nauk ter ugledne latinske črke na zvit način izrinil ter tako pri celokupnemu narodu v nič deval one, ki so mašo, evangelije in cerkveno službo opravljali po latinsko. Pred Metodom se je Rihpald, ker ni mogel več prenašati njegovih novotarij, umaknil v Salzburg. Tako Konverzija! Menim, da se je to zgodilo leta 869, ko se je Metod, vrnivši se iz Rima, nastanil pri knezu Koclju.

Od Metodovih prednikov na Kocljevem dvoru imenuje Konverzija Swarnagala „praeclarus doctor“, Altfrida pa „magister cuiusque artis“, kar pomenja v jeziku 9. stoletja narodu namenjenega dušnopastirskega učitelja.²⁴¹ O Rihpaldu pa Konverzija še s posebno tendenco poudarja, da je neovirano izvrševal svojo službo, kakor mu je to dovolil njegov nadškof. Razume se, da je vse to naperjeno proti Metodu, češ, da so salzburski nadduhovniki bili pravi učitelji tamošnjega naroda, v redu postavljeni ter poslani od pristojnega nadškofa, dokler se ni pojavil Metod, grški „učitelj“ naroda v Panoniji. Upravičenost in sodobno rabo nazivov „doctor“ ali „magister“ v pomenu „učitelj“ nam dokazuje tudi Žitje sv. Metoda (pogl. 8, pismo papeža Hadrijana II iz l. 869), kjer je dvakrat izraz „učitelj“ uporabljen v smislu latinskega „doctor“ ali „magister“. Prav tam, v 5. poglavju, je govor o „učiteljih“, ki so pred solunskima bratoma prihajali na Moravsko. V Žitju sv. Konstantina (14. poglavje) pa prosi knez Rastislav bizantinskega cesarja, naj mu pošlje „učitelja“; prav tam se v 10. poglavju imenuje Metod „učitelj naš“.

Podatki zadnjih stavkov dvanajstega poglavja Konverzije so pomembni za zgodovino uvedbe slovanskega črkopisa in slovanskega jezika v cerkvene namene v Kocljevi kneževini. Potrjujejo in spopolnjujejo kar vemo o tem iz drugih verodostojnih virov za prvo dobo Konstantinovega in Metodovega delovanja, to je od prihoda

obeh bratov na Moravsko leta 863 pa do leta 871, ko je bila Konverzija napisana.²⁴²

„Na novo iznajdene slovanske črke“ so se z misijo Konstantina-Cirila in Metoda razširjale med moravskimi Slovani najmanj od l. 863 dalje in bile med panonskimi Slovani znane najkasneje od obiska obeh bratov pri knezu Kocelju l. 867. Tedaj je Kocelj, kakor poroča Žitje sv. Konstantina (pogl. 15), *възлюбъ вельми словѣньскы кнѣгы научити се имъ вѣда до .л. оученикъ оучити се имъ*. Avtor Konverzije, ki mimogrede povedano, nikakor ne pravi, da je morda slovanske črke iznašel Metod, je mogel zanje zvedeti od salzburških duhovnikov-misijonarjev, živečih ali vračajočih se s slovanskega vzhoda. Po času zapisa je Konverzija najstarejši vir, ki nam poroča o novih slovanskih črkah. Našemu spisu so „noviter inventae Sclavinæ litteræ“ prav tako nekaj novega kot vsem drugim virom za njim, ki so čutili potrebo s posebnim poudarkom — priznalnim ali zaničevalnim — pokazati na ženijalno delo Konstantina-Cirila. (Listina papeža Ivana VIII. knezu Svetopolku iz l. 880, Mon. Germ. hist., Epist., VII/1, 222, n. 255; Žitje Konstantinovo, pogl. 14; Žitje Metodovo, pogl. 5; Žitje Klementovo, pogl. 2; takozvana Nestorjeva kronika, pogl. 20).

Metod je z na novo iznajdenimi slovanskimi črkami izrinil latinski jezik, rimski nauk in latinske črke ter na ta način zmanjšal ugled maše, evangelijev in cerkvene službe (*missas et evangelia ecclesiasticumque officium*) na latinskem jeziku. — Drugi sodobni ali pa po času ne mnogo za Konverzijo nastali viri te podatke našega spisa povsem potrjujejo. Že ob prvem bivanju na Moravskem sta brata učila svoje učence novih črk (*parvulos eorum litteras edocere*) in vobče cerkveno službo (*officia ecclesiastica instruere*), sestavila vse spise, ki so se jima zdeli potrebni za cerkveno službo (*ad ecclesiae ministerium*) ter prevedla evangelij na slovanski jezik (Italska legenda, pogl. 7). Konstantin-Ciril je po besedah biografov (Konstantinovo žitje 14, 15, 18, Metodovo žitje 15) prevedel na slovanski jezik *всь прѣковъный чинъ*, začel je *бесѣдхъ писати евангелъскхъ* in skupaj z bratom Metodom preložil evangelije s̄ apo-

стольмъ и избранными службами црквиными (primerjaj „evangelia“ ter „ecclesiasticum officium“ našega vira!). Metod je že v Rimu pokazal papežu Hadrijanu II. кнѣпгы въ юзыкѣ вашѣ, to je slovanskem (Žitje Metodovo 8). Podobno poroča takozvana Nestorjeva kronika (pogl. 20). Pri prvem obisku obeh bratov v Rimu govore viri o cerkvenih obredih v slovanščini ter evangeliju in knjigah na slovanskem jeziku (Konstantinovo žitje 17, Metodovo žitje 6). Kar je Metod po pričevanju Konverzije v Panoniji l. 869 s svojimi novotarijami na zvit način napeljeval, na to je v bistvu papež Ivan VIII. l. 880 pristal: „missas in eadem Sclavinica lingua canere sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere“. Po vsebini in vrstnem redu se podatki obeh virov ujemajo.

Konverzija pravi v zasmehljivem tonu, da je Metod „philosophicę“ izrinil latinski jezik in latinske črke. Na koncu spisa (pogl. 14) je Metod imenovan „philosophus“. — Avtor Konverzije je pač nekaj vedel o pridevku, ki ga že njemu sodobni viri pristavljajo imenu Metodovega brata Konstantina, a ga je pomotoma spraval v zvezo z Metodom (mimo Žitij označujeta Konstantina kot „filozofa“ tudi papeža Hadrijan II. 869, Metodovo žitje 8 in Ivan VIII., 880, Mon. Germ., Epist., VII/1, 222, n. 255 ter Anastasius Bibliothecarius, 869, Mansi, Conc. coll., XVI, 6; 875, Gradivo za zgod. Slovencev, II, 236; 875—879, Gradivo, II, 237).²⁴³

Poročilo Konverzije o uvajanju slovanskih črk in jezika v Panoniji po Metodu odgovarja torej točno onemu, kar moremo o tem dognati iz drugih virov. Nikakor ni Metod s pravom mogel takoj ob svojem prihodu na Moravsko uvesti slovansko bogoslužje, mogel je to storiti šele l. 880, ko mu ga je dovolil papež Ivan VIII. Pač pa je že uvajanje slovanščine v cerkvene knjige v besedi in pismu ogražalo ugled latinskih črk ter bogoslužja na latinskem jeziku, zapovedanega z „rimskim naukom“. Česar se je avtor Konverzije — kakor čitam med vrsticami — leta 871 bal, da bo namreč slovanščina izrinila bogoslužje na latinskem jeziku, to se je nemara postopoma res dogajalo in prejkone počasi via facti

tudi uvajalo. Zato prepoved iz Rima leta 873, naj Metod ne poje maše na slovanskem jeziku, zato ponovitev prepovedi leta 879, dokler se s papeževim odlokom leta 880 ni položaj spremenil.²⁴⁴

Trinajsto poglavje našega spisa posega nazaj na dogodke pred prihodom Metoda v Panonijo.

Knezu Pribini, ki je padel v boju z Moravci, je sledil njegov sin Kocelj. V začetku 13. poglavja nam avtor Konverzije o tem poroča in nadaljuje z opisom salzburške misijonske akcije v Koceljevi kneževini za časa nadškofa Adalvina.

Leta 860, 20. februarja, je bil Pribina še pri kralju Ludviku v Regensburgu, leta 861, 21. marca, pa daruje Kocelj, omenjen že kot „quidam comes de Sclavis“, neko posest freisinski cerkvi.²⁴⁵ Med ta dva datuma stavim smrt kneza Pribine. Zakaj so ga Moravci ubili tega nam naš avtor ne pove.

Smrt kneza Pribine je v zvezi s takratnimi političnimi dogodki v Podonavju. Že v letih 857/858 se je Karlman, sin kralja Ludvika in takrat upravnik Vzhodne marke, uprl, zvezal z moravskim knezom Rastislavom in nastopil proti grofom, ki jim je bila poverjena uprava panonske in karantanske meje.²⁴⁶ Med temi je bil poleg panonskega Riharija in karantanskega Pabona pač tudi Ludviku vedno zvest Pribina. Navzočnost kneza Pribine pri kralju Ludviku v Regensburgu februarja 860 brez dvoma ni imela le namena izprositi dovoljenja za darovnico samostanu v Altaichu. V zvezi je pač s takratnimi političnimi prilikami na vzhodu. Pribina je pa bil napram Rastislavu še v prav posebnem položaju. Nerazpoložen napram Veliki Moravski, ki ga je pregnala z njegove posesti onostran Donave na današnjem Slovaškem, se je Pribina kot zvest pristaš kralja Ludvika bojeval proti zvezi Rastislav-Karlman. Gotovo se mi zdi, da je njegova smrt v zvezi s političnimi dogodki, ki jih je sprožila koalicija Rastislav-Karlman.

Kakor se pojavi jeseni leta 861 karantanski Pabon kot begunec pred Karlmanom pri kralju Ludviku v Salzburgu, tako je verjetno Kocelj marca istega leta iskal pri Nemcih v Regensburgu pomoči, tako proti Karlmanu kot proti Ra-

stislavu.²⁴⁷ Naslov „comes“ leta 861 — že po očetovi smrti — ko ga viri sicer imenujejo „dux“, nas ne sme motiti, tudi papež Ivan VIII. imenuje Koclja dvakrat, še dolgo po očetovi smrti, „comes“.²⁴⁸

Vendar se koalicija Karlman - Rastislav na vzhodu ni vzdržala. Politične razmere so se kmalu uredile. Že l. 862 se je Karlman pomiril z očetom in dobil v vrhovno upravo celokupen vzhod, na katerega se sedaj razširi ime Karantanija.²⁴⁹ Salzburška cerkev je mogla v Kocljevi kneževini, med „Karantanci“, nemoteno nadaljevati delo „spreobrnitve“. O tem nam govori večji del 13. poglavja našega vira. Pripovedovanje je zasnovano analistično. Prejkone so bili avtorju na razpolago neke vrste po zaporednih letih urejeni zapisi o delovanju salzburskega nadškofa Adalvina.

Leta 865 je praznoval nadškof Adalvin božič v Kocljevem gradu, „imenovanem po novem Mosapurc“. — Ker je takrat veljal v Salzburgu začetek leta z božičnim dnevom, moramo datum pravilno reducirati na ponedeljek dne 25. decembra 864. „Mosapurc“ je ime, s katerim so številni nemški kolonisti začeli imenovati Pribinov „Blatenski Grad“ (prim. latinski Urbs paludarum in podatke na str. 77).

Na Štefanovo (torej v torek 26. decembra 864) je nadškof Adalvin posvetil na Wittimarjevem posestvu cerkev na čast „prvega mučenika“ sv. Štefana. — Kje je bilo Wittimarjevo posestvo nam ni znano, prejkone nekje v bližini Blatograda, kajti nadškof se mudi tamkaj že sledečega dne. Klebel misli na Gétye (nekdaj Szent-Istvan) severovzhodno od starega Blatograda.²⁵⁰ Neki „Witemir“, to je Vitomir, je naveden v vrsti slovanskih prič leta 850. v Blatogradu (pogl. 11).²⁵¹ Sv. Štefan je priljubljen patrocinijski karolinške dobe. Na salzbursko-bavarskem ozemlju se omenja neka sv. Štefanu posvečena cerkev že l. 790.²⁵²

Leta 865, v ponedeljek dne 1. januarja, je posvetil nadškof Adalvin cerkev sv. Mihaela arhangelja na Kocljevem posestvu „a d O r t a h u“. — Lokalizacija kraja Ortahu je neznana. Klebel jemlje v misli kraj Ortaháza ob reki Cserti zapadno od Blatograda ali pa Orda ob južnem bregu Blatnega jezera. Mihael arhangelj je bil že od zgodnjega sred-

njega veka zelo priljubljen in razširjen patrocinij. Spada med svetnike-ubijalce „poganskega zmaja“.²⁵³ V Salzburgu je stala v karolinški dobi sv. Mihaelu posvečena cerkev.²⁵⁴ Tudi nekateri samostani starobavarskega ozemlja so posvečeni temu svetniku (Mattsee, Mondsee, Metten).²⁵⁵

Leta 865, v soboto dne 13. januarja, je posvetil nadškof Adalvin cerkev sv. Pavla apostola „a d W e r i d e“. — Iz imena bi sklepali, da se je nahajal kraj na kakem otoku ali polotoku (starovisokonem. werid, warid, Wörth), mogoče ob Blatnem jezeru ali kaki reki Kocljeve kneževine. Klebel išče kraj ob Blatnem jezeru, Vancsa ga lokalizira izven Kocljeve krajine v Warth v Pittenskem okraju na Nižjem Avstrijskem; na slov. brdo mislita pri Weride Fr. Kos in H. Pirchegger, ta lokalizira „Weride“ v pokrajino „in der Warth“ ob današnji štajersko - gradiščanski meji.²⁵⁶ — Pozornost vzbujata patrocinij, kajti sv. Pavel sam, brez sv. Petra, je v tej dobi redek. Pomisleki so odstranjeni, ako prečitamo nekoliko nižje zapisani stavek „Item in Weridę ecclesia dedicata floret in honore sancti Petri principis apostolorum“. V tekstu Konverzije sicer nenavadni začetek stavka z „item“ in pa opazka, da v „Weridę“ le „cvete“ cerkev sv. Petra, ne pa, da jo je posvetil salzburški škof, kot vse druge v tem poglavju omenjene, kaže: 1. da je stavek z „item“ vrinjen na sicer napačno mesto in da je bil prvotno, kot se zdi, pripisan ob rob glavnega teksta v svrhu, da bi popravil prvi podatek o cerkvi v „Weride“, 2. da gre tu, kot je domneval že Pirchegger, le za eno cerkev.²⁵⁶ Čeprav se omenjata pri „Weride“ oba apostola - prvaka, so bile cerkve v tej dobi posvečene navadno le sv. Petru, ki spada med najstarejše patrocinije v srednji Evropi vobče in posebej tudi na Slovenskem.²⁵⁷

Leta 865, v nedeljo dne 14. januarja, je nadškof Adalvin v kraju „a d S p i z z u n“ posvetil cerkev na čast sv. device Marjete. — Kraj je neznan, prejkone je ležal nedaleč od „Weride“, kajti nadškof je posvetil tamkajšnjo cerkev že sledečega dne. Klebel misli na kraj Tihany ob Blatnem jezeru. Patrocinij sv. Marjete v frankovski dobi ni bil posebno razširjen.²⁵⁸

Leta 865 je nadškof Adalvin posvetil še cerkev sv. Lavrencija „ad Termperhc“ in cerkev „ad Fizkere“. — Sv. Lavrencij je znan patrocinijski karolinške dobe, razširjen tudi na bavarskem ozemlju; po Schiffmannu je značilen za nekdanje rimske kraje.²⁵⁰ Vest o posvetitvi cerkve „ad Termperhc“ prinašajo k l. 865 tudi anali iz Vorava; prevzeli so jo — tako sodim z Bresslavom — iz Konverzije, ne pa ta iz starejših Annales Iuvavenses maximi, kot meni Klebel.²⁵⁰ Moti pa pri tem poročilo velike darovnice kralja Ludvika za salzbursko cerkev z dne 20. novembra 860, glasom katere je takrat Salzburg prejel tudi „ecclesiam ad Ternperch“.²⁵¹ Ali gre tu za dva Ternberga kot meni Tomek? Ali za posvetitev že l. 860 obstoječe toda še neposvečene cerkve? „Ternperch“ iz leta 860 iščeta Martin in Klebel v kraju Szent-Lörincz pri Pečuju, „Termperhc“ Konverzije Vancsa v Thernbergu v Pittenskem okraju na Nižjem Avstrijskem, kamor pa Kocljevo območje ni segalo.²⁵²

Ime drugega kraja „Fizkere“ (ze den fiscaeren) govori za lego ob kaki ribolovni vodi, mogoče Zali ali Blatnem jezeru. Vancsa misli na kraj Fischau v Pittenskem okraju na današnjem Nižjem Avstrijskem, kar je pa z ozirom na teritorialni obseg Kocljeve kneževine nemogoče.²⁵³ Krajevna imena kot „Termperhc“ in „Fizkere“ so bila posebno v bavarskem območju močno razširjena.²⁵⁴

V sledečem času, poroča naš vir, je prišel nadškof Adalvin zopet v Kocljevo kneževino radi birmovanja in pridigovanja ter je znova posvetil vrsto cerkva. Ker se je l. 869 nastanil Metod pri Koclju, moramo ta „sledeči čas“ staviti v razdobje 865—869. Takrat je nadškof Adalvin posvetil v kraju „Cella“ na lastnem posestvu nekega Unzata cerkev na čast sv. Petru, v „Ztrada ch“ cerkev na čast sv. Štefanu, „ad Quartina ha“ cerkev na čast sv. Janezu Evangelistu in končno cerkvi v „Muzziliheschirichun“ ter „ad Ablanza“.

Unzat (staroslov. unъčeta) je bil prejkone eden velikašev-domačinov v Kocljevi kneževini. V seznamu prič iz l. 850 (pogl. 11) se neki Unzat omenja v vrstnem redu takoj za Kocljem. Kje je ležal kraj „Cella“ nam ni znano. Klebel

domneva z rezervo kraj Cselej, ki se v srednjem veku omenja severno od Mohacsa. „Cella“ je na nemškem ozemlju v zgodnjem in visokem srednjem veku zelo razširjeno krajevno ime.²⁶⁵ Kraj „Ztradach“ išče Klebel v mestu Darda v naši Baranji.²⁶⁶ Kar se kraja „Quartinaha“ tiče velja zanj isto kot zgoraj za „Termperhc“. „Ecclesia ad Chuartinahu“ se tudi omenja že l. 860.²⁶⁷ Sam kraj je ležal nekje ob reki Zali v bližini Blatnega jezera, kajti cerkev in posest se omenjata še po propadu Kocljeve kneževine kot „ad Quartinaha iuxta Bilisaseo“. Dobil jo je tedaj Arnulf, sin kralja Karlmana, od 876 upravnik Panonije in Karantanije, od nje ga neki diakon Gundbato, ki pa jo je pred l. 887 zamenjal za neko drugo posest z regensburško cerkvijo.²⁶⁷ V imenu „Quartinaha“ je skrito latinsko osebno ime Quartinus.²⁶⁸ Kraj išče Klebel v pusti Koroknya (l. 1346 Karatna) pri Nagybjajomu južno od Blatnega jezera.²⁶⁹ Patrocinij cerkve v „Quartinaha“, sv. Janeza Evangelista, najdemo v starejši dobi večkrat v družbi sv. Janeza Krstnika pri krstnih kapealah. Tudi v Salzburgu je v srednjem veku stala cerkev, posvečena sv. Janezu Evangelistu.²⁷⁰ O patrocinijih cerkva v „Cella“ in „Ztradach“, sv. Petru in sv. Štefanu, sem spregovoril že zgoraj (gl. str. 97, 98).

„Muzziliheschirichun“ je cerkev nekega Muzzilicha. Ljubša išče kraj s pripustitvijo pogrešnega zapisa namesto pravilnega „Murziliheschirichun“ v dolini Murice na Zgornjem Štajerskem.²⁷¹ Primerjati je ime kraja Musiliskyrichun okoli 1025, danes Münzkirchen v Gornji Avstriji.²⁷²

Lokalizacija kraja „ad Ablanza“ je negotova. V imenu tiči slovanska jablana. Ljubša — kot mnogi pred njim — je za Aflenz na Zgornjem Štajerskem, proti čemur je pa Pirchegger. Bolj verjeten bi bil kraj, od katerega je do danes ostalo ime potoka Abláncz, vzhodno od Kiseka (Köszeg) na zapadnem Ogrskem (Zahn, Klebel), toda težava je, ker bi tak kraj ležal že izven Kocljeve Spodnje Panonije, že na zgornjepanonskih tleh.²⁷³

Pri cerkvah, ki jih je nadškof Adalvin posvetil, je postavil posebne duhovnike. Po svojem značaju so bile to lastniške cerkve na posestvih raznih velikašev, od katerih so trije po imenu imenovani (Kocelj, Wittimar, Unzat).

Nastanek in tendenca Konverzije.

Zadnje poglavje našega spisa navaja na neposreden način čas in dovolj neprikrito razlog njegovega postanka. Avtor pravi: odkar je prišel narod Vzhodne Panonije po ukazu (datu et praeceptu) cesarja Karla pod oblast salzburških vladik in do današnjih časov je preteklo 75 let. Do Metodovega nastopa ni razen salzburških imel noben škof, od kjerkoli je prišel, cerkvene oblasti v Vzhodni Panoniji in noben tuj duhovnik si ni upal več kot tri mesece opravljati tamkaj svoje cerkvene službe če ni škofu (to je salzburškemu) pokazal odpustnega pisma (to je, da ne spada več pod kako drugo škofijo). — Praktičen slučaj takega tujega duhovnika navaja Konverzija v 11. poglavju pri Dominiku, ki je prišel iz regensburške dieceze in je šele z dovoljenjem salzburškega nadškofa smel opravljati svojo duhovniško službo v Pribinovi deželi.

Vse to, tako zaključuje resignirano avtor svoj spis, se je izvrševalo, dokler se ni pojavil novi nauk „Metoda filozofa“.

Vprašati se moramo, odkdaj datira avtor Konverzije „datum et praeceptum“ Karla Velikega glede Spodnje Panonije. Mnenje glede tega je v znanosti podeljeno. Wattenbach (*Mon. Germ., Script., XI, 2 in Deutschlands Geschichtsquellen, I', 291*), M. Büdinger (*Österreichische Geschichte, 194*), Dümmler (*Geschichte des Ostfränkischen Reiches, II, 377*), A. Luschin (*Österreichische Reichsgeschichte, 1914, 36*), V. Jagić (*Entstehungsgeschichte, 1913, 42*), M. Ljubša (*Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 1911, 6*), J. Cibulka (*Svetováclavský sborník, I, 1934, 257*) in še drugi so za leto 796 kot izhodno leto, češ, takrat je Panonija, kot poroča Konverzija sama (pogl. 6), prišla pod Salzburg. Če prištejemo 75 let dobimo 871 kot leto nastanka našega spisa.

Drugi so za leto 798 kot izhodišče, za 873 torej kot leto, ko je Konverzija nastala. Tega mnenja so na primer Kopitar (*Glagolita Clozianus, LXXVIII*), Ginzel (*Geschichte der Slavenapostel, 6*) in Fr. Kos (*Spomenica tisočletnice Metodove smrti 127 in Gradivo za zgod. Slovencev, I, str. LXXI, II,*

225). Tudi ti se sklicujejo na Konverzijo (pogl. 8), ki pravi, da je l. 798 u k a z a l c e s a r (imperator praecepit) nadškofu Arnu naj gre na vzhod med Slovane. Besedi „imperator“ in „praecepit“ se res ponavljata v osmem ter sklep-nem poglavju našega spisa.

Po mojem mnenju prihaja kot leto nastanka v poštev edino leto 871, kot izhodno torej leto 796. Razlogi za tako datiranje so sledeči:

1. Zadnje poglavje našega spisa pravi izrecno, da je preteklo 75 let odkar je Vzhodna Panonija pod cerkveno oblastjo Salzburga. Šesto poglavje pa poroča, da je kralj Pipin dodelil del Panonije v versko in cerkveno upravo salzburškemu škofu. Zgodilo se je to, kot smo zgoraj dognali, v poletju ali zgodnji jeseni leta 796 (gl. str. 54); če prištejemo 75 let, pridemo v leto 871. Ne smejo nas motiti besede, da je c e s a r K a r l dodelil Panonijo Salzburgu. Njegov sin Pipin je l. 796 svoje ukrenil pod pogojem, da odločitev potrди njegov oče Karl, kar se je res l. 805 zgodilo. Avtor, ki je pisal 75 let kasneje, je torej z upravičenostjo pripisoval akt iz l. 796 očetu Karlu, saj je leta 796 le v njegovem imenu ravnal sin Pipin. Tudi cesarski naslov za Karla v aktu iz dobe pred cesarskim kronanjem Karlovim (l. 800) nas more prav tako malo motiti kot enaka uporaba tega naslova v šestem poglavju našega spisa.

2. Če bi vzeli za izhodišče leto 798, za leto nastanka Konverzije torej leto 873, bi prišli navzkriž s samim našim tekstom. Najpoprej v poznem poletju leta 798 je prejel Arno naročilo, naj gre med Slovane na vzhodu. Če k temu prištejemo 75 let pridemo v pozno poletje leta 873, s tem pa v čas, ko ni več živel salzburški nadškof Adalvin († 14. maja 875), o katerem govori sam avtor našega spisa v 9. poglavju kot človeku, ki je med živimi.

Konverzija je torej, po štetju 75 let od poletja ali zgodnje jeseni l. 796 dalje, nastala najpoprej v zadnji četrtini leta 871.²⁷⁴ Doba, ko so proti Metodu nastopali bavarski škofje pod vodstvom salzburškega nadškofa že od leta 870 z vso silo in ga imeli celo zaprtega, se mi zdi kaj primerna za sestavo spisa vrste kot je Konverzija, ki naj bi pomagal

vzpostaviti oblast Salzburga na vzhodu ter uničiti oziroma ponižati Metoda in njegovo delo še pred kakim drugim forumom. Salzburški nadškof Adalvin, ki ga pozna Konverzija še živečega, je mogel biti moralni avtor spisa, ki je nastal, kot vse kaže, v najbližji okolici salzburškega nadškofijskega sedeža. Adalvina je odpad Panonije od Salzburga moral najbolj prizadeti. Adalvin je vodja gonje proti Metodu, papež imenuje Adalvina naravnost povzročitelja Metodove odstranitve.²⁷⁰ Nastanek s svojo glavno ostjo proti Metodu naperjene Konverzije v taki sredini je nad vse verjeten. Bolj kot za dobe Adalvinovega naslednika Teotmara (od 13. septembra 873), ki mu je s padcem Kocljevim in zopetno pridobitvijo Panonije za Salzburg odpadel vzrok nastopati s pisanimi spomenicami za pravice svoje cerkve na panonskih tleh.

V Konverziji, ki zaničljivo govori o nekem Grku in filozofu Metodu, se ponavlja isti ton poln poniževanja, zapostavljanja in žalitev za Metoda, kot ga dobro poznamo iz postopanja bavarskih škofov proti panonskemu nadškofu. Nekatera mesta Konverzije se čitajo kot odgovor na ugovore Metodove v njegovem sporu z bavarskimi škofi. Metod je pred bavarskimi škofi branil pravice rimske stolice do Panonije in jim očital, da so iz lakomnosti protipostavno prestopili stare meje ter branili učiti božji nauk (žitje Metodovo 9). Kot nekak odgovor na to zveni Konverzijino obširno dokazovanje pravic salzburške cerkve. Na Salzburgu prijazno tendenco našega spisa sem imel že večkrat priliko opozoriti. Naglaša se s posebnim poudarkom misijonsko delovanje salzburške cerkve v Spodnji Panoniji (str. 53 d., 67 d.), posvetitev in prihod prvih duhovnikov-misijonarjev med karantanske Slovence iz Salzburga, podložnost ter pripadnost karantanskih slovenskih knezov salzburškemu nadškofijskemu sedežu (str. 32 d.), pripadnost karantanskih pokrajinskih škofov pod Salzburg (str. 43 d, 46, 56, 57, 60), krst Pribinov v salzburškem Traismaueru (str. 74), nadpastirsko delovanje salzburških nadškofov v Panoniji (str. 78 d), odvisnost višjih duhovnikov na Pribinovem in Kocljevem dvoru od Salzburga (str. 79), darovnice salzburški cerkvi v

Panoniji in drugo. Z dokumentarnimi podatki dokazuje Konverzija od kdaj in do katerih meja ima Salzburg pravico v Panoniji (str. 53). Očitek bavarskih škofov, da uči Metod na njihovi zemlji (Žitje Metodovo 9) se ponavlja v Konverziji (pogl. 12).

Konverzija je spis namenjen rimskemu papežu, tako se glasi mnenje mnogih znanstvenikov, ki pa se mi ne zdi utemeljeno.²⁷⁶ Dobro vemo, kako ugodno je sodil o Metodu papež Hadrijan II, ga posvetil celo za nadškofa obnovljene sirmijske nadškofije. Proti tako visokemu mnenju ter odlikam, ki jih je Rim dajal Metodu, bi bavarski škofje s svojimi zaničljivimi in navidez mimogrede izrečenimi stavki o nekem Grku in filozofu Metodu na dvoru Hadrijana II pač težko prodri. Vrhu tega nam je dobro znano, da niso bavarski škofje ob priliki številnih svojih poslanstev in osebnih obiskov na papeškem dvoru, opravljenih za časa papeževanja Hadrijana II ter onodobnega Metodovega izgnanstva na Nemškem, v Rimu o Metodu nobene črhnil.²⁷⁷ Zategadelj je zelo neverjetno, da bi bili prav s svojo Konverzijo napraviti v tem oziru izjemo in bi bili naravnost s prstom pokazali na nekega Metoda, nasprotnika, kot pravijo, latinskega jezika, latinskih črk in rimskega nauka, o katerem pa po drugi strani vemo, da je užival polno zupanje papeževo.

Konverzija v Rimu v rokah papeža Hadrijana II. je neverjetna. Nikjer v aktih tega cerkvenega poglavarja (ki je umrl novembra ali decembra 872) ne najdemo nanjo kako aluzijo. Malo je tudi verjetno, da bi vedel za Konverzijo Hadrijanov naslednik papež Ivan VIII., ki je prišel do tiare decembra 872. V številnih ohranjenih pismih tega papeža ne najdem mesta, ki bi za gotovo kazalo, da je Ivan VIII. Konverzijo direktno poznal. Pač pa govori vse za to, da je bil ta papež o Metodovi zadevi vse drugače poučen, kot bi ga mogla informirati Konverzija. V prvih petih mesecih svojega vladanja že je izdal vrsto aktov, ki glede Metoda in panonske nadškofije zagovarjajo teze, uprav nasprotne onim bavarskih cerkvenih knezov in Konverzije.²⁷⁸

L. K. Goetz je mnenja, da je bila Konverzija sestavljena za kralja Ludvika in mu bila predana od strani bavarskih škofov pred odstavitvijo Metodovo. To pa zato, da bi se s tem dokazale pravice Salzburga do Panonije ter doseglo kraljevo dovoljenje glede nameravanega postopanja oziroma odstavitve Metodove.²⁷⁰ Zdi se mi, da gre trditev, Konverzija je namenjena vzhodnofrankovskemu kralju Ludviku, predaleč, čeprav po drugi strani ne bi bilo nemogoče, da je bil spis ali pa vsaj njegova vsebina znana na dvoru vzhodnofrankovskega kralja Ludvika, o katerem dobro vemo, da je v panonskem vprašanju simpatiziral s Salzburgom in z bavarskimi škofi. V odgovorih kralju Ludviku, poslanih mu l. 875 od papeža Ivana VIII. oziroma preko njegovega odposlanca, stoji: nihče naj se ne sklicuje ali izgovarja na število let, odkar Panonija ni neposredno pod rimsko stolicu in nobena državna delitev ne more biti v škodo privilegijem rimske cerkve.²⁸⁰ Kakor da je to indirekten odgovor na onih 75 let odkar je po Konverziji Panonija pod Salzburgom. Za število let je pa mogel kralj Ludvik zvedeti prav iz našega spisa in o tem poročati papežu.

Po mojem mnenju je Konverzija spomenica, ki naj bi služila predvsem salzburškemu nadškofu Adalvinu v informacijo glede pravic njegove cerkve.²⁸¹ Informacije kot jih nudi Konverzija so salzburškemu nadškofu bile in se mu v času najhujšega spora z Metodom ter za eventualno bodočo razpravo o panonskem cerkvenem problemu zdele nedvomno potrebne. Saj dobro vemo, da je še nadškof Adalvin bil, ki je prosil v Rimu pri papežu Ivanu VIII. za razsodbo v Metodovi zadevi.²⁸²

Konverzija je eno med sredstvi, ki naj bi pridobila Salzburgu zopet vzhodne pokrajine. Pod temi je razumeti Karantanijo v širokem pomenu te besede, to je ne le ožjo Karantanijo v Alpah, marveč tudi panonsko Karantanijo. Prav v časih nadškofa Adalvina se je pojem Karantanije razširil preko celokupnega ozemlja od izvirov Drave do njenega izliva v Donavo (gl. str. 97). Karantanija se imenuje skoraj celotna slovenska zemlja. Karantanci so Slovenci, ne le oni v Alpah, marveč tudi panonski. Konverzija

je zajela v svoj prikaz vse Slovence—Karantance. Alpske pač zato, ker se je salzburška cerkev mogla po pravici bati, da bi se mogla nova Metodova arhidieceza razširiti tudi proti zapadu v Alpe, še bolj pa v bojazni, da bi tudi v ožji Karantaciji mogel latinski jezik in latinske črke v cerkvenem bogoslužju izpodriniti slovanski jezik z Metodovimi na novo izumljenimi slovanskimi črkami. Poplave slovanskega vala preko celokupnega „karantanskega“ ozemlja se je mogel Salzburg po pravici bati. Da bi ga zajezil še predčasno je dal v prvih poglavjih Konverzije zapisati in pribiti pravice ter zasluge salzburške cerkve tudi za alpski del takratne velike Karantanije — Slovenije.

IV. „Izvoleček o Karantancih“.

V kodeksu 423 — po našem štetju rokopisu 4 — hranjenem v Nacionalni biblioteki na Dunaju je na fol. 8 pod naslovom „Excerptum de Karentanis“ zapisan izvleček iz Konverzije, pomnožen z nekaterimi dodatki (gl. str. 9). Zapis izvira od roke izza konca 12. ali začetka 13. stoletja. V ediciji teksta, ki sledi naši izdaji Konverzije v tej knjigi, je to kar je iz drugih virov dobesedno prevzeto natisnjeno z navadnim malim stavkom, kar je prevzeto in prirejeno po smislu je natisnjeno z razprtim malim stavkom, kar se pa kot iz drugih virov prevzeto ne da dokazati je postavljeno z normalnim stavkom. Sem spadajo sledeči podatki „izvolečka o Karantancih“:

1. škof Virgil je imenovan blažen (beatus);
2. dva kanona, ki jih je papež Nikolaj I pisal karantanskemu škofu Osvaldu, se najdetá v korpusu dekretov (in corpore decretorum);
3. Metod je bil Slovan, ki je prišel iz Istre in Dalmacije (Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus);
4. Metod je zbežal iz Karantanije na Moravsko in tamkaj umrl (fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam ibique quiescit).

A d 1. Škof Virgil je imenovan „blažen“. Leta 1181 so našli v Salzburgu grob škofa Virgila, kar je dalo povod za močno češčenje tega moža in njegovih baje čudodelnih ostankov; dogodek sam je pa tudi vzbudil zanimanje za Virgila v obliki literarne obdelave. Plod slednje je že zgoraj omenjeni Virgilov životopis, ki se skoraj povsem naslaja na Konverzijo (gl. str. 10). V tem ter v življenjepisu salzburskega nadškofa Gebharda in naslednikov, ki je nastal ob istem času kot Virgilovo žitje, se Virgil že vseskozi imenuje „sanctus“ oziroma „beatus“, čeprav je do for-

malne proglasitve Virgila za svetnika prišlo šele l. 1233.²⁸³ Prav na enak način imenuje tudi naš „izvleček o Karantancih“ Virgila „beatus“, kar potrjuje s paleografske strani sprovedeno datiranje našega teksta. Ta je nastal po letu 1181, ko so v Salzburgu začeli Virgila šteti med blažene.

Ad 2. Citiranje „in corpore decretorum“ se nanaša na znano Concordia discordantium canonum bolognskega kanonista Gracijana, delo, ki je nastalo po l. 1141 in pred l. 1150 ter se od konca 12. stol. navadno imenuje na kratko „decreta“. V zbirko (pars I, distinctio L, cap. 6 in 39) je Gracijan prevzel dva kanona papeža Nikolaja I (858—867) karantanskemu pomožnemu škofu Osvaldu.²⁸⁴

Ad 3. Metod je Slovan iz Istre in Dalmacije. — V tem podatku se odražajo motne in zmotne predstave, ki jih je v visokem srednjem veku imel zapadni svet o Metodu in slovanskem bogoslužju. Slovansko bogoslužje se je že za Metodovega življenja, še bolj pa po njegovi smrti razširilo v dalmatinsko-liburnijskem Primorju, toda znanje o njegovem ustanovitelju je v teh krajih postalo kmalu motno in nejasno. Na znamenitem cerkvenem zboru v Splitu, 925. leta, torej komaj štiri desetletja po Metodovi smrti, je že govor o nekem Metodu, ki da ga ni najti med svetimi pisci.²⁸⁵ Na splitski sinodi l. 1060 je po trditvi dalmatinskih Romanov „gotske črke“ (to je glagolico) „znašel neki heretik Metod, ki je na lažen način napisal na slovanskem jeziku mnogo takega kar je proti predpisom katoliške vere.“²⁸⁶ O vsem tem je mogel nekaj vedeti in zvedeti tudi zapadni svet. Ker se je Metodovo ime omenjalo v zvezi z izumom slovanskih črk ter prepovedjo in agitacijo proti slovanskemu bogoslužnemu jeziku je avtor našega izvlečka mogel Metoda kaj lahko napraviti za Slovana iz Istre in Dalmacije, kjer je vedel in kjer je bilo v njegovem času razširjeno bogoslužje na slovanskem jeziku. Iz ožje Istre, to je polotoka onostran Učke, nimamo sicer do okoli l. 1200, ko je nastal naš „izvleček“, še direktnih dokazov ali spomenikov slovanskega bogoslužja, vendar je mogoče, da se je to v tej dobi razširilo iz bližnjega Kvarnera tudi že semkaj. Mogoče je pa tudi, da šteje pisec Kvarnersko

območje pod Istro, kamor so ga — vsaj deloma — v političnem in cerkvenem oziru tudi že v srednjem veku včasih računali.

A d 4. Vest o Metodovem begu iz Karantanije na Moravsko se skladno uvršča v to kar slutimo o koncu Metodovega delovanja v Kocljevi Panoniji.²⁸⁷ Metodu so nemški škofje sicer morali l. 873 odpreti vrata ječe, toda panonskemu Koclju zagrozili, da se mu ne bo dobro godilo, ako bo imel Metoda še nadalje pri sebi.²⁸⁸ Tako grožnja so pa mogli nemški škofje izreči le, ker so se radi spremenjenega političnega položaja čutili dovolj močne. Velikomoravski Svetopolk je namreč spomladi l. 874 sklenil z Nemci v Forchheimu mir, ki je Koclja oropal politične zaslombe, ki jo je dotlej imel v Veliki Moravski.²⁸⁹ Na panonskih tleh zagospodarita še leta 874 salzburška cerkev in frankovski grof.²⁹⁰ Kocelj zgine tajenstveno s historične pozornice, Metod je pa nedvomno naletel na nove težave in nasprotovanja. Vrhovnega upravnika nad vzhodom, Karlmana, sina kralja Ludvika, je papež Ivan VIII pač zastonj opozarjal naj pusti Metodu svobodno izvrševati njegovo službo v panonski nadškofiji.²⁹¹ Ob taki spremembi položaja na vzhodu so besede našega „izvlačka“ o b e g u Metodovem iz Karantanije na Moravsko povsem razumljive in na mestu. Pod „Karentanae partes“ je razumeti Panonijo kot del velike Karantanije po pojmovanju, ki ga je obsegu te pokrajine dajala Kocljeva in Metodova doba (glej str. 97, 105).

Vest o prihodu Metodovem na Moravsko in tamkajšnji njegovi smrti se sklada s podatki virov, ki govore o prihodu, nadaljnjem bivanju in delovanju nadškofa Metoda v Veliki Moravski, vse do njegove smrti v tej deželi 6. aprila l. 885.²⁹²

Opombe.

1 W. Wattenbach, Über das Zeitalter des heil. Rupert, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen, V (1850), 499—522 in Monumenta Germaniae historica, Scriptores, XI, 1—2 (krajšam Mon. Germ., SS). — F. M. Mayer, Beiträge zur Geschichte des Erzbistums Salzburg, III. Theil, Die Vita s. Hrodberti in älterer Gestalt, Archiv für österreichische Geschichte, 63 (1882), 595—608 (k temu primerjaj opazke G. Krekove v Kresu, III, 1883, 55 d.). — J. Friedrich, Über die Vita s. Ruperti der Hs. no. 790 der Grazer Univ. Bibliothek, Sitzungsberichte der bayerischen Akademie der Wissenschaften, philos. — phil. und histor. Classe, 1883, I, 509—547. — W. Levison, Die älteste Lebensbeschreibung Ruperts von Salzburg, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, 28 (1903), 283—321. — Polemika z Ljubšo (Voditelj v bogoslovnih vedah, X, 256 dalje, in Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 65 dalje) odpada, kajti avtorju je pravi značaj vrinka o Rupertovem potu v Panonijo neznan.

2 Mon. Germ., Necrologia, II, 18, s faksimilom.

3 Mon. Germ., Scriptores, I, 57. — Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev, I, 280 (krajšam „Gradivo“).

4 Annales regni Francorum, ed. Kurze v Scriptores rer. Germ. in usum scholarum, 98. — Gradivo, I, 295.

5 Primerjati je analistične podatke o pokoritvi in krstu Obrov, zbrane v Gradivu, I, 295, 301, 312, 326, II, 20, 22, 26.

6 S. Abel — B. Simson, Jahrbücher des Fränkischen Reiches unter Karl dem Grossen, II, 98, „prejkone neki knez Slovencev“. H. Pirchegger, Karantaniem und Unterpannonien zur Karolingerzeit, Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 33 (1912), 274, op. 4.

7 E. Dümmler, Über die südöstlichen Marken des Fränkischen Reiches, Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen, X, 1853, 19. — S. Riezler, Geschichte Baierns, I, 181. — O. Kämmler, Die Anfänge deutschen Lebens in Österreich, 214. — Fr. Kos, Gradivo, I, 327, op. 1.

8 Pirchegger, 299, 309. — Lj. Hauptmann, Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi, časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, II, 1920, 246—8.

9 Na primer Gradivo, II, 20, 26.

10 Annales regni Francorum, ed. Kurze, 159. Vita Hludowici imperatoris (Mon. Germ., SS, II, 626). — Gradivo, II, 72.

11 E. Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, I, 2. izd., 28, 30 in Über die südöstlichen Marken, 8—10. — Hauptmann, Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgod., II, 244.

12 De administrando imperio c. 30, ed. Bonn. 144. — Prim. F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 678—680.

13 Gradivo, II, 106 (830), 110 (832), 112 (833), 115 (836), 128 (843), 307 (894). — Gradivo II, 467 (979) = Mon. Germ., Diplomata, II, 231.

14 Ed. Krusch, Mon. Germ., Script. rer. Merovingicarum, II, 4 d. — Prim. G. Schnürer, Die Verfasser der sogenannten Fredegar-Chronik, 110—113.

15 Mon. Germ., SS, XI, 7, nota 25.

16 J. Goll, Samo und die karantanischen Slaven, Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, XI (1890), 443—446. — Uporaba takozvanega Fredegarja (IV, c. 68) v 7. poglavju Konverzije (povest o knezu Ingu), na katero misli A. Jaksch (Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 41, 1926, 44) se mi ne zdi verjetna.

17 L. Hauptmann, Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 36 (1915), 245 d. — Za karantansko tradicijo je tudi M. Büdinger, Österreichische Geschichte, 76.

18 Hauptmann, 247—249.

19 Gesta Dagoberti I regis Francorum, ed. Krusch, Mon. Germ., Script. rer. Meroving., II, 410.

20 Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain, II, 158. — Ankershofen, Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten, I/1, 109. — Büdinger, Österreichische Geschichte, 112, op. 5. — Dimitz, Geschichte Krains, I, 106. — Riezler, Geschichte Baierns, I, 154. — Abel-Simson, Jahrbücher, I, 57. — Fr. Kos, Gradivo, I, str. 263, op. 220. Priključuje se in nadaljnje dogodke enako datira M. Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 44 dalje. — E. Tomek, Geschichte der Diözese Seckau, I, 67. — Jaksch, Geschichte Kärntens, I, 55. — H. Pirchegger, Karantanien und Unterpannonien zur Karolingerzeit, 112., op. 3. — L. Hauptmann, članek Slovenci v Stanojevičevi Narodni enciklopediji (izdaja v cirilici), IV, 235. — Iv. Grafenauer, O pokristjanjevanju Slovencev in početkih slovenskega pismenstva, Dom in svet, 47 (1954), 350.

21 Gradivo, I, 217 in tam citirani viri. — Prim. Riezler, Geschichte Baierns, I, 81.

22 Mon. Germ., SS, I, 327 (Gradivo, I, 217).

23 Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae, III. 1. — Gradivo, II, 57.

24 H. Krabbo v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 24 (1903), 12.

25 Jaffé-Wattenbach, Reg. pont. Rom., I, str. 262.

26 A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, I, 1914, 533.

27 *Annales regni Francorum*, ed. Kurze, 84—87, 96, 125, 147, 149, 150, 157, 160, 162, 169, 171; indeks: 179, 184, 189. — Prim. Abel-Simson, *Jahrbücher*, II, 5, op. 5 in L. Niederle, *Slovanské starožitnosti*, III, 105—106. — Mojemu mnenju glede tolmačenja besede „rex“ se priključuje Grafenauer, *Dom in svet*, 1954, 350.

28 Riezler, *Geschichte Baierns*, I, 81 d.

29 Grafenauer v *Domu in svetu*, 1954, 351—352, spravlja v zvezo cerkveno podreditev Karantanije pod Salzburg, izvršeno po papežu Cahariji, in mesto v Konverziji, ki govori o uvajanju krščanstva pod Hotimirom ter datira nastop Hotimirov med nov. 751 in marc 752. Ker datiram odlok papeža Caharije drugače (gl. str. 26) mi ne more biti v pomoč za datiranje Hotimirovega nastopa. — Začetek Pipinovega kraljevanja: L. Ölsner, *Jahrbücher des Fränkischen Reiches unter König Pippin*, 1.

30 Prim. P. Puntschart, *Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten*, 102, 264, 282. W. Levec, *Pettauer Studien*, III, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft*, Wien, 35 (1905), 81.

31 A. Chabert, *Denkschriften dunajske akademije*, phil.-hist. Klasse, 3 (1852), 111.

32 Puntschart, 102, 264. — G. Graber, *Der Eintritt des Herzogs von Kärnten am Fürstenstein zu Karnburg*, *Sitzungsberichte dunajske akademije*, phil.-hist. Klasse, 190 (1919), 58.

33 Levec, 81—82.

34 F. L. A. Lassberg, *Der Schwabenspiegel* (1840), 135. — Puntschart, 285. — Graber, 20 dalje.

35 Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, III², 364. — Abel-Simson, *Jahrbücher*, II, 201—202. — Simson, *Jahrbücher des Fränkischen Reiches unter Ludwig dem Frommen*, I, 65.

36 *Annales s. Amandi: Wenedi venerunt et dedit illis regem* (Abel-Simson, *Jahrbücher*, II, 429).

37 L. Niederle, *Slovanské starožitnosti*, III, 151 d., *Manuel de l'antiquité slave*, I, 148.

38 O splošno razširjenem običaju v frankovski državi dajanja talcev; G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, III², 306. — Abel-Simson, *Jahrbücher*, II, 5—6, 493.

39 *Annales regni Francorum*, ed. Kurze, 160. — Simson, *Jahrbücher*, I, 195.

40 *Mon. Germ., Leges*, I, 198 (Gradivo, II, 51). — Prim. Lj. Hauptmann v *Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgodovino*, II, 1920, 251—2.

41 *Annales regni Francorum*, ed. Kurze, 119, 120, 135, 159; *Annales Fuldenses*, ed. *Mon. Germ.*, SS, I, 353 (Gradivo, II, 26, 39, 72). — Prim. Hauptmann, o. c., 245; V. Novotný, *České dějiny*, I/1, 280 d.

42 Hauck, *Kirchengeschichte Deutschlands*, II (1912), 442. — B. Eberl, *Die bayerischen Ortsnamen als Grundlage der Siedlungsgeschichte*, I, 73.

43 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 298.

44 Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, I (1914), 569 domneva, da se je škof imenoval Tuti, imel radi znanja grškega jezika pridevek Grecus in živel še l. 804. Pomisleke proti ima H. Krabbo v Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 24 (1905), 10, op. 3.

45 Maiorianus presbyter monachus v zapisu še iz 8. stoletja (Mon. Germ., Necrologia, II, 8, 10. 36).

46 Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, II, 442.

47 Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, I, 39 (Gradivo, II, 191).

48 Böhmer - Mühlbacher, Reg. imp., I², n. 139. — A. Jaksch, Die Edlinge in Karantaniem und der Herzogsbauer am Fürstenstein bei Karnburg, Sitzungsberichte dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, 205 (1927), 7, 10. — F. M. Rettberg, Kirchengeschichte Deutschlands, II, 557 in za njim Hauck, o. c., II, 469 razumeta mesto v Konverziji tako, kot da je Hotimir vsako leto obiskaval Salzburg in tam pomolil, kar se mi pa z ozirom na vse omenjeno ne zdi verjetno.

49 Glede datuma se priključujem mnenju Iv. Grafenauerja v Domu in svetu, 1934, 352 dalje.

50 Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, III, 1 (Gradivo, II, 37).

51 Moje datiranje Modestove smrti potrjujejo razlogi, ki jih navaja Grafenauer v Domu in svetu, 1934, 352.

52 Grafenauer (Dom in svet, 1934, 361) meni, da je stal v ospredju Tasilovega postopanja zgled Karla Velikega, ki je prav takrat začel svoje krvavo vojskovanje proti Sasom. Mogoče, toda predaletč se mi zdi sklepati kaj takega na podlagi analističnega zapisa, ker razpravlja ta o pokoritvi Sasov in Karantancev v eni sapi in na enak način. — Prim. kar piše o Tasilu Hauck, o. c., II, 427.

53 Ed.Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 732 in Gradivo, I, 244.

54 Mon. Germ., Epistolae, IV, 496 (Gradivo, I, 245). — Riezler, Geschichte Baierns, I, 155.

55 Th. Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, I, 62; Gradivo, I, 239.

56 Ze Al. Huber, Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums in Südostdeutschland, IV, 165 (1875), ima ime za nemško, njegovega nosilca mogoče za Nemca. Jaksch (Die Edlinge in Karantaniem, Sitzungsberichte dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, 205, 8) dvomi kateri narodnosti bi Valtunk pripadal. Proti nemški pripadnosti: Gradivo, I, 280, n. 2.

57 F. Miklosich v Denkschriften dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, X, 257. Fr. Kos v Letopisu Matice Slovenske, 1886, 147. Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, 1500, 1509.

58 Gradivo, I, str. 283, op. 1.

59 Povsem izključene domneve A. Huberjeve (o. c., IV, 166) in Ljubšine (Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 91 d.) glede tedanje razdelitve Karantanije v arhidiaconate z upravičenostjo zavrača E. Tomek (Geschichte der Diözese Seckau, I, 75 d.).

- 60 Prim. Grafenauer, Dom in svet, 1934, 357.
- 61 Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, I (1914), 541.
- 62 H. Krabbo, Bischof Virgil von Salzburg und seine kosmologischen Ideen, Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 24 (1905), 13 d.
- 63 Hauck, I, 568.
- 64 Prim. Lj. Hauptmann v Stanojevičevi Narodni enciklopediji, IV, 235 (izd. v cir.) in I. Grafenauer v Domu in svetu, 1934, 358 d.
- 65 Besedo je večina raziskovalcev razlagala iz germanščine. P. Puntchart (Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, 26, 1931, 9—20) jo smatra za slovansko, prevzeto po Bavarcih za označbo upora od sosednjih karantanskih Slovencev. Odločitev v tem vprašanju nam ne pristaja.
- 66 Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, III, 135 (Gradivo, III, 206). — Lessiak, Carinthia I, 1922, 95, 97.
- 67 K. Ginhart, Das Modestusgrab in Maria-Saal, Josef Strzygowski-Festschrift 1932 (poseben odtis).
- 68 R. Egger, Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum, 105 d.; M. Kos, Slovenska naselitev na Koroškem, Geografski Vestnik, VIII (1932), 108 d.
- 69 R. Müller, Carinthia I, 1894, 15 d., 53 d.; Lessiak, prav tam, 1922, 53, 72.
- 70 Egger, Frühchristliche Kirchenbauten, 1 d. Isti, Teurnia, Die römischen und frühchristlichen Altertümer Oberkärntens (1926).
- 71 Eugippii Vita Severini, ed. Mommsen, Scriptorum rerum Germ. in usum scholarum, 29, 31.
- 72 Gradivo, I, 102. — Prim. M. Kos v Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgodovino, VIII (1931), 143 in v Časopisu za zgod. in narodopisje, 26 (1931), 205.
- 73 M. Kos, Geografski Vestnik, VIII (1932), 129.
- 74 A. Muchar, Geschichte der Steiermark, IV, 190, n. 1. M. Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 84 dalje, 187.
- 75 A. Huber, Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums, IV, 176—9 (tu in pri Ljubši so navedene ostale starejše razlage).
- 76 Gradivo, I, str. 271; Jaksch, Geschichte Kärntens, I, 59.
- 77 Ortsnamenbuch der Steiermark, 282.
- 78 Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, X, 134 in Geschichte der Steiermark, I², 104.
- 79 Geschichte der Diözese Seckau, I, 70—74.
- 80 (Kleimayrn) Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Anhang, 12 d. A. Eichhorn, Beiträge zur älteren Geschichte und Topographie des Herzogthums Kärnten, II, 95 d. Wattenbach, Mon. Germ., SS, XI, 8, n. 30.
- 81 Carinthia I, 1925, 22—23.

- 82 Jaksch, Mon. hist. duc. Car., I, 41. Salzburger Urkundenbuch, II, 40, 64.
- 83 Salzburger Urkundenbuch, I, 162, n. 99 (Gradivo, II, 382).
- 84 Salzburger Urkundenbuch, I, 83, 145.
- 85 Th. Gottlob, Der abendländische Chorepiskopat, 1928, 22, 103, 111. — Primerjaj tudi kar piše o podeželskih škofih I. Grafenauer, Dom in svet, 1934, 353—4.
- 86 Gottlob, 24, 28, 34 d., 60 d.
- 87 Gottlob, 20 d., 26 d., 115, 141.
- 88 Gottlob, 27, 30, 34, 66, 96, 111, 150.
- 89 Gl. str. 59.
- 90 Pravilna latinizacija grške besede bi bila *anacephalaeosis*. *ἀνακεφαλαίωσις* = ponovitev glavnih točk, *ἀνακεφαλαίω* = strniti v celoto.
- 91 Prim. za splošno informacijo F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 104 dalje.
- 92 A. Alföldi, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien, I, 80—86.
- 93 Alföldi, II, 31—56.
- 94 Constantin C. Diculescu, Die Gepiden, I (1922), 24 d., 101; Alföldi, II, 60, 97 d. in passim.
- 95 Alföldi, II, 58, 59, 66, 67, 86, 87, 96.
- 96 Diculescu, 53—69, 101—167.
- 97 *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* (1878), 81.
- 98 Diculescu, 240.
- 99 O tem na splošno M. Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, 45.
- 100 Na to mesto je prvi opozoril E. Mühlbacher v *Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, I, 1881, 265, op. 1, za njim tudi H. Bresslau, *Die ältere Salzburger Annalistik, Abhandlungen der preussischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse*, 1923, 19.
- 101 J. R. Dieterich, *Streitfragen der Schrift- und Quellenkunde des deutschen Mittelalters* (1900), 118, 122; Bresslau, *Die ältere Salzburger Annalistik*, 19; E. Klebel v *Jahrbuch der Landeskunde von Niederösterreich*, 21 (1928), 140.
- 102 Pilozsue 861 (Gradivo, II, 174; Th. Bitterauf, *Die Traditionen des Hochstifts Freising*, I, 696). Bilisaseo 876—887 (Gradivo, II, 276; Pez, *Thesaurus anecdotorum*, I/5, 218). Lokalizacija „*lacus Pelissa*“ = Blatno jezero ima že Kopitar, *Glagolita Clozianus*, 73, n. 2. — „*Lacus Pelsois*“ v kozmografiji ravennskega anonima (ed. Pinder in Parthey, 218.)
- 103 Gradivo, I, 300, 303—307 = Mon. Germ., Epist., IV, 153, 157, 159, 162, 165; Jaffé, *Bibl. rer. Germanicarum*, VI, 301, 307, 311, 318, 323, 325.

- 104 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 402 a—404 b. — Abel-Simson, Jahrbücher, II, 296.
- 105 Ed. Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 736. — Prim. Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 19.
- 106 Th. Sickel, Acta regum et imperatorum Karolinorum, I, 171, 193—6; W. Erben, Urkundenlehre, 343, 350, 364.
- 107 Jaffé, Regesta pontificum Romanorum, 2498 = Gradivo, I, 314 = Salzburger Urkundenbuch, II, 2.
- 108 Annales Iuvavenses maiores, Mon. Germ., SS, I, 87.
- 109 Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 19.
- 110 Dvoje Alkuinovih pisem iz l. 798: Gradivo, I, 319, 321 = Jaffé, Bibl. rer. Germ., VI, 427, 429 = Mon. Germ., Epist. IV, 235, 245.
- 111 Abel-Simson, Jahrbücher, II, 137.
- 112 Abel-Simson, Jahrbücher, II, 143 dalje. — Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 339 dalje.
- 113 Abel-Simson, Jahrbücher, II, 149. — Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 347 b dalje.
- 114 Gradivo, I, 326 s citati. — Abel-Simson, Jahrbücher, II, 189 do 194.
- 115 Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen, IX (1872), 10.
- 116 H. Pirchegger v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 33, 295—296. K. Schönemann, Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert (Ungarische Bibliothek, I, 8), 1923, 136.
- 117 Ed. Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 740, 741.
- 118 Mon. Germ., SS, I, 88. — Gradivo, II, 63.
- 119 Mon. Germ., Necrologia, II, 92, 176 (Gradivo, II, 114, 168).
- 120 Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 19.
- 121 Annales Iuvavenses maximi ad 873 (ed. Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 742); Necrologium s. Rudberti Salisburgensis (Mon. Germ., Necrologia, II, 135). — Gradivo, II, 228.
- 122 Jaffé, Reg. pont. Rom., 2854 = Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, III, 10, 11. Excerptum de Karentanis (Mon. Germ., SS, XI, 15 in izdaja v tej knjigi). — Gradivo, II, 188, 189, 190.
- 123 Vita Gebehardi archiepiscopi et successorum eius (Mon. Germ., SS, XI, 38). Vir iz 12. stoletja.
- 124 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1454. Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, I, 39, n. 1. Gradivo, II, 191.
- 125 864 oktober 2 (Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1456; Zahn, Urkundenbuch der Steiermark, I, 11) in pod št. 124 citirana listina.
- 126 Glej stran 57.
- 127 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 785, 1363, 1533, 1858, 1862, 1863, 1892. Jaksch, Mon. Car., III, 16, 27. Salzburger Urkundenbuch, II, 29, 65 (Gradivo, II, 78, 121, 248, 297—9, 306).

128 J. Kelemina, Nekaj o Dulebih na Slovenskem, *Casopis za zgod. in narodopisje*, 20 (1925), 149 dalje. — F. Goršič, *Zupani in knezi v jugoslovanski pravni zgodovini*, prav tam, 24 (1929), 17 dalje.

129 *Fontes rerum Bohemicarum*, I (1873), 106, 192, 202. — Jos. Pečar, *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians* (1906), 92, 164, 197.

130 Miklosich, *Denkschriften dunajske akademije*, phil.-hist. Klasse, X, 278. — E. Förstemann, *Altdeutsches Namenbuch*, 960.

131 E. Klebel v *Carinthiji* I, 1926, 40; M. Kos v *Časopisu za slov. jezik, književnost in zgod.*, VIII, 144 in v *Geografskem Vestniku*, VI, 171 dalje in VIII, 106, 107, 130, 134, 138; I. Grafenauer v *Domu in svetu*, 1934, 356.

132 Prvič v tem pomenu pri Janezu Svetokriškemu († 1714), *Sacrum Promptuarium*, III, 79: „Leta se je bil salubil veno objestno karshenzo, te pò vsij sili je hotel taisto sa svojo sheno imeti...“ (podatek kolege prof. Ramovša). V slovarjih „karseniza“ v pomenu „Christin“, „Weibsbild“ pri Gutschmannu, *Deutsch-windisches Wörterbuch* (1789, 509), v pomenu „Magd“ pri A. J. Murku, *Slovensko-nemški-besédnik* (1832, 126). — Pleteršnik (I, 480) navaja glede rabe „krščenica“ ali „krščēn(i)ca“ v pomenu „Dienstmagd“ Notranjsko in Ljubljano. — Prim. rusko крестьянинъ v pomenu kmet, poljedelec, že v 14. stoletju.

133 Fr. Kos, *Spomenica tisočletnice Metodove smrti*, 133, op. 50 in *Gradivo*, I, 369, op. 2.

134 O. Redlich, *Geschäftsurkunde und Beweisurkunde*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, *Ergänzungsband* 6 (1901), 5 dalje, ter *Die Privaturkunden des Mittelalters*, 50 dalje.

135 Bresslau, *Die ältere Salzburger Annalistik*, 19.

136 W. Erben, *Urkundenlehre*, 356.

137 *Annales regni Francorum* (ed. Kurze, 119, 135), *Annales Fuldensis* (Mon. Germ., SS, I, 353, 355) = *Gradivo*, I, 26, 38, 39. — O tem prim. Hauptmannova izvajanja v *Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgod.*, II, 230—1 in v *Razpravah Znanstvenega društva*, I, 311.

138 Bitterauf, *Die Traditionen des Hochstifts Freising*, I, 174. *Annales s. Emmerammi Ratisponenses*, Mon. Germ., SS, I, 93 (*Gradivo*, II, 10).

139 Mon. Germ., *Capitularia*, I, 122. Mon. Germ., SS, II, 258 (*Chronicon Moissiacense*). Bitterauf, I, 210. — Prim. Abel-Simson, *Jahrbücher*, II, 324—6 in Hauptmann, *Razprave Znanstvenega društva*, I, 314 dalje.

140 Böhmer-Mühlbacher, *Reg. imp.*, I², 778. Bitterauf, I, 211. — *Gradivo*, II, 74, 75.

141 Böhmer-Mühlbacher, *Reg. imp.*, I², 458, 466, 556, 850. *Annales regni Francorum* (ed. Kurze, 168, 169, 170). *Vita Hludowici imperatoris* (Mon. Germ., SS, II, 629). *Vita s. Anskarii* (Mon. Germ., SS, II, 699). — *Gradivo*, II, 35, 40, 46, 85, 86, 94, 97.

142 Dümmler, Ueber die südöstlichen Marken des fränkischen Reiches, Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen, X, 20. O. Kämmerl, Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, 216. Lampel, Untersuchungen und Beiträge zum historischen Atlas von Niederösterreich, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, I, 15 dalje. Pirchegger, Karantaniien und Unterpannonien zur Karolingerzeit, Mitteilungen des Instituts für österr. Gesch., 33, 277 dalje. Hauptmann, Mejna grofija Spodnjejanonska, Razprave Znanstvenega društva, I, 313 dalje. — Le registriram mnenje Kopitarjevo (Glagolita Clozianus, 74, n. 2), češ., Karl Veliki je razdelil veliko pokrajino v pet krajin, katerih grofje so tu našteti.

143 Na primer Ankershofen, Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten, II, 142. Pirchegger, l. c., 277. G. Graber v Sitzungsberichte dunajske akademije, phil.-hist., Klasse, 190, 128. Jaksch, Geschichte Kärntens bis 1335, I, 73.

144 Na primer Dümmler, l. c., 18. Kämmerl, l. c., 214, n. 2. Felicetti v Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen, IX, 15 d. A. Huber, Geschichte Oesterreichs, I, 86, n. 3. K. Schünemann, Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert, 136 (Ungarische Bibliothek, I/8).

145 Miklosich, Denkschriften dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, X, 301, 315, 318. Fr. Kos, Letopis Matice Slovenske, 1886, 131, 134, 136.

146 Mon. Germ., Leges, I, 198 (Gradivo, II, 51).

147 Hauptmann v Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgod., II, 231, 243. M. Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, 72.

148 Annales regni Francorum, ed. Kurze, 145. Vita Hludowici imperatoris, ed. Mon. Germ., SS, II, 621. — Gradivo, II, 50. — B. Simson, Jahrbücher des Fränkischen Reichs unter Ludwig dem Frommen, I, 78.

149 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1379 (Gradivo, II, 131). — Th. Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, I, 564, n. 670. — Conversio, cap. 12 (glej str. 91).

150 Aventinovi ekscerpti pri: Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 29. — Prim. M. Kos v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo, X, 29—30.

151 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1441 (Gradivo, II, 162). — Auctarium Garstense ad 861, Annales s. Rudberti Salisburgenses ad 861 (Mon. Germ., SS, IX, 565, 770; Gradivo, II, 176).

152 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1358, 1360 a, 1379 (Pez, Thesaurus anecdotorum, I/5, 245, n. 72, 73; Gradivo, II, 115, 131).

153 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1438 (Gradivo, II, 160). — Aventinovi ekscerpti pri: Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 26—9. — O Ratbodou primerjaj: Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches I, 35, 38, 389, 390 in Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen, X, 19, 34; Hauptmann, Casopis za slov. jezik, knjiž. in zgod., II, 245 in

M. Kos v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo, X, 29 ter v zborniku Riša Vel'komoravska (1933), 54—55.

154 O imenu Pribina, ki je čisto slovansko, Miklosich, Denkschriften dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, X, 301; M. Murko v Slovanskem sborniku (Pastrnekova spomenica, 1923), 23—25 = v zborniku Riša Vel'komoravska 65—70; M. Weingart v istem zborniku, 323 dalje.

155 V. Novotný, České dějiny, I/1, 290. J. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravska (1928), 35 dalje.

156 M. Weingart v zborniku Riša Vel'komoravska, 328 dalje.

157 Na primer M. Büdinger, Österreichische Geschichte I, 182 dalje (po okoli 830), A. Huber, Geschichte Österreichs, I, 95 (po 830), Fr. Kos, Gradivo, II, n. 117 (833—838), V. Novotný, České dějiny, I/1, 293, op. 1 (833—836), F. Dvorník, Les Slaves, Byzance et Rome, 150 (833—836).

158 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1338 c, d. — Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, I, 25, 38, 82.

159 Th. Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, I, 497 do 536, passim.

160 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1349—1357, passim.

161 Prav tam, 1349—1352, 1360 a, passim.

162 Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 56, 103, 108 (Gradivo, II 296, 460, 482).

163 Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 39 (Gradivo, II, 172). — Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1444.

164 Riša Vel'komoravska, 332 dalje.

165 Riša Vel'komoravska. Sborník vedeckých prác. Sostavil Dr. Ján Stanislav. Praha 1935.

166 Fr. Kos, Gradivo, II, 96, op. 4. Novotný, České dějiny, I/1, 290. Riša Vel'komoravska, 10 (Škultéty), 32 (Cibulka, tudi istega avtorja Václavova rotunda, Svetováclavský sborník I, 1935, 256, op. 7), 243 (Knappek). — Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, I, 33. A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, II, 691.

167 Cibulka, Riša Vel'komoravska 33 dalje in Svetováclavský sborník, I, 257.

168 Riša Vel'komoravska: Cibulka 40 dalje (tudi Svetováclavský sborník, I, 274), O. Ritz 94, V. Menzl 272. — Červinka, Slované na Moravě, 293.

169 Prim. Weingart, Riša Vel'komoravska, 336.

170 Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, I, 38. V. N. Zlatarski, История на първото бълг. царство I, 247. F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 324. — Ne Krešimir sin Trpimira, kot menita Th. Dolliner in Kopitar (Glagolita Clozianus, 74, n. 6).

171 Hauptmann v Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgod., II, 242 dalje.

172 Annales Iuvavenses maximi (ed. Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 740). Annales s. Rudberti Salisburgenses (Mon. Germ., SS, IX, 770). Auctarium Garstense (prav tam, 565).

173 K. Schönemann, Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert (Ungarische Bibliothek, I/8), 4, op. 5. — Mnenja nekaterih madžarskih zgodovinarjev, ki vobče zanikajo Pribinovo oblast v Spodnji Panoniji, ne kaže posebej zavračevati (prim. Schönemann, l. c., 3, op. 4).

174 A. Alföldi, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien, II (1926), 1—56.

175 Annales Fuldenses ad 896 (Mon. Germ., SS, I, 415). Reginonis Chronicon (l. c., 591). — Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1784, 1785, 1809, 1844 b, 1850. — Conversio, cap. 11, 13.

176 Hauptmann v Razpravah Znanstvenega društva, I, 321.

177 Reginonis chronicon (citat pod št. 175). — Prim. H. Pirchegger v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 33, 308 dalje.

178 Cyrill und Method, 87. — Prim. Schönemann, 4, 26 in I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, 112 dalje (s starejšo literaturo in podrobnim opisom kraja).

179 Gradivo, II, str. 104, n. 125.

180 Sickel, Acta regum et imperatorum Karolinorum, I, 67 dalje.

181 Cibulka, Svetováclavský sborník, I, 263.

182 Hauck (Kirchengeschichte Deutschlands, II², 691, op. 4) misli na kakega italijanskega klerika. Ljubša (Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 131) domneva v Dominiku regensburškega duhovnika. Po Tomeku (Geschichte der Diözese Seckau, 104) ga je Pribini dal regensburški škof v „osebno službo“, ko se je l. 849 mudil v Regensburgu.

183 Pez, Thesaurus anecdotorum, I/3, 253.

184 Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre, I², 431.

185 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², n. 1366, 1370. — O Dominikovih listinah iz dobe njegovega notariata glej Sickel, Sitzungsberichte dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, 36, 366—7.

186 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1379.

187 Hauptmann v Razpravah Znanstvenega društva, I, 337 dalje.

188 Mon. Germ., Necrologia, II, 28, 66, 19 (Dominicus pbr.).

189 Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache (1913), 480—5.

190 Kämmel, Die Anfänge deutschen Lebens in Österreich, 276.

191 Grienberger, l. c.; W. Šmid v Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, 18 (1922), 31; M. Weingart v zborniku Řiša Velkomoravská, 330—2. — Neodločen je Hauptmann v Razpravah Znanstvenega društva, I, 321.

192 Jagić, Entstehungsgeschichte, 480. Fr. Kos, Letopis Matice Slovenske, 1886, 121.

195 Vita s. Constantini c. 15. Vita s. Methodii c. 8, 10. Vita s. Clementis c. 4. Nestorjeva kronika (ed. Miklosich, 13, 14).

194 Jaffé, Regesta pontificum Romanorum, 2972, 2974 = Gradivo, II, 219, 220.

195 Zahn v Fontes rerum Austriacarum II, 31, 19 (Chezul). Pez, Thesaurus anecdotorum, I/3, 217 (Chezil). — Gradivo, II, 174, 276.

196 Hauthaler, Salzburger Urkundenbuch, I, 908.

197 Prav tam, 915.

198 Urkundenbuch des Landes ob der Enns, I, 78.

199 Cibulka, Svetováclavský sborník, I, 264. — Ljubšine (Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 193—4) domneve glede lokalizacij Sandratove in Ermperhtove cerkve slone na tako šibkih osnovah, da jih je mogoče preiti.

200 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1444. Gradivo, II, 172.

201 M. Kos, Studija o Istarskom razvodu, Rad Jugoslavenske akademije, 240 (1951), 121 dalje (z literaturo).

202 Mon. Germ., Necrologia, II, 28, 67; 29, 31 (brez pridevka „pbr“, toda obakrat z roko 8/9 stol. vpisan v družbi samih presbiterjev). Vpis v Mon. Germ., Necrol., II, 28, 66, 7, „Sandrat pbr“ je še iz 8. stoletja.

203 Mon. Germ., Necrol., II, 9, 17, 20.

204 Mon. Germ., Necrol., II, 30, 73, 29; 37, 92, 28.

205 Kämmler, Die Anfänge deutschen Lebens in Österreich, 258; Pirchegger v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 33, 285, 287. — Proti lokalizaciji v Zalabér je Schönemann, Die Deutschen in Ungarn, 6, 26.

206 860, febr. 20 in nov. 20 (Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1442, 1444 = Gradivo, II, 169, 172).

207 Die römisch-pannonische dekorative Malerei, Mitteilungen des deutschen Archäologischen Instituts, röm. Abteilung, 41 (1926), 79 dalje (s podrobno literaturo na madžarskem jeziku).

208 Prim. Iz. Cankar, Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi, I (1926), 126 dalje.

209 H. Widmann, Geschichte Salzburgs, I (1907), 200.

210 Ríša Vel'komoravská, 39; Svetováclavský sborník, I, 275 dalje.

211 Annales Iuvavenses maximi ad 851 (ed. Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 741). Translatio s. Hermetis (Dümmler v Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen, 22, 1860, 295). Annales s. Rudberti ad a. 859 (Mon. Germ., SS, IX, 770).

212 Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 62 (Gradivo, II, 296). — Kasnejše potrditve v letih 977, 984, 1051, 1057, 1178 in 1199 v Salzburger Urkundenbuch, II, 105, 110, 150, 158, 570, 723.

213 H. Schubert, Geschichte der christlichen Kirche im Frühmittelalter, 577.

214 M. Fastlinger, Die Kirchenpatrozinien in ihrer Bedeutung für Altbayerns ältestes Kirchenwesen, Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte, 50 (1897), 366.

215 Hauthaler, Salzburger Urkundenbuch, I, 124. — E. Klebel, Carinthia I, 116 (1926), 42, 142, n. 166 s citatom „Erben, Herbstruperti, S. 20 ff. in Mitt. der Gesellschaft f. Salzburger Landeskunde“ in Carinthia I, 117 (1927), 107 dalje.

216 Fr. Kos, Spomenica tisočletnice Metodove smrti, 85 dalje in Gradivo, II, str. 129 ter passim indeks. — H. Pirchegger, Karantanien und Unterpannonien zur Karolingerzeit, Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 35, 1912, 272—319, Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, 14 (1916), 143 ter Geschichte der Steiermark, I², 110 d. — M. Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 1911, 154 in 188 dalje. — E. Tomek, Geschichte der Diözese Seckau, 1917, 105 dalje. — Fr. Kovačič, Doneski k starejši zgodovini Murskega polja, Časopis za zgod. in narodopisje, 15 (1919), 71 dalje. — K. Schünemann, Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert, 1923, 4 dalje. — Lj. Hauptmann, Mejna grofija Spodnjejanonska, Razprave Znanstvenega društva, I, 1923, 311. — J. Kelemina, Krajevna imena iz spodnjejanonske marke, Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, VI, 1927, 41 dalje. — E. Klebel, Die Ostgrenze des Karolingischen Reiches, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, 21 (1928), 348 dalje.

217 Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 45.

218 Al. Serpp v Blätter für Heimatkunde, 12 (1934), 48, 49. Pirchegger, Geschichte der Steiermark, I², 68.

219 Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark, 239 „Grübel“. Dopsch, Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark, 108, „Gruebl“.

220 1192 Lindva (Fejér, Cod. dipl. Hung., II, 277). 1256: Lyndva (Gradivo, V, 904). — A. Melzer v programu puljske drž. gimnazije, 1904, 9; Ljubša, 136 dalje, 199; Časopis za zgod. in narodopisje, 1914, 99 (Starine); Schünemann, 5.

221 Mon. Germ., Necrologia, II, indeks. Salzburger Urkundenbuch, I, 1075. — Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, II, 84.

222 Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, II, 1508. — Domneva Ljubšina (str. 200), da je napačno zapisano Wiedhereschirichun namesto pravilnega Walthereschirichun in da je pri tem misliti na kraj Waltersdorf južno od Hartberga na avstrijskem štajerskem, je brez podlage.

223 Paldrams Dorf za Paldmunteschirichun na Nižjem Avstrijskem (Ljubša 137) je nemogoč.

224 Cibulka, Svetováclavský sborník, I, 265.

225 O vsem tem podrobno Cibulka, Svetováclavský sborník, I, 254 dalje.

226 O uporabi te listine v Konverziji: Mon. Germ., SS, XI, 13, n. 59; Dümmler, Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen, X, 35; Fr. Kos v Letopisu Matice Slovenske 1882/3, 357 in Gradivo, II, št. 138; Lj. Hauptmann v Razpravah Znanstvenega društva, I, 312—3, 317—9.

227 Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 15, 22, 24, 26, 29, 33, 39, 40.

228 Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, I, 345, 346, 372, II, 441. Hauptmann, I. c., 313—7. Podatki o karantanskem Pabonu na str. 72.

229 E. Klebel, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 61 (1921), 37, 48. Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 44—5 in Mon. Germ., SS, 30, 741.

230 Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, I, 174 (802), 210 (806), 394 (822), 696 (861).

231 „Actum Reganesburg civitate“ tudi v listini Ludvika Nemškega 851 nov. 15 (Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1599). Oblika „Reganesburg“ prav tam, Reg. imp., I², 1376—8, 1380, 1387, 1397 (v letih 844—850).

232 Na primer Kopitar, Glagolita Clozianus, 75; Dümmler, Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen, X, 33, op. 5.

233 Na primer Fr. Kos, Letopis Matice Slovenske, 1882/3, 357, op. 7 in Gradivo, II, št. 138; Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1388d (1347d); Hauptmann, Razprave Znanstvenega društva, I, 312, 320. Neodločen je Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 45.

234 Prim. Salzburger Urkundenbuch, II, 21, 22, 24, 25, 27, 30, 32, 34, 35. — Th. Sickel v Sitzungsberichte dunajske akademije, phil.-hist. Klasse, 36, 343.

235 Sickel, I. c., 345—7.

236 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1388c, 1389.

237 Mon. Germ., Necrologia, II, 8, 13, 9; 10, 20, 6.

238 Cibulka, Svetováclavský sborník, 264.

239 Mon. Germ., Necrologia, II, 6, 3, 7; 14, 34, 38; 15, 36, 40.

240 Prav tam, 24, 60, 5; 28, 68, 14; 30, 73, 11; 36, 90, 5.

241 Kar piše Ljubša (129 dalje) o „akademskih naslovih“ panonskih nadduhovnikov in o njihovem panonskem arhidiakonatu je brez podlage.

242 Ne upoštevam interpoliranega dela listine papeža Hadrijana II iz l. 869, katerega nezanesljivost je v zadnjem času na prepričevalen način dokazal Lj. Hauptmann (Uloga Velikomoravske države u slavensko-njemačkoj borbi za Podunavlje, Rad Jugoslovanske akademije, 243, 1932, 233 dalje).

243 Fr. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methodá, 43, n. 16. I. Ogienko, Костянтин і Мефодій їх життя та діяльність, 34.

244 Jaffé, Reg. pont. Romanorum, 2972, 3319; Mon. Germ., Epistolarum, VIII/1, 161, 222, n. 201, 255. — Prim. Hauptmann, o. c., Rad, 243, 237.

245 Böhmer-Mühlbacher, Reg. imp., I², 1442 (1401). Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, I, 696. — Gradivo, II, 169, 174.

246 Annales Fuldenses (Mon. Germ., SS, I, 374). Aventinovi ekscerpti: Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 29. — Prim. Lj. Hauptmann v Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgodovino, II, 245.

247 Annales Voravienses, Annales Admuntenses, Annales s Rudberti Salisburgenses (Mon. Germ., SS, IX, 565, 573, 770). Annales Iuvavenses maximi (Mon. Germ., SS, 50, 741). Bitterauf, o. c., I, 696.

248 Jaffé, Reg. pont. Romanorum, 2972, 2974.

249 Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, II, 24; Lj. Hauptmann v časopisu za slov. jezik, književnost in zgodovino, II, 246.

250 Klebel v Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, 21, 376.

251 Gradivo, II, str. 150; Jagić, Entstehungsgeschichte, 482; Pirchegger v Mitteilungen des Instituts f. österr. Geschichtsforschung, 53, 286.

252 Salzburger Urkundenbuch, I, 15. — Klebel, Carinthia I, 1927, 117 in Carinthia I, 1928, priloga, str. 18.

253 Klebel, Carinthia I, 1927, 110, 119.

254 Mon. Germ., Poetae latini, I, 307—8.

255 Gradivo, II, str. 152, op. 2; Pirchegger, l. c., 286; Vancsa, Geschichte Nieder- und Oberösterreichs, I, 158. — Tomek (Geschichte der Diözese Seckau, 109) se priključuje Pircheggerju in misli na Wörth ob reki Lafnitz. Ljubša 201: „cerkev sv. Petra v Weride je verjetno ōri Szt.-Peter ob Zali“.

256 Pirchegger, l. c., 287.

257 Klebel, Carinthia I, 1927, 103, 104 in priloga k letniku 1928, 16.

258 Pirchegger, l. c., 286; Klebel, Carinthia I, 1927, 119 in Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, 21, 376. — Podobna krajevna imena pri Förstemannu, Altdeutsches Namenbuch, II, 840.

259 K. Schiffmann, Das Land ob der Enns (1922), 18. Klebel, Carinthia I, 1927, 116.

260 Klebel, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 61 (1921), 37. Bresslau, Die ältere Salzburger Annalistik, 20, op. 1.

261 Salzburger Urkundenbuch, II, 40 = Gradivo, II, 172.

262 Vancsa, o. c., I, 153. Tomek, o. c., I, 110. Klebel, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, 21, 372. Salzburger Urkundenbuch, III, R 82.

263 Klebel, Jahrbuch, 376. Vancsa, I, 153.

264 Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, I, 690, 891.

265 Prav tam, II, 1452.

266 Pirchegger, 288. Klebel, Jahrbuch, 21, 377. — Ime razlaga J. Kelemina, Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgodovino, VI (1927), 43.

267 Salzburger Urkundenbuch, II, 40; Pez, Thesaurus anecdotorum, I/3, 217 = Gradivo, II, 172, 276. — Pirchegger, 287.

268 Hauptmann, Razprave Znanstvenega društva, I, 321 in op. 48. Kelemina v časopisu za slov. jezik, knjiž. in zgodovino, VI (1927), 41.

269 Jahrbuch, 21, 372.

270 Salzburger Urkundenbuch, II, 313, 657. — Klebel, Carinthia I, 1927, 107 dalje.

271 Ljubša, 140, 201.

272 Monumenta Boica, 28, 2, n. 119. — Prim. Pirchegger, 289. — O osebnem imenu Muzzilich Förstemann, Altdeutsches Namenbuch, I, 1131, o krajevnem imenu prav tam, II, 360.

273 Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark, 3. Ljubša, 140 dalje in 201. Klebel, Jahrbuch, 21, 377. — O imenu Kelemina, Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, VI (1927), 42.

274 Goetzova domneva (Geschichte der Slavenapostel, 172 dalje), da je Konverzija nastala pred imenovanjem Metodovim za nadškofa, za kar pa da avtor še ni vedel in zato tudi Metoda še ni mogel imenovati s pravim naslovom, se mi ne zdi utemeljena. Število 75 let nas vodi v dobo, ko je bil Metod nedvomno že nadškof in ni verjetno, da bi avtor Konverzije tega ne doznal. Novega dostojanstva Metodu pač niti v naslovu ni privoščil.

275 Jaffé, Reg. pont. Romanorum, 2975.

276 Na primer Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, II², 379; Fr. Kos, Gradivo, II, str. 170, n. 1; J. Cibulka, Svetováclavský sborník, I, 257 dalje.

277 Jaffé, Reg. pont. Romanorum, 2976, 2979.

278 Jaffé, 2970, 2971, 2975, 2976, 2977, 2979 = Gradivo, II, 217, 218, 221, 222, 223, 229. — Prim. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen, I⁶, 291, ki je odločno proti, da bi bila Konverzija namenjena papežu.

279 Goetz, Geschichte der Slavenapostel, 73—4.

280 Jaffé, 2970, 2971, 2976 = Gradivo, II, 217, 218, 229.

281 Ljubša, Die Christianisierung der heutigen Diözese Seckau, 2—4, je mnenja, da je bila Konverzija sestavljena za sinodo, na kateri se je imel soditi Metod.

282 Jaffé, 2976 = Gradivo, II, 217.

283 Vita s. Virgilio in Vita Gebhardi archiepiscopi Salisburgensis et successorum eius (ed. Mon. Germ., SS, XI, 34—49, 86—95, passim). — Prim. H. Krabbo v Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 24 (1905), 21—22.

284 Izdal ju je med drugimi Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae, III, 10, 11.

285 Ed. Rački, Documenta hist. Croatiae periodum antiquam illustrantia (Monumenta spect. historiam Slavorum meridionalium 7), 188.

286 Ed. Rački, I. c., 204.

287 Lj. Hauptmann v Razpravah Znanstvenega društva, I, 322—323.

288 Vita s. Methodii, c. 10.

289 E. Dümmler, Geschichte des Ostfränkischen Reiches, II, 375—376. V. Novotný, České dějiny, I/1, 356 dalje.

290 Annales Iuvavenses maximi ad 874 (ed. Bresslau, Mon. Germ., SS, 30, 741) in drugi v Gradivu, II, n. 232 naštetí viri.

291 Jaffé, Regesta pontificum Romanorum, 2971. Gradivo, II, 229.

292 Prihod Metodov na Moravsko: Vita s. Methodii, cap. 10. Pisanje papeža Ivana VIII legatu Pavlu l. 873 (Jaffé, Regesta pont. Romanorum, 2976).

CONVERSIO BAGOARIORUM ET CARANTANORUM

INCIPIUNT QUAEDAM EXCEPTIONES DE VITA APOSTOLICI VIRI
BEATI SCILICET ROVBERTI QUALITER AD REGIONEM PERVENIT
BAVVARIAM.*

1. Tempore igitur ^{a)} Hildiberti ^{b)} regis Francorum, anno scilicet regni eius ^{c)} secundo ^{d)}, honorabilis confessor Christi Hrodbertus ^{e)} in Wormatia ^{f)} civitate episcopus habebatur; qui ex regali progenie ^{g)} Francorum ortus, catholicae ^{h)} fidei et euangelicae ⁱ⁾ doctrinae totiusque ^{j)} bonitatis ^{k)} nobilissimus reffloruit doctor ^{l)}. Erat enim vir simplex, pius et prudens, in sermone verax, iustus in iudicio, providus in consilio, strenuus in actu, conspicuus in caritate ^{m)}, in universa morum honestate praeclarus. Ita innumera- biles ad eius sacratissimam convenerunt doctrinam et ab eo aeternae salutis documenta susceperunt. Cumque fama sanctae conversationis ⁿ⁾ illius longe lateque crebesceret, pervenit ad noticiam cuiusdam ducis Bagoariae ^{o)} regionis nomine Theoto ^{p)}, qui supradictum virum dei enixis ^{r)} precibus prout potuit libentissime rogare studuit ^{s)} per ^{t)} missos ^{u)} suos, ut hanc provinciam visitando sacra inluminaret ^{v)} doctrina. Unde praedicator veritatis divino compunctus amore assensum ^{w)} praebuit. Primo suos dirigens legatos, postea vero ad Christi gregem lucrandum per semetipsum venire dignatus est. Hoc ^{w¹)} audiens praefatus dux magno perfusus est gaudio, obviamque illi cum suis pergens, sanctum ^{w²)} virum euangelicumque doctorem ^{x)} cum omni honore et dignitate suscepit in Ratispona civitate. Quem vir domini coepit ^{y)} de christiana

1. * *Haec inscriptio in solo cod. 1 reperitur, deest reliquis. Cod. 2 inscribitur De introitu beati Rudberti.*

a) igitur om. 2. 3. 4. 6. — b) hildeberti 6. — c) illius 3. 4. 6. — d) . II.o 1. 3. V.o 4. — e) rovdbertus 1. 2. rúdbertus 3. rudbertus 6. — f) wormacia 1. 4. — g) prosapia 4. — h) katholice 3. catholice 4. 6. — i) ewangelicę 1. ewangelicae 2. euangelice 3. evangelice 4. ewangelice 6. — j) totius 1. tociusque 4. 6. — k) bonitate 6. — l) reffloruit dóctor 1. — m) karitate 4. — n) conversionis 6. — o) bawarię 1 bauuoarię 2. bauwarie 3. bawarie 4. 5. — p) otto 1. theodo 3. — r) subenixis 2. 3. 6. subnixis 4. — s) studuit rogare 4. — t) pro 6. — u) nuncios *add.* 2. 3. 4. — v) illuminaret 2. 3. 4. 6. — w) consensum 6. — w¹) hec 3. — w²) et sanctum 1. — x) dócto 1. — y) cepit *bis* 6. — z) ammonere 6. — aa) katholica 3.

conversatione admonere ^{z)}, et de fide catholica ^{aa)} inbuere ^{bb)};
 ipsum ^{cc)} non multo ^{dd)} post et multos alios ^{ee)} istius gentis nobiles
 atque et ignobiles viros ad veram Christi fidem convertit,
 sacroque ^{ff)} baptisate regeneravit, et in sancta corroboravit
 5 religione ^{gg)}. Praefatus itaque dux sancto viro concessit licentiam
 locum aptum eligendi sibi et suis, ubicunque ^{hh)} ei placeret in hac
 provincia ecclesias dei construere et cetera ad opus ecclesiasticum
 habitacula ⁱⁱ⁾ perficere. Tunc supradictus vir domini accepta li-
 centia per alveum Danubii usque ad fines Pannoniae inferioris
 10 spargendo semina vitae navigando iter arripuit; sicque tandem
 revertens ad Lauriacensem ^{kk)} pervenit civitatem, multosque ibi
 infirmos variis languoribus oppressos ^{ll)} orando per virtutem do-
 mini sanavit. Deinde arrepto itinere pervenit ad quendam
 locum ^{mm)} qui ⁿⁿ⁾ vocatur Walarium ^{oo)}, ubi ecclesiam in honore
 15 sancti Petri principis apostolorum construxit et dedicavit. Prae-
 fatus itaque dux ibidem primitus ei ^{pp)} in circuitu aliquas pro-
 prietatis ^{rr)} possessiones tribuit; postea vero ^{ss)} ad noticiam venit
 sancto ^{tt)} pontifici Hrodberto ^{uu)} aliquem esse locum iuxta fluvium
 Ivarum ^{vv)} antiquo vocabulo Iuvavensem ^{ww)} vocatum ^{xx)}, ubi an-
 20 tiquis scilicet temporibus multa fuerunt ^{yy)} mirabiliter constructa
 aedificia, et tunc paene dilapsa silvisque cooperta ^{zz)}. Hoc audiens
 vir domini propriis cupiens prospicere ^{aaa)} oculis quid inde ipsius
 rei veritas haberet, propter fidelium animarum lucrum divina
 disponente gratia coepit ^{bbb)} Theodonem rogare ducem ^{ccc)}, ut istius
 25 loci ei potestatem ^{ddd)} tribueret ad extirpanda ^{eee)} et purificanda ^{fff)}
 loca, et ecclesiasticum prout ei libitum ^{ggg)} foret ordinare officium.
 Quod ipse dux consensit, tribuens ^{hhh)} in longitudine et latitu-
 dine ⁱⁱⁱ⁾ de territorio ^{lij)} super duas levas ^{kkk)} possessiones, ut inde
 faceret quod ^{lll)} ei placeret ad utilitatem istius sanctae ^{mmm)} eccle-
 30 siae ⁿⁿⁿ⁾. Tunc vir domini ista coepit renovare loca, primo deo
 formosam aedificans ecclesiam. Quam in honore sancti ^{ooo)} Petri
 principis apostolorum dedicavit, ac demum claustra ^{ppp)} cum ce-
 teris habitaculis clericorum per omnia ordinabiliter construxit.
 Postea vero delegato sacerdotali officio omnem ibidem cottidie
 35 cursum congruo ordine fecit celebrari. Tunc praedictus doctor

6. — bb) imbuere 1. — cc) ipsumque 1. 3. 4. — dd) multo *om.* 3. — ee) alius *corr.* alios 6.
 — ff) sacro 6. — gg) religione 1. *regillione corr.* religione 6. — hh) ubicunque 4. — ii) ha-
 bitacula 2. habitacula *om.* 1. — kk) lauriacensem 2. lauracensem 6. — ll) oppressos 3.
 — mm) lacum 1. — nn) ubi 6. — oo) ualarium 2. iualarium 6. — pp) ei primitus 6. — rr) pro-
 prietates 6. — ss) vero *om.* 3. — tt) sancti 6. — uu) rovdberto 1. rãdberto 3. rudberto 6.
 — vv) iuarum 2. 4. uiarum 6. — ww) iuvavensem 1. iuuavensem 3. 4. 6. — xx) vocant 6. —
 yy) fuerant 6. — zz) chooperta 4. — aaa) perspicere 2. 3. 6. — bbb) tempore *add* 6. —
 ccc) ducem rogare 2. 3. 4. 6. — ddd) potestatem ei 1. — eee) expurganda 1. exstirpanda
 6. — fff) et purificanda *om.* 1. et purganda 6. — ggg) foret libitum 6. — hhh) tribuens ei
 2. 3. 4. 6. — iii) longitudinem et latitudinem 6. — lij) teritorio 6. — kkk) levas *corr.*
 leucas 3. leugas 4. 6. — lll) quicquid 2. 3. 4. quidquid 6. — mmm) dei *add.* 2. 4.
 — nnn) dei *add.* 3. 6. — ooo) sanctissimi 2. 3. 4. — ppp) claustrum 2. 3. 4. 6. —

Hrodbertus ^{rrr}) cupiens aliquos adipisci socios ad doctrinam euangelicæ ^{sss}) veritatis, propriam repetivit patriam. Iterumque cum duodecim ^{ttt}) revertens discipulis, secumque virginem Christi nomine Erindrudam ^{uuu}) adducens quam in superiori castro Iuvavensium ^{www}) statuens, ibidemque ^{www¹)} colligens congregationem sanctimonialium, et earum conversationem rationabiliter sicut canonicus deprecit ^{xxx}) ordo, per omnia disposuit. Ipse quoque assidue totum spatium istius circumiens ^{yyy}) patriæ, confirmans animas christianorum admonensque ^{zzz}) in fide fortiter permanere, quod verbis docuit operibus adimplevit mirificis. Ubi ^{aaaa}) constructis consecratisque ecclesiis ordinatisque inferioribus et superioribus ^{bbbb}) gradibus, proprium sibi ordinavit successorem. Ipse vero præsciens longe ante diem vocationis suæ, confirmatis discipulis ad propriam remeavit sedem, ibique adstantibus ^{cccc}) admonitione ^{dddd}) divina peracta fratribus ^{eeee}) inter verba orationis spiritum reddidit ^{fff}) in pace, die videlicet resurrectionis domini nostri Iesu Christi. Ad cuius sepulchrum exuberant innumera ^{ggg}) beneficia curationum cunctis fideliter petentibus usque in hodiernum diem per eum qui vivit et regnat deus per ^{hhhh}) omnia sæcula sæculorum amen.

Cf. Liber confraternitatum vetustior (MG, Necr., II, 18),

693!

2. Sequitur dehinc catalogus ^a) episcoporum sive abbatum eiusdem Iuvavensis sedis, quam euangelicus ^b) doctor Hrodbertus ^c) ab anno adventus eius de Wormatia in Bagoariam ^d) usque in die vocationis suæ rexit. Anno nativitatis domini DC XC III.* Igitur post excessum ^e) beatissimi Hrodberti ^f) pontificis vir carus ^g) omni populo egregiusque ^{g²)} doctor et seminator verbi dei Vitalis episcopus sedem Iuvavensem regendam suscepit. Post cuius transitum Anzogolus ^h) extitit ⁱ) abbas ^j). Post cuius depositionem ^k) prædicte ^l) sedi adhaesit ^m) Savolus ⁿ) abbas ^o). Cuius vitæ finito cursu Ezius ^p) abbas ^o) successit. Quo migrante ³⁰ de saeculo, iterato illa sedes honorata refulsit episcopo Flobargiso. Post quem Iohannes pastorem gessit in sede præfata curam.

^{rrr}) rodbertus 1. rûdbertus 3. — ^{sss}) ewangelicę 1. ewangelice 6. — ^{ttt}) XII 3. 4. . XII. 6. — ^{uuu}) erendrudam 4. erndrudam 6. — ^{www}) Iuvavensium 6. — ^{www¹)} ibidem 1. — ^{xxx}) deprecit canonicus 1. — ^{yyy}) littera n in circumiens corr. e? 1. circuiens 4. 6. — ^{zzz}) ammonensque 1. — ^{aaaa}) ibique 2. 3. 4. 6. — ^{bbbb}) et superioribus om 6. — ^{cccc}) astantibus 2. 3. 4. 6. — ^{dddd}) ammonitione 1. — ^{eeee}) fratribus peracta 2. 3. 4. 6. — ^{fff}) reddit spiritum 1. reddidit 3. redditt 4. — ^{ggg}) innumerabilia 2. 3. 4. 6. — ^{hhhh}) reliqua desunt in 6.

2. * Cod. 2 inscribitur Catalogus episcoporum sive abbatum eiusdem sedis Iuvavensis, reliqua desunt. In codd. 3, 4, 6 inscriptio deest.

a) catalogus 1. — b) ewangelicus 1. — c) rodbertus 1. — d) bawariam 1. — e) discessum 2. 3. 4. 6. — f) rodberti 1. rûdberti 3. rudberti 6. — g) carius corr. carus 1. — g¹) egrelusque 3. — h) anzogolus corr. anzogolus 2. — i) extitit 3. — j) abbas extitit 6. — k) dispositionem 4. — l) predite 1. — m) adhesit sedi 3. — n) sanctus 6. — o) abas 4. — p) etius 3.

Hisdem ^{r)} igitur temporibus scilicet Otilonis ^{r¹)} ducis Bagoariorum ^{s)} qui tunc ^{t)} subiectus fuit regi Pippino ^{u)} Francorum, venit vir quidam ^{v)} sapiens et bene doctus de Hibernia ^{w)} insula nomine Virgilius ad praedictum regem, in Francia ^{x)} loco vocato Karisiaco. Qui propter dei amorem retinuit eum secum ^{y)} fere duobus annis, et comperto eo bene docto misit eum ^{z)} praefato duci Otiloni ^{aa)}, ac concessit ei episcopatum Salzbургensem ^{bb)}. Qui dissimulata ordinatione ^{cc)} ferme duorum annorum spatii, habuit secum proprium episcopum ^{dd)} comitantem de patria nomine ^{dd¹)} Dobdagrecum ^{ee)} ad persolvendum episcopale officium. Postea vero populis petentibus ^{ff)} et episcopis regionis illius consensit Virgilius consecrationem accipere, ordinatusque est ^{gg)} a conprovincialibus praesulibus ad episcopum, anno scilicet natiuitatis domini DCCLXVII., ^{hh)} sub die XVII. Kalendas Iulii.

767 iun. 15

3. Hactenus ^{a)} praenotatum est qualiter Bagoarii ^{b)} facti sunt christiani seu numerus episcoporum et abbatum conscriptus in sede Iuvavensi. Nunc adiciendum est qualiter Sclavi qui dicuntur Quarantani et confines eorum fide sancta instructi christianique effecti sunt, seu quomodo Huni Romanos et Gothos atque Gepidos de inferiori Pannonia expulerunt et illam possederunt ^{c)} regionem, quousque ^{d)} Franci ac ^{e)} Bagoarii ^{f)} cum Quarantanis continuis affligendo bellis eos ^{g)} superaverunt. Eos autem qui obediabant fidei et ^{h)} baptismum sunt consecuti, tributarios fecerunt regum ⁱ⁾, et terram quam possident residui, adhuc pro tributo retinent regis usque in hodiernum diem.

Cf. Conv. c. 2.

Cf. Conv.

c. 7, 8.

Cf. Conv.

c. 4, 8.

Cf. Conv. c. 6.

4. Nunc recapitulandum est de Quarantanis. Temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo nomine quidam Sclavus manens in Quarantanis ^{a)} fuit dux gentis illius. Qui venientes negotiatores Dagoberti regis ^{b)} interficere ^{c)} iussit et regia ^{d)} expolia vit ^{e)} pecunia. Quod dum ^{f)} comperit ^{g)} Dagobertus rex, misit exercitum suum, et damnum ^{h)} quod ei idem Samo fecit ⁱ⁾

Fredegarii Chron., c. 48, c. 68, (MG, SS rer. Merov. II, 144, 154). Gest. Dagoberti (ed. cit., 410).

esius 6. — r) isdem 1. eisdem 4. hisdem om. 6. — r¹) otilionis 3. — s) bawariorum 1. bagouariorum 2. bauwariorum 3. bagowariorum 4. — t) iam add. 2, 3, 4, 6. — u) pipino 6. — v) quidam vir 2. 4. 6. — w) hybernia 2. 3. — x) franciam 4. 6. — y) secum eum 6. — z) eum misit 6. — aa) otilioni 3. — bb) salzburgensem 6. — cc) dissimulavit ordinationem 2. 4. 6. dissimulationem ordinationem 3. — dd) habens proprium episcopum secum 2. 3. 6. habens proprium episcopum fecit comitantem 4. — dd¹) nomine om. 6. — ee) dabbagrecum 4. — ff) petentibus populis 2. 3. 4. 6. — gg) ac ordinatus est 2. 3. 4. 6. — hh) DCC^oLX^oVII^o 1. 2. 3. DC^oCLX^oVII^o 4. DCC^oLX^oVI^o 6.

3. a) actenus 1. — b) bawarii 1. bawarii 3. 6. bagowarii 4. — c) possiderunt 6. — d) quoadusque 2. 3. 4. 6. — e) et 2. 3. 4. 6. — f) bawarii 1. bawarii 3. 6. — g) eos om. 2. 3. 4. 6. — h) et om. 4. 6. — i) tributariosque regum fecerunt 4.

4. a) quarantanis 2. — b) regis om. 2. — c) dagoberti interficere regiam 6. — d) regina 4. — e) expoliavit 2. — f) cum 6. — g) comperti 4. — h) dampnum 2. 3. 4. 6. — i) fe-

vindicare iussit. Sicuti ^{l)} fecerunt qui ab eo ^{k)} missi sunt ^{l)} et regis servitio subdiderunt illos ^{m)}. Non multo post tempore coeperunt Huni eosdem Quarantanos hostili seditione graviter affligere. Fuitque tunc dux ⁿ⁾ eorum Boruth nomine ^{o)} qui Hunorum exercitum contra eos iturum Bagoariis ^{p)} nunciari fecit rogavitque ⁵ eos ^{r)} sibi in auxilium venire. Illi quoque festinando ^{s)} venientes expugnaverunt Hunos ^{t)} et obfirmaverunt Quarantanos, servitutique eos regum subiecerunt, similiterque confines eorum. Duxeruntque inde secum obsides in Bagoariam ^{u)}. Inter quos erat filius Boruth ^{v)} nomine Cacatius ^{w)}, quem pater eius more christiano nutrire rogavit et christianum facere; sicut et factum est. Et de ^{x)} Cheitmaro ^{y)} filio fratris sui similiter postulavit. Mortuo autem Boruth, per iussionem Francorum Bagoarii ^{z)} Cacatium ^{aa)} iam christianum factum petentibus eisdem Sclavis remiserunt, et illi eum ducem ^{bb)} fecerunt. Sed ille postea tertio ^{cc)} anno ¹⁰ defunctus est. Iterum autem permissione ^{dd)} domni Pippini ^{ee)} regis ipsis populis petentibus redditus est ^{ff)} eis Cheitmar ^{gg)} christianus factus ^{hh)}. Cui etiam Lupo presbyter ordinatus de Iuvavense ⁱⁱ⁾ sede in insulam Chemingi lacus ^{ll)}, quae et Auva vocatur, dedit ei ^{kk)} nepotem suum nomine Maioranum ad presbyterum iam ordinatum. Et quia compater eius erat idem Lupo presbyter docuit eum ut ad ^{ll)} Iuvavense monasterium se ^{mm)} devota mente ad ^{ll)} christianitatis officium subdidisset ⁿⁿ⁾. Quem suscipientes idem ^{oo)} populi ducatum illi dederunt. Ille vero secum habens Maioranum presbyterum in Iuvavensi monasterio ²⁵ ordinatum ad presbyterum ^{pp)}. Qui admonuit ^{rr)} eum ad ipsum monasterium suum caput declinare ^{ss)} in servitium dei. Et ille ita fecit, ac promisit se ad ipsam sedem servitutum. Sicut et fecit atque ^{tt)} annis singulis ibidem suum servitium persolvebat, et inde semper doctrinam et officium christianitatis percepit usque dum ³⁰ vixit.

5. Peractis ^{a)} aliquantis temporibus praenominatus ^{b)} dux Carantanorum petiit Virgilium episcopum visitare populum gentis illius, eosque in fide firmiter confortare. Quod ille tunc minime adimplere valuit, sed sua vice misso suo episcopo nomine ³⁵

cerat 4. — j) sicque 2. 3. 4. 6. — k) illuc *add.* 2. 4. — l) missi sunt *om.* 1. — m) illos subdiderunt 6. — n) fuitque dux 3. — o) nomine boruth 2. 3. 4. 6. — p) bagoariis *corr.* ex bogaariis 2. bauwaris 3. bawaris 6. — r) eosque rogavit 2. 3. 4. 6. — s) festini 4. — t) hovanos 6. — u) bawariam 1. — v) buruth 4. — w) cacatus 1. — x) de *om.* 6. — y) cheitmaro 2. 3. 4. chetumaro 6. — z) bawaril 1. bauwaril 3. bawari 6. — aa) cacacium 1. — bb) sibi *add.* 3. — cc) tertio postea 2. 3. 4. 6. — dd) per missionem 2. 4. iterum per 6. — ee) pipini 6. — ff) est *om.* 1. — gg) cheitmarus 2. 3. 4. chetumarus 6. — hh) christianus est factus est 1. — ii) ordinatus iuvavensi sede 6. — jj) lacis 1. 3. laci 6. — kk) ei *om.* 4. — ll) ad *om.* 6. — mm) se *om.* 4. — nn) subdidisse 6. — oo) eidem 4. — pp) ordinatum presbyterum 2. 3. ad presbyterum *om.* 6. — rr) ammonuit 1. — ss) declinare *om.* 1. — tt) ita promisit et fecit atque 1.

Modesto ad docendam^{c)} illam plebem, et cum eo Wattonem^{d)}, Reginbertum, Cozharium^{e)} atque Latinum presbyteros suos, et Ekihardum^{f)} diaconum^{g)} cum aliis clericis, dans ei^{h)} licentiam ecclesias consecrare etⁱ⁾ clericos ordinare iuxta canonum diffinitionem, nihilque sibi usurpare quod decretis sanctorum patrum contraret. Qui venientes Carantanis^{k)} dedicaverunt ibi ecclesiam sanctae Mariae^{l)}, et aliam^{o)} in Liburnia^{m)} civitate, seuⁿ⁾ ad Undrimas^{o)}, et in aliis quam plurimis locis. Ibiq[ue] permansit usque ad vitae suae finem. Eo igitur defuncto episcopo, postulavit iterum idem Cheitmar^{p)} dux Virgilium episcopum, si fieri posset^{r)} ut ad se veniret. Quod ille rennuit^{s)} orta seditione^{t)} quod carmula dicimus. Sed inuito consilio misit ibidem Latinum presbyterum, et non multo post orta alia seditione^{u)} exivit inde ipse Latinus presbyter. Sedata autem carmula misit iterum Virgilius^{v)} episcopus ibidem Madalhohum^{w)} presbyterum, et post eum Warrmannum presbyterum. Mortuo autem Cheitmaro^{x)} et orta seditione aliquot annis nullus presbyter ibi erat, usque dum Waltunc^{y)} dux eorum misit iterum ad Virgilium episcopum, et petiit ibidem^{z)} presbyteros mittere. Qui tunc misit eis Heimonem presbyterum^{aa)} et Reginbaldum^{bb)} presbyterum atque^{cc)} Maioranum diaconum cum aliis clericis. Et non multo^{dd)} post misit iterum ibidem^{ee)} eundem Heimonem et Duplitem^{ff)} ac Maioranum presbyteros^{ff)} et^{gx)} alios clericos cum eis^{hh)}. Iterumque misit eis Gozhariumⁱⁱ⁾ presbyterum, Maioranum^{fff)} et Erchanbertum^{jj)}. Post eos Reginbaldum^{kk)} et Reginharium^{ll)} presbyteros. Ac deinde^{mm)} Maioranum et Augustinum presbyterosⁿⁿ⁾. Iterumque Reginbaldum^{oo)} et Gundharium^{pp)}. Et hoc sub Virgilio factum est episcopo.

Cf. Conv. c. 8.

6. Item anazephaleos^{a)} de Avaris^{b)}. Antiquis enim^{c)} temporibus ex meridiana parte Danubii in plagis Pannoniae inferioris^{d)} et circa confines regiones^{e)} Romani possederunt^{f)}, ipsique ibi civitates et munitiones ad defensionem sui fecerunt, aliaque aedificia multa, sicut adhuc apparet. Qui etiam Gothos^{g)} et

5. a) eractis 3. p in peractis corr. e. — b) prenominitis corr. prenominitus 1. — c) docendam. corr. docendam 1. — d) uattonem 1. wattonem 2. 3. 4. 6. — e) cozarium 1. — f) eckihardum 2. kihardum 4. ekkhardum 6. — g) dioconum corr. diaconum 1. suum add. 1. eum add. 2. 3. — h) eis 6. — i) et om. 1. — k) carentanis 1. — l) in solio add. 4. — m) liburna 1. — n) seu 4. — o) et allam... undrimas om. 6. — p) cheitumarus 2. 3. 4. cherumarus 6. — r) potulisset 1. — s) renuit 4. — t) sedecione 4. — u) seditione alia 2. 3. — v) ibidem add. 3. — w) mandalhohum 3. — x) cheitmaro 2. 3. 4. chetumaro 6. — y) waltunch 2. waltinch 4. walthnach 6. — z) ibidem om. 3. — aa) presbyterum om. 1. — bb) reinbaldum 6. — cc) inde add. 2. — dd) hic incipit 5. — ee) illuc 1. ibi 6. — ff) duplitem 1. duplicerum 5. 6. — ff) presbyteros... maioranum om. 6. — gx) et om. 1. — hh) eos corr. eis 1. — ii) gozarium 1. — jj) erchenbertum 1. ekebertum 5. 6. — kk) reginbaldum 1. reinbaldum 5. 6. — ll) rezenhardum 4. reinharium 5. 6. — mm) inde 3. — nn) presbyteros presbyteros 3. — oo) regenbaldum 4. reinbaldum 5. 6. — pp) guntarium 1. guntharium 3. 4.

6. a) anazephaleos 2. — b) inscriptio deest 3. 4. 5. 6. — c) autem 5. 6. — d) ferioris 5. — e) regionis 5. 6. — f) possiderunt 5. 6. — g) gotos 6. — h) hic incipit pars antiquior

377 Gepidos suae ditioni subdiderunt. Sed post annos nativitatis ^{b)} domini CCCLXXVII et amplius Huni ex sedibus suis in aquilonari ⁱ⁾ parte Danubii ^{l)} in desertis locis habitantes, transfretantes Danubium expulerunt Romanos et Gothos atque Gepidos ^{k)}. De Gepidis autem quidam adhuc ibi ^{l)} resident. Tunc vero ⁵ Cf. Conv. c. 10. Scavi ^{m)} post Hunos ⁿ⁾ inde expulsos venientes coeperunt istis ^{o)} partibus Danubii diversas regiones habitare. Sed nunc qualiter Cf. Conv. c. 10. Huni inde expulsi sunt, et Scavi inhabitare coeperunt ^{o)}, et illa pars Pannoniae ad diocesim Iuvavensem conversa est, edicendum putamus. 10

796 Igitur Carolus ^{p)} imperator anno nativitatis domini Ann. Maximiani (MG, SS, 13, 22). DCCXCVI. ^{r)} Aericum ^{s)} comitem destinavit, et cum eo immensam multitudinem, Hunos exterminare. Qui minime resistentes reddiderunt ^{l)} se per praefatum comitem Carolo ^{u)} imperatori. Ann. Lauresham. (MG, SS, 1, 87). Eodem igitur anno misit Carolus ^{v)} Pippinum ^{w)} filium suum in 15 Hunia ^{x)} cum exercitu multo ^{y)}; qui ^{z)} perveniens usque ad celebrem ^{aa)} eorum locum ^{bb)} qui dicitur rinch, ubi iterum omnes eorum principes se reddiderunt ^{cc)} Pippino. Qui inde revertens ^{dd)} partem Annales Iuvaven. maximi (MG, SS, 30, 736). Pannoniae circa lacum Pelissa inferioris, ultra fluvium qui dicitur Hrapa ^{ee)}, et sic usque ad Dravum fluvium et eo usque ubi ^{ff)} 20 Dravus ^{gz)} fluit in Danubium, prout potestatem habuit, praenominavit cum doctrina et ecclesiastico officio procurare populum qui remansit de Hunis et Sclavis in illis partibus, Arnoni ^{hh)} Iuvavensium episcopo usque ad praesentiam genitoris sui Caroli ⁱⁱ⁾ imperatoris. Postmodum ergo anno DCCCIII. Carolus ⁱⁱ⁾ 25 imperator Bagoariam ^{kk)} intravit et in mense ^{ll)} octobrio Salzburg ^{mm)} venit, et praefatam concessionem filii sui iterans potestative multis adstantibus suis fidelibus ⁿⁿ⁾ adfirmavit ^{oo)} et in aevum ^{pp)} inconcussam ^{rr)} fieri concessit.

7. Simili ^{a)} modo etiam Arn ^{b)} episcopus successor Virgilii 30 sedis Iuvavensis deinceps curam gessit pastorem, undique ordinans ^{c)} presbyteros et mittens in Sclaviniam ^{d)}, in partes videlicet Quarantanas ^{e)} atque inferioris Pannoniae illis ducibus atque comitibus, sicut pridem Virgilius fecit. Quorum unus Ingo ^{f)} vocabatur, multum carus populis et amabilis propter suam pru- 35

cod. 1. — i) aquiloni 1. 2. 3. aquilonis 4. 5. 6. — j) et add. 4. — k) gipidos corr. gepidos 4. — l) quidam add. 5. 6. — m) solavi 3. — n) huno 1. — o) istis . . . coeperunt om. 5. 6. — p) karolus 2. 3. karulus 4. 5. 6. — r) anno domini DCCXXVII. 5. 6. — s) aericum 3. — t) reddiderunt 4. — u) karolo 2. 3. karulo 4. 5. 6. — v) karolus 2. 3. karulus 4. karulus imperator 5. 6. — w) pipinum 6. — x) huniam 5. 6. — y) magno 5. 6. — z) perveniens corr. pervenit 2. pervenientes 3. 4. 5. 6. — aa) usque celebre 1. — bb) eorum locum eorum 3. — cc) reddiderunt 4. — dd) revertentes corr. revertentes 3. — ee) hra(pa) 1. rapa 4. chrapa 5. 6. — ff) ubi om. 1. — gg) drauvus 1. drawus 4. — hh) arnono 5. 6. — ii) karoli 2. 3. karuli 4. 5. 6. — jj) karulus 4. 5. 6. — kk) bauwariam 3. bawariam 5. 6. — ll) menso 1. — mm) salzburch 2. 3. 4. 5. salzpurch 6. — nn) astantibus fidelibus suis 2. 3. 4. 5. 6. — oo) affirmavit 2. 3. 4. 5. 6. — pp) ewum 4. ewm 6. — rr) inconcussam 5. 6.

dentiam. Cui tam oboediens ^{a)} fuit omnis populus ut si cuique ^{b)} vel carta sine litteris ab illo ^{l)} directa fuit, nullus ausus est suum neglegere ^{j)} praeceptum. Qui ^{k)} etiam mirabiliter fecit ^{k)}.

Vere ^{l)} servos credentes secum vocavit ad mensam, et qui ^{m)}
 5 eorum dominabantur infideles, foris quasi canes sedere fecit, ponendo ante illos panem et carnem ⁿ⁾ et fusca vasa cum vino, ut sic sumerent victus. Servis autem stauis deauratis propinare iussit. Tunc interrogantes primi deforis dixerunt: Cur facis ^{o)} nobis sic? At ille: Non estis digni, non ^{p)} ablutis corporibus, cum
 10 sacro fonte renatis communicare; sed foris domum ut canes sumere victus. Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari. Et sic deinceps religio christiana succrescit ^{r)}.

8. Interim contigit anno videlicet nativitatis domini DCCXCVIII ^{a)}, Arn on e m iam archiepiscopum a Leone papa accep to
 15 pallio remeando de Roma venisse ultra Padum eique obviasse missum Caroli ^{b)} cum epistola sua, mandans illi ipso itinere in partes Sclavorum ^{c)} ire et exquirere voluntatem populi illius et praedicare ibi verbum dei. Sed quia hoc facere nequivit antequam responsum referret suae legationis, festine perrexit ad imperatorem, et retulit ei quicquid ^{d)} per eum dominus ^{e)} Leo papa mandavit. Post expletam legationem ipse ^{f)} imperator praecepit Arnoni archiepiscopo ^{g)} pergere in partes Sclavorum ^{h)} et providere ⁱ⁾ omnem illam regionem et ^{j)} ecclesiasticum officium more episcopali colere, populosque in fide et christianitate praedicando
 20 confortare. Sicuti ille ^{k)} fecit illuc veniendo, consecravit ecclesias, ordinavit presbyteros, populumque praedicando docuit. Et inde rediens nuntiavit imperatori quod magna utilitas ibi potuisset effici, si quis inde habuisset certamen. Tunc interrogavit illum imperator si aliquem ^{l)} habuisset ecclesiasticum virum qui ibi lucrum
 30 potuisset ^{m)} agere deo. Et ille dixit se ⁿ⁾ habere talem qui deo placuisset et illi populo ^{o)} pastor fieri potuisset. Tunc iussu imperatoris ordinatus est Deodericus ^{p)} episcopus ab Arnone archiepiscopo Iuvavensium ^{r)}; quem ipse Arn ^{s)} et Geroldus comes perducentes in Sclaviniam, dederunt in manus principum, commendantes illi episcopo regionem Carantanorum et confines eorum
 35 occidentali parte Dravi fluminis, usque dum Dravus fluit in

798

Ann. Iuvav. mai. (MG, SS, 1, 87).

Cf. Conv. c. 5.

Cf. Conv. c. 3, 4, 6.

7. a) etiam *add.* 4. — b) *arn* 2. 3. 4. — c) *ordinens* 1. — d) *sclauoniam* 5. 6. — e) *carantanas* 4. 5. 6. — f) *Ingo* 1. — g) *obdiens* 4. — h) *cuiquam* 2. — i) *eo* 2. — j) *negligere* 2. 3. 4. 5. 6. — k) *qui . . . fecit om.* 4. 5. 6. — l) *ore* 4. — m) *quos* 1. — n) *carnes* 2. 3. 4. 5. 6. — o) *facit* 6. — p) *cum* 5. — r) *sucrevit* 2. 3. 4. *crevit* 5. 6.

8. a) .DCC.XXVIII. 5. .DCC.XXVIII°. 6. — b) *karoli* 2. 3. 5. *karuli* 4. 6. — c) *claurum* 5. — d) *quitquid* 6. — e) *quicquid dominus* 5. 6. — f) *ipse om.* 5. — g) *episcopo* 6. — h) *claurum* 5. 6. — i) *previdere* 4. — j) *et om.* 2. 3. 4. 5. 6. — k) *precepit add.* 2. 3. 4. 5. 6. — l) *aliquem* 4. — m) *potuisset lucrum* 6. — n) *dixit add.* 5. 6. — o) *qui deo et illi placuisset populo* 4. — p) *theodericus* 2. 3. 5. 6. *theodoricus* 4. — r) *inauensium* 5. — s) *arn* 2.

Cf. Conv.
c. 5, 7.

annem Danubii, ut potestative populum regeret¹⁾ sua praedicatione, et^{u)} euangelica doctrina doceret^{v)} servire deo, et ut ecclesias constructas dedicasset, presbyteros ordinando^{w)} constituisset, totumque ecclesiasticum officium^{x)} in illis partibus prout^{y)} canonicus ordo^{z)} exposcit perficeret^{aa)}, dominationem et subiectionem habens Iuvavensium rectorum. Sicuti ille fecit quamdiu^{bb)} vixit.

Ann. Iuvav.
max. (MG, SS,
90, 740, 741),
Ann. Iuvav.
mai. (MG,
SS, 1, 88),
Necrol. s.
Rudb. (MG,
Necr., 2, 92,
176).
821, 824, 836

859

9. Post diem vero transitus de hoc seculo Arnonis archiepiscopi, a) anno nativitatis domini DCCCXXI, Adalrammus piissimus doctor sedem Iuvavensem suscepit regendam. Qui inter cetera 10 beneficiorum opera finito cursu Deodorici b) episcopi, prout Arn c) archiepiscopus antea Deodorico d) episcopo Slavos commisit, ita et iste e) Ottonem f) constituit episcopum. Ipse enim Adalrammus anno nativitatis Christi DCCCXXXIII. pallium accepit ab Eugenio 15 papa, rexitque gregem sibi commissum XV annos; eoque superna clementia vocante g) a nexibus corporis absoluto, Liuprammus h) venerabilis praedictae sedis pontificatum accepit pastor anno DCCCXXXVI. Quem Gregorius papa pallio honoravit i). Qui innumerabilibus deo placitis operibus peractis, sidereas conscendit sedes, anno nativitatis Christi DCCCLVIII l). Cui successor k) quem ipse nutritiv Adalwinus l) venerabilis praesul, pallio honoratus a Nicolao m) papa, ad praesens n) enitet tempus, cum omni regens diligentia gregem divinitus sibi o) commissum. Quorum temporibus, Liuprammi p) videlicet r) ac s) Adalwini t) archiepiscoporum, Osbaldus episcopus Sclavorum regebat gentem, 20 prout iam prisca temporibus u) iam dicti episcopi fecerunt, subiecti v) episcopis Iuvavensium. Et w) adhuc ipse Adalwinus x) archiepiscopus per semetipsum regere studet illam gentem y) in nomine domini, sicut iam z) multis in illis regionibus claret locis.

10. Enumeratis a) itaque episcopis Iuvavensium b), conamur, 30 prout veraciorum in chronis c) imperatorum et regum Francorum et Bagoariorum d) scriptum reperimus e), scire volentibus manifestare. Postquam ergo f) Karolus g) imperator Hunis reiectis episco-

3. — t) regeret populum 5. 6. — u) et om. 5. 6. — v) doceret populum servire 5. — w) ordinandos 5. 6. — x) officium om. 3. — y) hucusque cod. 5. — z) ordo om. 6. — aa) perficere 6. — bb) ille add. 6.

9. a) episcopo 6. — b) theoderici 2. 3. 6. theoderici 4. — c) Arn 2. 4. — d) theoderico 2. theoderico 4. — e) ipse 2. 6. — f) hottonem 1. — g) vocanti 1. — h) liuprammus 3. liuprammus 4. leuprammus 6. — i) pastor quem Gregorius pallio honoravit anno 1. 2. quem . . . honoravit in margine 1. — j) nativitatis domini DCCCLVIII 6. — k) successit 3. — l) adalwinus 1. — m) nicolao 2. 6. — n) praesens om. 6. — o) divinitus sibi gregem 2. 3. divinitus gregem sibi 4. 6. — p) liuprammi 3. liuprammi 4. — r) videlicet om. 3. — s) et 2. 3. 4. 6. — t) adalwini 1. — u) temporibus 6. — v) subiectis 6. — w) et . . . adalwinus om. 6. spatio relicto. — x) adalwinus 1. — y) studet regere gentem illam 6. — z) in add. 6.

patus dignitatem Iuvavensis ^{h)} ecclesiae rectori commendavit, Arnoni videlicet archiepiscopo et suis successoribus tenendi perpetualiter atque regendi perdonavit, coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii ⁱ⁾ inhabitare terram, unde ille expulsi sunt Huni, et multiplicari. Tunc primus ab imperatore constitutus est confinii comes Goterammus ^{j)}, secundus ^{k)} Werinharius ^{l)}, tertius Albricus ^{m)}, quartus Gotafrius ⁿ⁾, quintus Geroldus. Interim ^{o)} vero dum praedicti comites orientalem procurabant plagam, aliqui duces habitaverunt in illis partibus ad iam dictam sedem pertinentibus. Qui comitibus praefatis subditi fuerunt ad servitium imperatoris; quorum nomina sunt Priwizlauga ^{p)}, Cemicas, Ztoimar ^{r)}, Etgar ^{s)}. Post istos vero duces Bagoarii ^{t)} coeperunt praedictam terram dato regum habere in comitatum, nomine ^{v)} Helmwinus ^{v)}, Albarius et Pabo. His ^{w)} ita peractis, Ratbodus ^{x)} suscepit defensionem termini. In cuius spacio temporis quidam Priwina ^{y)} exulatus a Moimaro ^{z)} duce Maravorum supra Danubium venit ad Ratbodum. ^{aa)} Qui statim illum praesentavit domno ^{bb)} regi nostro ^{cc)} Hludowico ^{dd)}, et suo iussu fide instructus baptizatus est in ecclesia sancti Martini loco Treisma ^{ee)} nuncupato ^{ff)}, curte videlicet pertinenti ad sedem Iuvavensem. Qui et postea ^{gg)} Ratbodo commissus, aliquod ^{hh)} cum illo fuit tempus. Interim exorta ⁱⁱ⁾ est inter illos ^{jj)} aliqua dissensio, quam Priwina ^{kk)} timens fugam inivit in regionem Vulgariam ^{ll)} cum suis, et Chozil filius eius cum illo ^{mm)}. Et ⁿⁿ⁾ non multo post de Vulgariis ^{oo)} Ratimari ^{pp)} ducis adiit regionem. Illoque ^{rr)} tempore Hludowicus ^{ss)} rex Bagoariorum ^{tt)} misit Ratbodum cum exercitu multo ad exterminandum Ratimarum ducem. Qui diffusus ^{uu)} se defendi posse, in fugam versus ^{vv)} est cum suis qui caedem evaserunt. Et praedictus Priwina ^{ww)} substitit ^{xx)} et cum suis pertransiit fluvium Sawa ^{yy)}, ibique susceptus a Salachone comite pacificatus est cum Ratbodo.

10. a) ennumeratis 3. — b) inausensium 4. — c) cronicis 6. — d) baywariorum 3. baywariorum 6. — e) reperimus 2. 4. — f) igitur 3. — g) karulus 4. 6. — h) inausensis 4. — i) bauwarii 3. bawari 6. — j) goterammus 4. — k) et *add.* 6. — l) wuerinharius 1. wernharius 4. wernharius 6. — m) albericus 4. albertus 6. — n) gotefridus 2. 4. gotfridus 3. goetfridus 6. — o) iterum 6. — p) priwizlauga 1. priwizlawga 4. primizlauga 6. — r) ztoymar 4. zicimar 6. — s) etgâr 2. 3. — t) bauwarii 3. — u) nomine *om.* 4. scilicet nomine 6. — v) helmwinus 1. 2. hebbwinus 4. helimunnus 6. — w) hñs 6. — x) radbodus 6. — y) priwina 1. priuina 2. 3. 4. priuina 6. — z) moymaro 4. 6. — aa) rothodum 4. — bb) *hic desinit* 2. — cc) *corr. de nostro regi 3. nostro om. 6.* — dd) hludowico 1. lûdewico 3. ludwico 4. ludewico 6. — ee) treusma 6. — ff) vocato 4. — gg) poste 1. postmodum 6. — hh) aliquot 3. — ii) orta 6. — jj) eos 6. — kk) priuina 1. priuina 3. priuina 4. — ll) uualgariam 1. 3. wigariam 4. fulgariam 6. — mm) eo 4. 6. — nn) post 3. — oo) uualgariis 1. wigariis 4. 6. — pp) rathimari 6. — rr) illo quoque 6. — ss) hludowicus 1. lûdewicus 3. ludwicus 4. ludewicus 6. — tt) bauwariorum 3. bawariorum 6. — uu) diffidens 6. — vv) conversus 4. 6. — ww) priuina 1. priuinus 3. priuinus 4. priwinus 6. — xx) substitit 1. substitit 6. — yy) sawa 1. sawa 3. sawua 4. sawua 6.

11. Aliqua vero interim occasione^{a)} percepta, rogantibus praedicti regis fidelibus praestavit^{b)} rex Priwinae^{c)} aliquam inferioris^{c')} Pannoniae in beneficium partem circa fluvium qui dicitur Sala^{d)}. Tunc coepit ibi ille^{e)} habitare et munimen aedificare in quodam nemore et palude Salae^{f)} fluminis et circumquaque populos congregare ac multum ampliari in terra illa.^{g)} (Cui quondam Adalrammus^{h)} archiepiscopus ultra Danubium in sua proprietate loco vocato Nitravaⁱ⁾ consecravit ecclesiam.) Sed postquam praefatum munimen aedificavit^{j)}, construxit infra primum ecclesiam quam Liuprammus^{k)} archiepiscopus cum in illa regione ministerium sacerdotale potestative exercuit, in illud veniens castrum in honore sanctae dei^{l)} genitricis Mariae consecravit anno videlicet DCCCL. Ibi fuerunt praesentes Chezil, Unzat^{m)}, Chotemir, Liutemirⁿ⁾ Zcurben^{o)}, Siliz, Wlkina^{p)}, Witemir^{q)}, Trebiz, Brisnuz, Zuemin^{s)}, Zeska, Crimisin, Goimer^{t)}, Zistilo, Amalrih^{u)}, Altwart^{v)}, Wellehelm^{w)}, Fridepercht^{x)}, Scrot^{y)}, Gunther, idem Gunther^{z)}, Arfrid, Nidrih^{aa)}, Isanpero^{bb)}, Rato, Deotrih^{cc)}, item Deotrih^{dd)}, Madalperht^{ee)}, Engilhast, Walkker^{ff)}, Deotpald^{gg)}/ Ipsi viderunt et audierunt complacitationem^{hh)} illo die inter Liuprammumⁱⁱ⁾ et Priwinonemⁱⁱⁱ⁾ quo illa dedicata est ecclesia, id est 20 VIII. Kalendas Februarias. Tunc dedit Priwina^{kk)} presbyterum suum nomine Dominicum in manus et^{ll)} potestatem Liuprammi^{mm)} archiepiscopi, et Liuprammusⁿⁿ⁾ illi presbytero licentiam concessit in sua diocesi missam canendi^{oo)}, commendans illi ecclesiam illam et populum procurandum sicut ordo presbyteratus exposcit. 25 Indequa rediens idem pontifex et cum eo Chezil^{pp)} consecravit ecclesiam Sandrati presbyteri, ad quam Chezil^{rr)} territorium et silvam ac prata^{ss)} in praesentia^{tt)} praefatorum^{uu)} virorum tradidit et circumduxit hoc ipsum^{vv)} terminum^{ww)}. Tunc quoque ad ecclesiam Ermp(er)hti^{xx)} presbyteri quam memoratus praesul consecravit, 30 tradidit^{yy)} Chezil^{zz)} sicut Engildeo^{aaa)} et filii eius duo et Ermp(er)ht^{bbb)} presbyter^{ccc)} ibi^{ddd)} habuerunt, et circumduxit praefa-

11. a) iteram occasionem 4. — b) prestilit 4. 6. — c) priuving 1. priuine 3. priuine 4. priuine 6. — e^{l)} hic *deest* fol. 1. — d) sana 4. — e) ille ibi 4. 6. — f) pallusellede 4. — g) illa terra 6. — h) adalrammus *deest 6 spatio relicto*. — i) nitraua 3. 6. — j) edificatum 6. — k) lûprammus 3. liwprammus 4. leuprammus 6. — l) dei *om.* 6. — m) vnzat 3. 4. vnsath 6. — n) liwtemir 3. liwtemir 4. leuthmir 6. — o) kurben 6. — p) uuilkina 3. wulkina 4. — r) withemir 6. — s) zwemin 4. zemin 6. — t) goymer 4. 6. — u) amelrich 4. 6. — v) altuuart 6. — w) wilhelm 3. 6. — x) frideberth 3. frideperht 4. fridebrecht 6. — y) scrot 3. — z) idem gunther *om.* 4. 6. — aa) nidrid 4. nidrich 6. — bb) isenpero 6. — cc) dietrich 6. — dd) deotrich 4. dietrich 6. — ee) madilprech 6. — ff) waldker 6. — gg) diepold 3. deotpald *om.* 6. — hh) complatationem 4. 6. — ii) lûprammus 3. liwprammus 4. — jj) priuwinonem 3. priuuinam 4. — kk) priuina 3. priuina 4. — ll) in *add.* 3. 4. 6. — mm) lûprammi 3. liwprammi 4. leuprammi 3. liwprammus 4. leuprammus 6. — nn) lûprammus 3. liwprammus 4. leuprammus 6. — oo) celebrandi 6. — pp) hezil 4. 6. — rr) ezil 3. hezil 4. 6. — ss) pratam 4. 6. — tt) presentiam 6. — uu) *hic iterum incipit* 5. — vv) *hinc pergit* 1. — ww) termino 4. — xx) ermberti 3. erenberti 4. erinperti 5. erimperti 6. — yy) consecravit ad quam tradidit 1. — zz) ezil 3. hezil 4. 5. 6. — aaa) engeldich 3. engildich 4. hengeldich 5. hengildich 6. — bbb) ermp(er)ht 3. erenbertus 4. erenperht 5. erimprecht 6. — ccc) pbrt 1. — ddd) ibi *om.* 4. 5. 6. — eee) prefectos 5

tos ^{eee}) viros in ipsum terminum. Transactis namque ^{fff}) fere duorum aut ^{ggg}) trium spatiis annorum ^{hhh}) ad Salapiugin ⁱⁱⁱ) consecravit ecclesiam ^{jjj}) in honore sancti Hrodberti ^{kkk}); quam Priwina ^{lll}) cum omni supraposito ^{mmm}) tradidit deo et sancto Petro atque ⁵ sancto Hrodberto ⁿⁿⁿ) perpetuo in usum ^{ooo}) fructuarium viris dei Salzburgensium ^{ppp}) habendi. Postmodum vero roganti Priwinae ^{rrr}) misit Liuprammus ^{sss}) archiepiscopus magistros de Salzpurg ^{ttt}) murarios ^{uuu}) et pictores, fabros et lignarios; qui infra ^{vvv}) civitatem Priwinae ^{www}) honorabilem ecclesiam construxerunt, quam ¹⁰ ipse Liuprammus ^{xxx}) aedificari fecit ^{yyy}) officiumque ^{zzz}) ecclesiasticum ibidem colere peregit. In qua ecclesia Adrianus martyr humatus ^{aaaa}) pausat. Item in eadem ^{bbbb}) civitate ecclesia sancti Iohannis baptistae constat dedicata ^{cccc}), et foris civitatem in Dupleipin ^{dddd}), in Ussitin ^{eeee}), ad Businiza ^{ffff}), ad Bettobiam ^{gggg}), ad ¹⁵ Stepiliperc ^{hhhh}), ad Lindolueschirichun ⁱⁱⁱⁱ), ad Keisi, ad Wiedhereschirichun ^{jjjj}), ad Isangrimeschirichun ^{kkkk}), ad Beatuseschirichun ^{llll}), ad Quinque basilicas temporibus Liuprammi ^{mmmm}) ecclesiae dedicatee sunt; et ad Otachareschirichun ⁿⁿⁿⁿ), et ad Paldmunteschirichun ^{oooo}), ceterisque locis ubi Priwina ^{pppp}) et sui ²⁰ luerunt populi. Quae omnes temporibus Priwinae ^{rrrr}) constructae sunt ^{ssss}) et consecratae a praesulibus Iuvavensium.

12. Pervenit ergo ^a) ad notitiam Hludowici ^b) piissimi regis quod Priwina ^c) benivolus ^d) fuit erga dei servitium et ^e) suum; quibusdam suis fidelibus saepius ^f) ammonentibus, concessit illi in ²⁵ proprium ^g) totum quod prius habuit in beneficium, exceptis illis rebus quae ad episcopatum Iuvavensis ^h) ecclesiae pertinere vi-

— ^{fff}) itaque 4. — ^{ggg}) ul 6. — ^{hhh}) spatii rannorum 1. annorum spatiis 5, 6. — ⁱⁱⁱ) salapiugin 4. — ^{jjj}) ecclesiam *om.* 3, 4, 5, 6. — ^{kkk}) rûdberti ecclesiam 3. rovdberti ecclesiam 4. rudberti ecclesiam 5, 6. — ^{lll}) priuwina 1. priuwina, *superscr.* primo 3. — ^{mmm}) superposito 5, 6. — ⁿⁿⁿ) rovdberto 3, 4. rudberto 5, 6. — ^{ooo}) imperpetuum usum 5. in perpetuum usum 6. — ^{ppp}) salzburgensibus 5, 6. — ^{rrr}) priuwine 1. priuwine 3. priuwine 4. priuwino 5, 6. — ^{sss}) lûprammus 3. liwprammus 4. — ^{ttt}) salzburc 3. salzburch 4. magistros salzburch 5. magistros salzpurg 6. — ^{uuu}) muratores 5, 6. — ^{vvv}) intra 3, 4, 5, 6. — ^{www}) priuwine 1. priuwine 3. priuwine 4. — ^{xxx}) lûprammus 3. liwprammus 4. — ^{yyy}) cepit 5, 6. — ^{zzz}) que *om.* 5, 6. — ^{aaaa}) pausat humatus 3. — ^{bbbb}) eandem 4. — ^{cccc}) dicata 1. — ^{dddd}) dupleipin 5. subleupin 6. — ^{eeee}) usitin 4. usenteyn 5. usintein 6. — ^{ffff}) buzaniza 6. — ^{gggg}) betobiam 5, 6. — ^{hhhh}) stepiliperch 3, 5, 6. stepilperch 4. — ⁱⁱⁱⁱ) lindolueschirichun 1. lindolueschirichen 4, 5. lindolueschirichin 6. — ^{jjjj}) uvielhthereschirichun 1. wiedzhereschirichun 3. wiedzhereschirichen 4. weiterschirichen 5. weltirskirchen 6. — ^{kkkk}) isangrimeschirichen 4. disangrimeschirichen, *ad om.* 5, 6. — ^{llll}) beatuschirichen 4. beatuseschirichin 5. beatuseschirichen 6, 5 *et* 6 *ponunt b. ante* ad Keisi. — ^{mmmm}) lûprammi 3. liwprammi 4. leuprammi 6. — ⁿⁿⁿⁿ) deotachareschirichun 1. otacherschirichen 4. otacharschirichen 5. othacharschirichen 6. — ^{oooo}) paldmunteschirichen 3. paldmunteschirichen 4. palmundeschirichen 5. palmundischirichin 6. — ^{pppp}) priuwina 1. priuwina 3. priuwina id est pruno 4. primo 5, 6. — ^{rrrr}) priuwine 1, 4. priuwine 3. — ^{ssss}) sunt *om.* 5, 6.

12. a) igitur 5, 6. — b) hludowici 1. ludewici 3. ludwici *corr. de* ludwicus 4. ludwici 5, 6. — c) priuwina 1. priuwinus 3. — d) piissimus fuit ac benivolus 5. piissimus fuit et benivolus 6. — e) et *om.* 5, 6. — f) fidelibus suis quibusdam saepius 3. fidelibus suis quibusdam saepius 4, 5.

dentur ^{l)}, scilicet ad sanctum Petrum principem apostolorum et beatissimum Hrodbertum ^{l)} ubi ipse corpore requiescit, ubi tunc ad praesens rector venerabilis ^{k)} Liuphrammus ^{l)} archiepiscopus praesesse dinoscitur. Ea ratione diffinivit ^{m)} domnus senior noster ⁿ⁾ rex easdem res ^{o)} quae tunc ad ipsum episcopum ^{p)} in ipsis locis ⁵ conquisitae ^{r)} sunt et quae inantea ^{s)} deo propitio augeri ^{t)} possunt, ut ^{u)} sine ullius hominis contradictione et ^{v)} iudiciaria consignatione ^{w)} illibatae ad ipsa loca supra dictorum sanctorum ^{x)} perpetualiter perseverare valeant ^{y)}. Isti fiebant ^{z)} praesentes, nomine ^{aa)} Liuphrammus ^{bb)} archiepiscopus, Erchanbertus ^{cc)} episcopus, Erchanfridus ^{dd)} episcopus, Hartwigus ^{ee)} episcopus, Karolomannus ^{ff)}, Hludowicus ^{gg)}, Ernst ^{hh)}, Ratpot ⁱⁱ⁾, Werinheri ^{ij)}, Pabo, Fritilo ^{kk)}, Tacholf, Deotrih ^{ll)}, Waninc ^{mm)}, Gerolt, Liutolt ⁿⁿ⁾, Deotheri ^{oo)}, Wolfregi ^{pp)}, Jezi ^{rr)}, Egilolf ^{ss)}, Puopo ^{tt)}, Adalperht ^{uu)}, Megingoz ^{vv)}, item Adalperht ^{ww)}, Odalrih ^{xx)}, Pernger ^{yy)}, Managolt ^{zz)}. Actum loco publico ^{aaa)} in Reganespurch ^{bbb)}, anno domini DCCCXLVIII ^{ccc)}, indictione XI, sub die III. Idus Octobris. Quamdiu enim ille vixit, nihil minuit ecclesiasticarum rerum ^{ddd)}, nec subtraxit de potestate praedictae sedis, sed ammonente archiepiscopo prout valuit augere studuit, quia ad augmentum servitii ²⁰ dei primitus post ^{eee)} obitum Domini presbyteri Swarnagal ^{fff)} presbyter ^{ggg)} ac ^{hhh)} praecclarus doctor illuc missus est cum diaconis et clericis. Post illum vero Alfridum ⁱⁱⁱ⁾ presbyterum et magistrum cuiusque ⁱⁱⁱ⁾ artis Liuphrammus ^{kkk)} direxit; quem Adalwinus ^{lll)} successor Liuphrammi ^{mmm)} archipresbyterum ibi constituit, commendans illi claves ecclesiae curamque post illum totius ²⁵ populi gerendam. Similiterque ⁿⁿⁿ⁾ eo defuncto Rihpaldum ^{ooo)} con-

6. — g) improprium 5. — h) iuuensis 5. — i) videretur pertinere 5. 6. — j) rådbertum 3. 5. 6. rovdbertum 4. — k) verabilis 1. — l) lûiprammus 3. liwprammus 4. leuprammus 5. 6. — m) definivit 3. — n) noster senior 3. — o) easdem rex que 5. easdem rex que que tunc 6. — p) episcopum om. 4. — r) conquisite 6. — s) in amplius add. 4. — t) auxeri ut 5. 6. — u) ut om. 1. — v) et om. 6. — w) consignatione 1. — x) sanctorum om. 5. 6. — y) valeat perseverare 5. 6. — z) fuerunt 4. — aa) nomine om. 4. 5. 6. — bb) lûiprammus 3. liwprammus 4. leuprammus 5. 6. — cc) erchenbertus 3. 4. 5. 6. 5 et 6 ponunt erchenbertus episcopus post erchenfridus episcopus. — dd) erchenfridus 3. 4. 5. ernkefridus 6. — ee) hartuwigus 1. hartwicus 3. 4. warwicus 5. 6. — ff) karolomannus corr de karalomannus 1. — gg) hludowicus 1. lûdewicus 3. ludvwicus 4. ludwicus 5. 6. — hh) ernst 3. 4. erenst 5. 6. — ii) rapot 3. 4. 5. 6. — jj) wuerinheri 1. wernher 3. werenher 4. 5. werinher 6. — kk) fritel 4. — ll) dietrich 3. 4. deotrich 5. 6. — mm) wuaninc 1. waninch 4. — nn) lûitolt 3. liwtolt 4. — oo) diether 4. deotheri 6. — pp) wuolfregi 1. — rr) jezo 1. lesi 6. — ss) egillolf 4. egelof 5. 6. — tt) puobo 3. 5. 6. pvobo 4. — uu) adelperht 3. adebreht 4. adelpercht 5. adilpercht 6. — vv) meingoz 3. 5. 6. — ww) adelperht 3. adelpreht 4. adelpercht 5. adilpercht 6. — xx) ovdalrich 3. 4. 5. odalrich 6. — yy) perenger 4. 5. 6. — zz) mangolt 4. manegolt 5. 6. — aaa) publice 5. 6. — bbb) regengenbach 3. regenspurch 4. regenspurch 5. 6. — ccc) domini om. 1. DCCCXLVIII 6. — ddd) rerum om. 5. 6. — eee) primitus illuc post 1. 5. 6. — fff) suarnagal 1. swarnagal 4. 5. 6. — ggg) prbrt 1. — hhh) aut 6. — iii) alfridum 5. 6. — iij) cuiuscumque 3. — kkk) lûiprammus 3. liwprammus 4. liuprammus 5. leuprammus 6. — lll) adaluwinus 1. adelwinus 5. 6. — mmm) lûiprammi 3. liwprammi 4. livprammi 5. leuprammi 6. — nnn) que om. 5. 6. — ooo) richpaldum 5. 6. — ppp) commoratus 5. 6. —

stituit archipresbyterum. Qui multum tempus ibi demoratus ^{ddd} est, exercens suum potestative officium sicut illi licuit ^{rrr} archiepiscopus suus, usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis ^{sss} Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinam-
 5 que Romanam atque litteras auctoriales ^{ttt} Latinas philosophicę superducens vilescere ^{uuu} fecit cuncto populo ex parte missas et euangelia ^{vvv} ecclesiasticumque officium illorum qui hoc Latine celebraverunt. Quod ille ferre non valens sedem repetivit Iuvavensem.

- 10 15. Anno igitur DCCCLXV. ^{a)} venerabilis archiepiscopus Iuvavensium Adalwinus ^{b)} nativitatem Christi celebravit in castro Chezilonis ^{c)} noviter Mosapure ^{d)} vocato, quod illi successit moriente patre suo Priwina ^{e)} quem Maravi occiderunt. Ibique illo die ^{f)} officium celebravit ^{g)} ecclesiasticum, sequentique die in proprietate ^{h)} Wittimaris ⁱ⁾ dedicavit ecclesiam in honore ^{j)} sancti Stephani ^{k)} protomartyris ^{l)}. Die vero Kalendis Januariis ad Ortahu consecravit ecclesiam in honore sancti ^{k)} Michaelis ^{m)} archangeli in proprietate Chezilonis ⁿ⁾. Item eodem anno ad ^{o)} Weride ^{p)} in honore sancti Pauli apostoli Idibus Januariis ^{r)} dedicavit ecclesiam. ^{864 dec. 25.}
 20 Item in eodem anno XVIII. ^{s)} Kalendas Februarias ad Spizzun ^{t)} in honore sanctae Margaretę virginis ecclesiam dedicavit. Ad Terperhc ^{u)} dedicavit ecclesiam in honore sancti Laurentii. Ad Fizkere ^{v)} eodem anno dedicavit ecclesiam. Et singulis proprium dedit ^{w)} presbyterum ecclesiis. Sequenti quoque tempore veniens iterum in illam partem causa confirmationis et praedicationis ^{x)} contigit illum venisse ^{y)} in locum qui dicitur Cella, proprium videlicet Unzatonis, ibique apta fuit ^{z)} ecclesia consecrandi. ^{864 dec. 26.}
 25 Quam dedicavit in honore sancti Petri principis apostolorum, constituitque ^{aa)} ibi ^{bb)} proprium presbyterum ^{cc)}. Ecclesiam vero ^{dd)} Ztradach ^{ee)} dedicavit ^{ff)} in honore sancti Stephani. (Item ^{gg)} in Weride ^{hh)} ecclesia ⁱⁱ⁾ dedicata floret in honore sancti Petri principis apostolorum ^{ee)}.) Postea vero tres consecravit ecclesias ⁱⁱ⁾, unam ad Quartinaha ^{kk)} in honore sancti Iohannis evangelistę ^{ll)}, alte- ^{865 ian. 1.}
 30 ^{865 ian. 13.}
^{865 ian. 14.}
⁸⁶⁵

rrr) inunxit 4. Iniunxit 5. 6. — sss) inventis *corr.* litteris 3. — ttt) actorabiles 4. — uuu) uiliscere 4. — vvv) euangelia 1. ewangelia 6.

13. a) DCCCLXXV 5. 6. — b) adaluwinus 1. adelwinus 4. — c) hezilonis 3. 4. hezelonis 5. 6. — d) moseburch 3. 4. 5. 6. — e) priuina 1. priuwina 3. priuwina 4. priwino 5. 6. — f) illoque die ibi 3. 4. illo quoque die ibi 5. 6. — g) celebra celebravit 6. — h) prietate 1. i) uultimaris 1. wittelmari 4. — i) honores 4. — k) stephani . . . sancti *om.* 4. 5. 6. — l) protomartyris 3. — m) michaelis 4. 5. 6. — n) hezilonis 3. 4. 5. 6. — o) in 5. 6. — p) vueride 1. werde 4. werd 5. 6. — r) II idus novembris 5. 6. — s) XVIII 1. — t) spizzun 5. 6. — u) tremperch 4. terinperch 5. 6. — v) fiskere 5. 6. — w) dedit *om.* 3. 4. 5. 6. — x) causa *add.* 6. — y) venire 5. 6. — z) fuit apta 4. — aa) constituitque 1. — bb) ibi *om.* 3. — cc) sacerdotem 4. — dd) vero *om.* 3. 4. 5. 6. — ee) ztradach . . . apostolorum *manu eodem in margine addit* 1. ztradachi 3. 4. stradach 5. 6. — ff) decavit 1. — gg) iterum 5. 6. — hh) vueride 1. werde 4. werd 5. 6. — ii) *hic desinit* 5. — jj) ecclesias consecravit 3. 4. 6. — kk) quarthinaha

ram ad Muzziliheschirichun ^{mm)}, tertiam ad Ablanza ⁿⁿ⁾, quibus constituit proprios presbyteros ^{oo)}.

14. A ^{a)} tempore igitur quo dato et praecepto domni Karoli ^{b)} imperatoris orientalis ^{c)} Pannoniae populis ^{d)} a Iuvavensibus regi coepit praesulibus usque in praesens tempus sunt anni LXXV ^{e)}, quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam ^{f)} in illo confinio nisi Salzburgenses ^{g)} rectores, neque presbyter aliunde veniens plus tribus mensibus ibi suum ^{h)} ausus est ⁱ⁾ colere officium, priusque ^{j)} suam ^{k)} dimissoriam ^{l)} episcopo praesentavit ^{m)} epistolam. Hoc enim ibi observatum fuit usque ⁿ⁾ dum nova orta est ^{o)} doctrina Methodii philosophi ^{p)}.

6. — ll) euuangeliste 1. evangeliste 4. ewangeliste 6. — mm) muzziliheschychin. 3. muzziliheschirichen 4. muzzilischirchin 6. — nn) ablánza 1. alansa 6. — oo) sacerdotes 4.

14. a) a om. 4. 6. — b) karuli 4. 6. — c) orietalis 4. — d) populus 4. — e) LXXXV 1. 3. usque tempus in anni LXXXV 6. — f) ecclesiam 6. — g) salzburgensi 1. salzburgensi 3. salzburgensi 6. — h) suum om. 3. — i) est ausus est 6. — j) priusquam 6. — k) suam om. 3. — l) dimissariam 6. — m) presentaverit 6. — n) et add. 6. — o) fuit 6. — p) philosphi 6.

EXCERPTUM DE KARENTANIS

- Conv. c. 5. Karentanis primo predicavit Modestus episcopus missus et consecratus a beato Virgilio sub Pippino Francorum rege. Post hunc missus et consecratus est Theodoricus episcopus in presentia Karoli imperatoris ab Arnone archiepiscopo. 15
- Conv. c. 8. Post hunc Otto episcopus consecratus ab Adelrammo archiepiscopo. 15
- Conv. c. 9. Post hunc Hosbaldus episcopus sub Liuprammo et Adelwino archiepiscopis. Huic Osbaldo scripsit Nicolaus papa duos canones qui in corpore decretorum inveniuntur. Post 20
- Decr. Grat. I, dist. 4, c. 6, 39. hunc interiecto aliquo tempore supervenit quidam 20
- Conv. c. 12. Selavus ab Hystrie et Dalmatie ^{a)} partibus nomine Methodius qui ad invenit Slavicas litteras et Sclauice celebravit divinum officium et vilescere fecit Latinum; tandem fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam ibique quiescit. 25
- Conv. c. 4. Tempore Dagoberti regis Francorum preerant Karentanis dux Samo, post quem Boruch, post quem Karastus et post hunc 25
- Conv. c. 10. Chenmarus, et post hunc Waltunc. Item sub Karolo et eius successoribus Priwizlauga, Cemicas, Zpoimar, Etdar.
- Conv. c. 8. In orientali etiam parte Bawarie expulsis Hunis hii comites ab imperatore Karolo et eius successoribus sunt constituti: Geroldus, Goterammus secundus, Wereharius tertius, Albricus quartus, Gotfridus quintus, Geroldus, et post hos ^{b)} duces Helmwinus, Albarius, Pado, et duces Carentanorum supra scripti sub istis comitibus et ducibus erant. 30

a) almatie 4. — b) chos 4.

Index

- Abbates: Anzogolus, Ezius, Savolus.
 Ablanza, ecclesia, 140, 1.
 Adalperht, 138, 10, 15.
 Adalrammus, Adelrammus archie-
 piscopus Iuvavensis, 134, 5, 10, 136,
 5, 140, 15.
 Adalwinus, Adelwinus archiepisco-
 pus Iuvavensis, 134, 20, 25, 138, 20,
 139, 10, 140, 15.
 Adelrammus v. Adalrammus.
 Adelwinus v. Adalwinus.
 Adrianus martyr, ecclesia in Mosa-
 pure, 137, 10.
 Aericus comes, 152, 10.
 Albarius, Albarius comes, dux (!),
 135, 10, 140, 30.
 Albricus confinii comes, 135, 5, 140,
 30.
 Altfridus presbyter, archipresbyter,
 138, 20.
 Altwart, 156, 15.
 Amalrih, 156, 15.
 anazephaleos, 151, 25.
 Anzogolus abbas (sancti Petri), 128,
 25.
 archiepiscopi: Adalrammus, Adal-
 winus, Arn, Liuprammus.
 archipresbyteri: Altfridus, Rihpal-
 dus.
 Arfrid, 156, 15.
 Arn episcopus, archiepiscopus Iuva-
 vensis, 132, 20, 30, 135, 10, 20, 30,
 134, 5, 10, 135, 1, 140, 15.
 Augustinus presbyter, 131, 25.
 Auua insula Chemingi lacus
 (Herrenchiemsee), 150, 15.
 Avari, 131, 25.
 Bagoaria, Bavvaria, Bawaria, 126,
 1, 15, 128, 20, 130, 5, 132, 25, 140,
 30. — dux: Theoto.
 Bagoarii, 129, 1, 15, 20, 130, 1, 5, 10,
 134, 30, 135, 1, 10. — dux: Otilo.
 baptismum, 127, 1, 129, 20.
 beatissimus: Hrodbertus.
 beatus: Virgilius.
 Beatuseschirichun, ecclesia, 137, 15.
 beneficium, 136, 1, 137, 25.
 Bettobia (Ptuj), ecclesia, 137, 10.
 Boruch, Boruth dux Carantanorum,
 150, 1, 10, 140, 25.
 Brisnuz, 136, 15.
 Businiza, ecclesia, 137, 10.
 Cacatius, Karastus, dux Caranta-
 norum, 150, 10, 140, 25.
 canones, 140, 20. — canonum diffi-
 nio, 131, 1.
 Carantani, Carentani, Karentani.
 Quarantani, 129, 20, 25, 130, 1, 5,
 30, 131, 5, 133, 35, 140, 10, 20, 25,
 30. Quarantanae partes, 132, 30.
 Selavi qui dicuntur Quarantani,
 129, 15. Duces: Boruth, Cacatius,
 Cemicas, Etgar, Priwizlauga, Samo,
 Waltunc, Ztoimar.
 carmula, orta seditione quod —
 dicimus, 131, 10.

- Carolus, Karolus imperator, 132, 10, 15, 20, 25, 133, 15, 134, 30, 140, 1, 15, 25, 30.
 carta sine litteris, 133, 1.
 castrum, 136, 10. — castrum superius, 128, 1.
 castrum Chezilonis, 139, 10. V. Mosapure.
 Cella, ecclesia in honore sancti Petri, 139, 25.
 Cemicas dux Carantanorum, 135, 10, 140, 25.
 Cheitmar, Cheitmarus, Chenmarus filius fratris Boruth dux Carantanorum, 130, 10, 15, 131, 10, 15, 140, 25.
 Chemingi lacus (Chiemsee), 130, 15.
 Chenmarus v. Cheitmar.
 Chezil v. Chozil.
 Chotemir, 136, 10.
 Chozil, Chezil filius Priwinae, 135, 20, 136, 10, 25, 30, 139, 10, 15. — Castrum Chezilonis, 139, 10.
 christiana conversatio, 126, 20. christiana religio, 133, 10. christiani, 128, 5, 129, 15. christianitas, 133, 20. christianitatis officium, 130, 20, 30. christianum mos, 130, 10. christianus, 130, 10, 15.
 Christus, Iesus Christus, 128, 15, 134, 10, 20. confessor Christi, 126, 5. nativitas Cristi, 139, 10. virgo Christi, 128, 1. Christi fides, 127, 1. Christi grex, 126, 20.
 chronicae imperatorum et regum Francorum et Bagoariorum, 134, 30.
 civitates: Lauriacensis, Liburnia, Priwinae, Ratispona, Wormatia.
 claustra, 127, 30.
 claves ecclesiae, 138, 25.
 clericus, 131, 1, 20, 138, 20. clericos ordinare, 131, 1.
 comites, 132, 30. comites: Aericus, Geroldus, Salacho.
 comitatus, habere in comitatum, 135, 10.
 complacitatio, 136, 15.
 comprovinciales praesuli, 129, 10.
 confessor Christi, 126, 5.
 confinium, 140, 5. confinii comites: Albricus, Geroldus, Gotafrius, Goterammus, Werinharius.
 confirmatio, 139, 25.
 congregatio sanctimonialium, 128, 5.
 conpater, 130, 20.
 consecratio (episcopalis), 129, 10.
 consignatio iudiciaria, 138, 5.
 corpus decretorum, 140, 20.
 Cozharius, Gozharius presbyter, 131, 1, 20.
 Crimisin, 136, 15.
 cursus (cottidie), 127, 35.
 curtis, 135, 20.
 Dagobertus rex Francorum, 129, 25, 30, 140, 25.
 Dalmatia, 140, 20.
 Danubius fluvius, 127, 5, 131, 25, 132, 1, 5, 20, 134, 1, 135, 15, 136, 5.
 decreta sanctorum patrum, 131, 5.
 Deodericus, Deodoricus, Theodericus episcopus (Sclavorum), 133, 30, 134, 10, 140, 15.
 Deotheri, 138, 10.
 Deotpald, 136, 15.
 Deotrih, 136, 15, 138, 10.
 diaconus, 138, 20. diaconi: Ekihardus, Maioranus.
 diocesis: Iuvavensis.
 Dobdagrecus episcopus, 129, 10.
 doctor, 126, 5, 127, 35, 128, 25, 134, 10, 138, 20. doctor euangelicus, 126, 20, 128, 20.
 doctrina, 126, 10, 15, 130, 30, 132, 20. doctrina euangelica, 126, 5, 134, 1. doctrina Romana, 139, 1. doctrina sacra, 126, 15.
 Dominicus presbyter, 136, 20, 138, 20.
 Dravus fluvius, 132, 20, 133, 35.
 ducatum dare, 130, 20.

- ducem facere, 130, 15. duces: Alb-
garius, Boruth, Cacatius, Cemicas,
Cheitmar, Etgar, Helmwinus, Moi-
marus, Otilo, Pabo, Priwizlauga,
Ratimarus, Samo, Theoto, Wal-
tunc, Ztoimar.
- Dudleipin, ecclesia, 137, 10.
Dupliferus presbyter, 131, 20.
- Ekihardus diaconus, 131, 1.
Egilolf, 138, 10.
Engildeo, 136, 30.
Engilhast, 136, 15.
- episcopatus, 134, 30. 137, 25. episco-
patus Salzburgensis, 129, 5. episco-
pi: Arn, Deodericus, Dobdagrecus,
Erchanbertus, Erchanfridus, Flo-
bargisus, Hartwigus, Hrodbertus,
Iohannes, Modestus, Osbaldus,
Otto, Virgilius, Vitalis.
- epistola dimissoria, 140, 5.
Erchanbertus episcopus (Frisingen-
sis), 138, 10.
Erchanbertus presbyter, 131, 20.
Erchanfridus episcopus (Ratisbonen-
sis), 138, 10.
Erindruda virgo Christi, 128, 1.
Ermpert, Ermpertus presbyter,
136, 30.
Ernust, 138, 10.
Etgar dux Carantanorum, 135, 10.
140, 25.
Eugenius papa (II), 134, 10.
Ezius abbas (sancti Petri), 128, 30.
- Fabri, 137, 5.
fideles, 132, 25. 136, 1. 137, 20.
fides catholica, 126, 5. 127, 1.
Fizkere, ecclesia, 139, 20.
Flobargisus episcopus (Salisburgen-
sis), 128, 30.
fluvii: Danubius, Dravus, Hrapa,
Sala, Sawa.
Franci, 126, 5. 129, 20. 130, 10. 134,
30. reges Francorum: Dagobertus,
Hildibertus, Pippinus.
Francia, 129, 1.
Fridepercht, 136, 15.
Fritilo, 138, 10.
- Gepidi, 129, 15. 132, 1, 5.
Geroldus confinii comes, 133, 30. 135,
5. 140, 30.
Gerolt, 138, 10.
Goimer, 136, 15.
Gotafridus, Gotfridus confinii co-
mes, 135, 5. 140, 30.
Goterammus confinii comes, 135, 5.
140, 30.
Gothi, 129, 15. 131, 30. 132, 1.
Gozharius v. Cozharius.
gradus inferiores et superiores, 128,
10.
Graecus, quidam — Methodius no-
mine, 139, 1.
Gregorius papa (IV), 134, 15.
Gundharius (presbyter), 131, 25.
Gunther, 136, 15.
- Habitacula clericorum, 127, 30.
Hartwigus episcopus (Pataviensis),
138, 10.
Heimo presbyter, 131, 15, 20.
Helmwinus comes (dux), 135, 10.
140, 30.
Hibernia insula, 129, 1.
Hildibertus rex Francorum, 126, 1.
Hludowicus rex Bagoariorum (et
Francorum), 135, 15, 25. 137, 20.
138, 10.
Hosbaldus v. Osbaldus.
Hrapa fluvius (Raab, Raba), 132, 20.
Hrodbertus (Rovdbertus), sanctus,
beatissimus, beatus, confessor
Christi, apostolicus vir, doctor,
euangelicus doctor, sanctus pon-
tifex, episcopus Iuvavensis, 126, 1,
5. 127, 15. 128, 1, 20, 25. 138, 1.
ecclesia sancti Hrodberti ad Sala-
piugin, 137, 1, 5.

- Huni, 129, 15. 150, 1, 5. 132, 1, 5, 10, 20. 154, 30. 135, 1. 140, 30.
- Hunia, 132, 15.
- Hystria, 140, 20.
- Jesus Christus v. Christus.
- Iezi, 137, 10.
- ignobilis vir, 127, 1.
- imperator: Carolus.
- infideles, 135, 5.
- Ingo (dux sive comes Sclavorum), 132, 50.
- Iohannes episcopus (Iuvavensis), 128, 50.
- Iohannes baptista sanctus, ecclesia in Mosapurc, 137, 10.
- Iohannes euangelista sanctus, ecclesia ad Quartinaha, 139, 30.
- Isangrimeschirichun, ecclesia, 137, 15.
- Isanpero, 136, 15.
- Iuvavum, Iuvavenses, Iuvavensis (Salzburg), 133, 30. 134, 5, 10, 25, 50. 135, 1, 20. 139, 10. locus antiquo vocabulo Iuvavensis vocatus, 127, 15. castrum superius, 128, 1. claustra, 127, 30. congregatio sanctimonialium, 128, 5. diocesis, 132, 5. ecclesia sancti Petri, 127, 30. episcopatus, 137, 25. episcopus Arn, 132, 20. monasterium, 130, 20, 25. praesules, 140, 1. sedis, 128, 20, 25. 129, 15. 130, 15, 25. 132, 30. 139, 5. — Cf. Salzburg.
- Ivarus fluvius (Salzach), 127, 15.
- Karastus v. Cacatius.
- Karentani v. Carantani.
- Karisiacum (Quierzy in Gallia), 129, 5.
- Karolomannus, 138, 10.
- Karolus v. Carolus.
- Keisi, ecclesia, 137, 15.
- Lacus: Chemingi lacus, lacus Pelissa.
- Latine, Latinum, 139, 5. 140, 20. Latina lingua, 139, 1. Latinae litterae, 139, 5.
- Latinus presbyter, 131, 1, 10.
- Laurentius sanctus, ecclesia in honore — ad Termperhc, 139, 20.
- Lauriacensis civitas, 127, 10.
- legati, 126, 15.
- legatio, 133, 15, 20.
- Leo papa (III), 133, 10, 20.
- leuva, 127, 25.
- Liburnia civitas, ecclesia (St. Peter im Holz, Lurnfeld), 131, 5.
- lignarius, 137, 5.
- Lindolveschirichun, ecclesia 137, 15.
- lingua Latina, 139, 1.
- litterae, 131, 1. litterae Latinae, 139, 5. litterae Sclavicae, Sclavinae, 139, 1. 140, 20.
- Liuphrammus, Liuprammus arhiepiscopus Salisburgensis, 134, 10, 20. 136, 10, 15, 20. 137, 5, 10, 15. 138, 1, 10, 20, 25. 140, 15.
- Liutemir, 136, 10.
- Liutolt, 138, 10.
- locus publicus, 138, 15.
- Lupo presbyter, 130, 15, 20.
- Madalhohus presbyter, 131, 15.
- Madalperht, 136, 15.
- magister, 137, 5. magister cuiusque artis, 138, 20.
- Managolt, 138, 15.
- Maioranus presbyter, 130, 20, 25.
- Maioranus diaconus, presbyter, 131, 20, 25.
- Maravi, 139, 10. dux Moimarus, 135, 15. — Cf. Moravia.
- Maria, Sanctae M-ae ecclesia (Gospasveta, Maria-Saäl), 131, 5.
- Margareta sancta virgo, ecclesia in honore — ad Spizzun, 139, 20.
- Martinus sanctus, ecclesia — loco Treisma, 135, 15.
- Megingoz, 138, 15.
- Methodius, quidam Graecus, quidam Sclavus, philosophus, 139, 1. 140, 10, 20.

- Michael sanctus archangelus, ecclesia in honore — ad Ortahu, 139, 15.
 ministerium sacerdotale, 136, 10.
 Modestus episcopus (Carantanorum), 131, 1. 140, 10.
 monasterium Iuvavense, 130, 20, 25.
 Moimarus dux Maravarum, 135, 15.
 Moravia, 140, 25.
 mos episcopalis, 133, 20.
 Mosapure, civitas Priwinae, castrum Chezilonis noviter — vocatum, 137, 5. 139, 10. castrum, 136, 10. munimen, 136, 5. ecclesia in honore sanctae dei genitricis Mariae, 136, 10. ecclesia sancti Adriani martyris, 137, 10. ecclesia sancti Iohannis baptistae, 137, 10. munimen, 136, 1, 5.
 munitiones, 131, 30.
 murarii, 137, 5.
 Muzziliheschirichun, ecclesia, 140, 1.
 Negotiatores, 129, 25.
 Nicolaus papa (I), 134, 20. 140, 15.
 Nidrih, 136, 15.
 Nitrava (Nitra), proprietates Priwinae, ecclesia, 136, 5.
 nobilis vir, 127, 1.
 Obsides, 130, 5.
 Odalrih, 138, 15.
 officium, 139, 1. 140, 5. officium divinum, 140, 20. officium ecclesiasticum, 127, 25. 132, 20. 133, 20. 134, 1. 137, 10. 139, 5, 10. officium episcopale, 129, 10.
 opus ecclesiasticum, 127, 5.
 ordinatio, 129, 5.
 ordo canonicus, 128, 5. 134, 5. ordo presbyteratus, 136, 25.
 Ortahu, ad, ecclesia in honore sancti Michaelis archangeli, 139, 15.
 Osbaldus, Hosbaldus episcopus Sclavorum, 134, 25. 140, 15.
 Otachareschirichun, ecclesia 137, 15.
 Otilo dux Bagoariorum, 129, 1, 5.
 Otto episcopus (Sclavorum), 134, 10. 140, 15.
 Pabo comes (dux), Pado (I), 135, 10. 138, 10. 140, 30.
 Padus flumen (Po), 133, 15.
 Paldmunteschirichun, ecclesia, 137, 15.
 pallium, 133, 15. 134, 10, 15, 20.
 Pannonia, 132, 5. Pannonia inferior, 127, 5. 129, 20. 131, 25. 132, 15, 30. 136, 1. Pannonia orientalis, 140, 1.
 papae: Eugenius (II), Gregorius (IV), Leo (III), Nicolaus (I).
 Paulus sanctus apostolus, ecclesia in honore — ad Weride, 139, 15.
 Pelissa lacus (Balaton), 132, 15.
 Pernger, 138, 15.
 Petrus sanctus princeps apostolorum, 127, 15, 30. 137, 1. 138, 1. ecclesia in loco qui dicitur Cella, 139, 25. ecclesia in Weride, 139, 30.
 philosophice, 139, 5.
 philosophus, 140, 10.
 pictores, 137, 5.
 Pippinus rex Francorum, 129, 1. 130, 15. 140, 10.
 Pippinus filius Caroli imperatoris, 132, 15.
 plaga orientalis, 135, 5.
 plebs, 131, 1.
 pontifex, 127, 15. 128, 25.
 populi, 129, 10. 130, 15, 20. 132, 35. 133, 20. 135, 1. 136, 5. 137, 20. 140, 1. populus gentis illius, 130, 20.
 potestas ecclesiastica, 140, 5.
 praedicatio, 134, 1. 139, 25.
 presbyter, 139, 20, 25. 140, 1, 5.
 presbyteri: Altfridus, Augustinus, Cozharius, Dominicus, Duplinterus, Erchanbertus, Ermperhtus, Gundharius, Heimo, Latinus, Lupo, Madalhohus, Maioranus, Reginbaldus, Reginbertus, Reginharius, San-

- dratus, Swarnagal, Warmannus, Watto.
- principes, 132, 15, 133, 30.
- Priwina, 135, 15, 20, 25, 136, 1, 20, 137, 1, 5, 15, 20, 139, 10.
- Priwizlauga dux Carantanorum, 135, 10, 140, 25.
- progenies regalis, 126, 5.
- proprietas, 136, 5, 139, 15.
- proprium, 137, 25, 139, 25.
- provincia: Bagoaria, 126, 15, Puopo, 138, 10.
- Quarantanae partes, Quarantani v. Carantani.
- Quartinaha, ecclesia in honore sancti Iohannis euangelistae, 139, 30.
- Quinque basilicae, ecclesia, 137, 15.
- Ratbodus, 135, 15, 20, 25, 30.
- Ratimarus dux, 135, 25.
- Ratispona civitas, 126, 20. Reganespurc, 138, 15 (Regensburg).
- Rato, 136, 15.
- Ratpot, 138, 10.
- Reganespurc v. Ratispona.
- reges: Dagobertus, Hildibertus, Hludowicus, Pippinus.
- Reginbaldus presbyter, 131, 20, 25.
- Reginbertus presbyter, 131, 1.
- Reginharius presbyter, 131, 25.
- regiones: Bavvaria, Carantanorum, Pannonia inferior, Ratimari ducis, Vlgaria.
- regnum, 126, 5.
- Rihpaldus archipresbyter, 138, 25.
- rinch, ceber eorum (sc. Hunorum i. e. Avarorum) locus qui dicitur — 132, 15.
- Roma, 133, 5. Romani, 129, 5, 131, 30, 132, 1. Romana doctrina, 139, 5.
- Rovdbertus v. Hrodbertus.
- Sala flumen (Zala), 136, 1, 5.
- Salacho comes, 135, 30.
- Salapiugin, ecclesia in honore sancti Hrodberti, 137, 1.
- Salzburc, Salzpurc, Salzburg, 132, 25, 137, 5, 140, 5. Salzburgenses, 137, 5. episcopatus Salzburgensis, 129, 5.
- Samo, quidam Sclavus manens in Quarantanis, dux Carantanorum, 129, 25, 30, 140, 25.
- sancti: Adrianus, Hrodbertus, Iohannes baptista, Iohannes euangelista, Laurentius, Margareta, Maria, Martinus, Paulus, Petrus, Stephanus.
- Sandratus presbyter, 136, 25.
- Savolus abbas (sancti Petri), 128, 25.
- Sawa flumen, 135, 30.
- Sclavi, 130, 10, 132, 5, 20, 133, 15, 20, 134, 10, 25, 135, 1. Sclavi qui dicuntur Quarantani, 129, 15. Sclavus nomine Methodius, 140, 20.
- Sclauice, 140, 20. Sclavicae litterae, 140, 20. Sclavinae litterae, 139, 1.
- Sclavinia, 132, 20, 133, 30.
- Scrot, 136, 15.
- seditio, 131, 10, 131, 15.
- senior, 138, 1.
- servi, 133, 1.
- servitium (persolvere), 130, 25. servitium imperatoris, 135, 10.
- Siliz, 136, 10.
- Spizzun, ad, ecclesia in honore sanctae Margaretae, 139, 20.
- staupi deaurati, 133, 5.
- Stephanus sanctus protomartyr, ecclesia in honore — in proprietate Wittimaris, 139, 15. ecclesia in honore — Ztradach, 139, 25.
- Stepiliperc, ecclesia, 137, 15.
- Swarnagal presbyter, 138, 20.
- Tacholf, 138, 10.
- terminus, 135, 10. terminum circumducere, 136, 25, 30.
- Termperhc, ecclesia in honore sancti Laurentii, 139, 20.
- Theodo, Theoto dux Bagoariae regionis, 126, 15, 127, 20.

- Theodoricus episcopus, v. Deodericus.
- Trebiz, 136, 10.
- Treisma (Traismauer), ecclesia sancti Martini, curtis (ecclesiae Salisburgensis), 135, 15.
- tributarii regum, 129, 20.
- tributum regis, 129, 20.
- Undrimas, ad, ecclesia, 151, 5.
- Unzat, 136, 10. 159, 25.
- Ussitin, ad, ecclesia, 157, 10.
- usus fructuarius, 157, 5.
- Vasa fusca, 155, 5.
- Virgilius episcopus Iuvavensis, beatus, 129, 1, 10. 130, 30. 151, 10, 15, 25. 152, 30. 140, 10.
- virgo Christi, 128, 1.
- Vitalis episcopus (Iuvavensis), 128, 25.
- Vulgaria regio, Vulgarii, 135, 20.
- Walarius, locus qui vocatur —, ecclesia sancti Petri, 127, 10.
- Waltker, 136, 15.
- Waltunc dux Carantanorum, 151, 15. 140, 25.
- Waninc, 158, 10.
- Warmannus presbyter, 151, 15.
- Watto presbyter, 151, 1.
- Wellehelm, 158, 15.
- Wereharius v. Werinharius.
- Weride, ad, ecclesia in honore sanctorum Petri et Pauli apostolorum, 159, 15, 30.
- Werinharius, Wereharius confinii comes, 155, 5. 140, 30.
- Werinheri, 158, 10.
- Wiedhereschirichun, ecclesia, 157, 15.
- Witemir, 156, 10.
- Wittimarus, 159, 15.
- Wlkina, 156, 10.
- Wolfregi, 158, 10.
- Wormatia civitas (Worms), 126, 5. 128, 20. episcopus Hrodbertus, 126, 5.
- Zcurben, 156, 10.
- Zeska, 156, 15.
- Zistilo, 156, 15.
- Ztoimar, Zpoimar dux Carantanorum, 155, 10. 140, 25.
- Ztradach, ecclesia in honore sancti Stephani, 159, 25.
- Zuemin, 156, 15.

Zusammenfassung

I. Handschriften und Ausgaben (S. 5—13). — 1. Handschriften, die den Text in unveränderter wennauch verkürzter Fassung enthalten (codd. 596, 1064, 546, 423, 434 und 1524 der Nationalbibliothek Wien, bezeichnet mit 1—6). — 2. Handschriften, welche den Text in veränderter Fassung enthalten (cod. s. XII auf Schloß Mladá Vožice bei Tabor, Tschechoslowakei, cod. H im Kloster St. Peter in Salzburg, cod. 3662 der Nationalbibliothek Wien, Auszug unter dem Titel „Excerptum de Karentanis“ im cod. 423 ebendort). Der Umstand, daß die Mehrzahl der Handschriften aus dem Ende des 12. oder Anfang des 13. Jahrh. stammt, wird mit der damaligen regen historiographischen Tätigkeit in Salzburg und dem zu jener Zeit erwachten Interesse für die Person Bischof Virgils in Verbindung gebracht. — **Ausgaben**, ihre Abhängigkeit von den einzelnen Handschriften und untereinander: Flacius Illyricus (1556), Freher (1602), Canisius-Basnage (1604, 1725), Hansiz (1729), Reschius (1759), Kleimayrn (1784), Kopitar (1836), Wattenbach (1854).

II. Über den Verfasser, Komposition und Quellen der C. (S. 14—16). — Der Verfasser der C. stand in engster Verbindung mit der Salzburger Kirche, besonders unter Erzbischof Adalwin, lebte vermutlich in Salzburg, war der Stammeszugehörigkeit nach ein Bayer (vgl. Kap. 10) und höchstwahrscheinlich geistlichen Standes. Die lateinische Sprache der C. ist einfach, die Wort- und Phrasenfülle karg und oft sich wiederholend. Der Autor arbeitete nach einem vorher angelegten Konzepte. S. 15—16: summarische Aufzählung der in der C. nachweisbar benützten Quellen.

III. Inhalt (S. 17—106). — 1. *Vita s. Ruperti* (Kap. 1, 2). Zusammenfassung der bisherigen Forschungsergebnisse über die ersten zwei Kapitel, die Vf. einer eingehenderen Untersuchung nicht unterzieht.

2. Der politische und kirchliche Anschluß der karantanischen Slowenen an den Westen

(Kap. 5—5). — Die Liste der Bischöfe und Äbte bei St. Peter in Salzburg ist nach dortigen offiziellen Verzeichnissen zusammengestellt und stimmt fast gänzlich mit der Reihenfolge im Liber confraternitatum vetustior (MG, Necr., II, 18 ff.) überein. Der fränkische Feldzug gegen die Awaren mit Karantanen als Bundesgenossen (cum Quarantanis) im 3. Kap. wird mit der in den Annales regni Francorum (ed. Kurze 98) erwähnten militärischen Zusammenarbeit Erichs 795 „cum Wonomyro Sclavo“ in Verbindung gebracht. Der C. standen für diese Stelle vermutlich fränkische Reichs- oder sonstige Annalen zur Verfügung. „Cum Quarantanis“ kann sich im Sinne des Sprachgebrauches um 870 (Entstehungszeit der C.!) auch auf Gegenden außerhalb des engeren Karantaniens beziehen (z. B. Pannonien). Die Bezeichnung der Awaren als „tributarii regum“ stimmt zu ihrer politischen Lage nach 828. Die Nachricht von ihren Resten in Pannonien ergänzt übereinstimmend ähnliche Meldungen über awarische Überbleibsel im 9. und 10. Jahrh.

Die Nachricht über König Samo hat den Charakter einer der C. notwendig erschienenen Einführung in die ältere Geschichte Karantaniens. Goll (Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung, 11, 445 ff.) ergänzend sieht Vf. in der Übernahme des Wortes „exercitus“ und der Stilisierung des Kapitelanfanges eine Abhängigkeit vom sog. Fredegar oder einem seiner Epigonen (vgl. MG, SS rer. Meroving., II, 144, Kap. 48, Z. 14; 154, Kap. 68, Z. 18, 19; 155, Kap. 68, Z. 3, 5). Die Vermutung Hauptmanns (Mitt. d. Inst. f. österr. Gesch., 36, 245 ff.) C. schöpfe aus einer vom sog. Fredegar abhängigen Quelle wird durch Vergleich mit den Gesta Dagoberti (MG, SS rer. Merov., II, 410) bekräftigt. Diese und C. nennen die fränkischen Kaufleute „negotiatores“ (nicht „neguciantes“ wie bei Fred.), bei beiden ist Dagobert „rex“ (nicht nur „Dagobertus“ wie bei Fred.) und Sieger über Samo und seine Karantanen, während Fred. einen Sieg der Verbündeten Dagobert-Langobarden nicht kennt.

Zur Chronologie der karantanischen Geschichte im 8. Jahrh. Die Awarengefahr wird nur Bayern gemeldet, da aber diese 745 unter fränkische Oberherrschaft gerieten, datiert Vf. die Unterwerfung der Karantanen unter Bayern vor 745. Eine solche zeitliche Feststellung sieht er außerdem begründet durch: 1) Annales Mettenses posteriores (MG, SS, I, 327) unterscheiden Slawen (d. i. karantanische), welche die Bayern 745 „mit sich hatten“ (Sclavos secum habuerunt), von Sachsen und Alamannen, die den Bayern — wohl freiwillig — zu Hilfe kamen, 2) nach der Urkunde Karls d. Gr. von 811 (Mühlbacher, Reg. der Karol., 461) kam es zur kirchlichen Zuteilung Karantaniens an Salzburg schon zur Zeit der

Vorfahren Erzbischof Arnos, unter Papst Zacharias (741—752) und dessen Nachfolgern. Die Mehrzahl „Vorfahren“ muß wenigstens noch Bischof Johannes († 746/8) in Betracht nehmen. Der Zeitpunkt der kirchlichen Zuteilung drängt sich deshalb in den Zeitraum 741—746/8, was mit der Datierung der politischen Unterwerfung „vor 743“ übereinstimmt. Die enge politische Zusammenarbeit zwischen Rom und Bayern 741—743 läßt die päpstliche Entscheidung bezüglich Karantaniens zugunsten Salzburgs gerade in diesem Zeitraume sehr wahrscheinlich erscheinen. Nach der C. wurde Karantanien zur Zeit des Fürsten Borut der Herrschaft der „Könige“ (regum) unterworfen. Nichtsdestoweniger muß das Ereignis deshalb notwendigerweise nach 743 datiert werden, als Bayern unter die fränkischen Könige kam, da „rex“ im 8/9. Jahrh. auch Herrscher schlechtweg bedeutet. Borut's Nachfolger in Karantanien, Gorazd, gelangte zur Herrschaft „auf Befehl der Franken“. Ein solcher läßt sich am besten mit der Zeit „um 749“ in Einklang bringen, als Bayern neuerdings von den Franken unterworfen wurde. Gorazd's Nachfolger Hotimir wurde Fürst mit Bewilligung König Pippins (König seit Nov. 751), also frühestens Ende 751. Da Gorazd drei Jahre waltete, kommt als seine Regierungszeit in Betracht die Zeitspanne: „frühestens 749 — Ende 751“ bis „spätestens vor Nov. 751—753“.

Die politische Lage in Karantanien in der ersten Zeit der bayerisch-fränkischen Herrschaft war keineswegs einer gewaltsamen Unterwerfung gleich, sondern mahnt an ein geregeltes Vertragsverhältnis. Die Slawen behielten ihre Fürsten aus der heimischen Dynastie und wählten sie frei mit Zustimmung des fränkischen Reiches. Hinter der Ausdrucksweise der C. für Gorazd „*Slavi . . . eum ducem fecerunt*“ bzw. Hotimir „*populi ducatum illi dederunt*“ steckt vermutlich die bereits damals in ihren Grundzügen bestehende Herzogseinsetzung in Kärnten. Im Berichte des Schwabenspiegels darüber sieht Vf. Ähnlichkeiten mit der C. Parallelen für ein Karantanien ähnliches, vertraglich geregeltes politisches Verhältnis findet Vf. bei einigen nichtgermanischen Völkern an den Grenzen des fränkischen Reiches zur Zeit Karls d. Gr. (Brefonen, Basken, Obodriten, Wilzen). Noch 817 werden die slawischen Karantanen in der Reihe der politischen Völker an der Ostgrenze des Reiches aufgezählt.

Das Christentum wurde nach Karantanien aus Salzburg verpflanzt, was C. in absichtlicher Weise öfters betont. Die Nachricht über eine besondere Abgabe Hotimir's an Salzburg findet Vf. durch die Urkunde 864 Jan. 4 (Jaksch, Mon. Car., I, 39) bestätigt. Chronologie der Einführung des Christentums in Karantanien: 1) um 757 Bittgesuch der Karantanen an Virgil und An-

kunft Bischof Modest's, 2) um 765 Tod Modest's, erster heidnischer Aufstand, vermutlich in ursächlicher Verbindung und gleichzeitig mit der Erhebung Tassilos gegen die Franken, 3) um 765 zweiter heidnischer Aufstand, 4) um 769 Tod Hotimir's, des Förderers des Christentums; dritte heidnische Erhebung, die etwa 769—772 andauert, 5) ihre Unterdrückung 772 durch Tassilo, der aus politischen und religiösen Motiven handelt, 6) neuer Fürst Waltunk, noch immer ein Slawe, 7) 772—784 sechs christliche Missionen nach Karantanien. Liber confraternitatum vetustior aus St. Peter in Salzburg, Breves notitiae und Indiculus Arnonis bringen über die ersten christlichen Missionäre in Karantanien bisher nicht beachtete Nachrichten, welche zeigen, daß diese in enger Verbindung mit St. Peter in Salzburg standen und zur vertrautesten Umgebung der Bischöfe Virgil und Arno zählten. Die karantanische Christianisierung ist nach den Grundsätzen der irischen Missionsweise, deren Anhänger Virgil war, durchgeführt, deshalb erklärt sich auch die verhältnismäßig leichte Einführung des neuen Glaubens. Virgil und seine Mission stehen im Gegensatze zu Bonifaz und der offiziellen fränkischen Missionsart. *Ecclesia sanctae Mariae = Maria Saal, ecclesia in Liburnia civitate = St. Peter im Holz* (bei beiden Kirchen enges Anknüpfen an römische Siedelungen und frühchristlich-kirchliche Mittelpunkte), *ad Undrimas = Bezirk der ehemaligen Urfparre Fohnsdorf*. Die Nachrichten über das Chorepiskopat in der C. stimmen zu dem, was wir über diese Einrichtung aus dem Westen wissen.

3. Die politische und kirchliche Neuordnung im Osten am Ende des 8. und zu Beginn des 9. Jahrh. (Kap. 6, 8, 9). — Den Nachrichten über die Reste der Römer und Gepiden in Pannonien liegt dem Verfasser der C. vermutlich persönliche Kenntnisnahme zugrunde. Die Meldung über das Überschreiten der Donau durch die Hunnen „nach 577“ ist, in direkter oder indirekter Weise, nach einer Nachricht des Comes Marcellinus zum J. 427 (MG, AA, XI, 76) kombiniert. Über die Gepiden als einem noch lebenden Volke berichtet C. als zeitlich letzte Quelle. Bei der Angabe über die zweimalige Vertreibung der Hunnen aus Pannonien hat Verfasser zum ersten Male wirkliche Hunnen, zum zweiten die Awaren im Sinne. Für die Nachrichten über die Awarenkriege und die kirchliche Ordnung in Pannonien um 800 lagen der C. die *Annales Maximiniani*, die *Annales Laureshamenses* und die *Annales Iuvavenses maximi*, oder irgendwelche diesen nahestehende, heute jedoch unbekannte Texte zugrunde (vgl. S. 51/2). Zur kirchlichen Zuteilung Pannoniens an Salzburg kam es im Sommer oder Frühherbste 796. Der Nachricht der C. darüber, sowie über die Bestätigung durch Karl d. Gr. 803 liegen sonst unbekannte Urkunden Pippins

bzw. Karls zugrunde. Die Meldung über die Erhebung Arnos zum Erzbischof sowie seine Palliumverleihung 798 hat C. aus den *Annales Iuvavenses maiores*. Im Herbst 798 weilt Arno in politischer und kirchlicher Mission bei den Slawen im Osten, kommt sodann zur Berichterstattung an den Hof Karls nach Aachen und nachher, vor 1. Sept. 799, mit dem neuordinierten Chorbischof Deoderich nach Slowenien. Die Westseite der Drau als Grenze von Deoderich's Diözese im Osten erklärt Vf. übereinstimmend mit Schünemann (*Die Deutschen in Ungarn* 136). Die Liste der Salzburger Erzbischöfe und der „Bischöfe der Slowenen“ im 9. Kap. ist nach salzburgischen annalistischen und nekrologischen Quellen zusammengestellt. Bedeutend für die Datierung der C. sind die Nachrichten über Chorbischof Oswald und Erzbischof Adalwin; sie ergeben als ihre Abfassungszeit zunächst den Zeitraum 863—14. Mai 873.

4. Die Erzählung vom Fürsten Ingo (Kap. 7). — „Duces“ im Anfange des 7. Kap. werden den karantanischen Herzögen, „comites“ bzw. „principes“ im 8. Kap. den altslowenischen Häuptlingen gleichgestellt (comes = Graf = knez, comitatus = Grafschaft = knežija). Literatur über Ingo und dessen Gastmahl. Vf. sieht in der Ingo-Erzählung eine zur Verherrlichung der christlichen Religion verfaßte Anekdote, der aber ein historischer Kern nicht abzusprechen ist, und vergleicht mit ihr die bei Christian überlieferte Erzählung vom Gastmahle am Hofe des großmährischen Svatopluk. „Servi“ der Ingoerzählung sind wahrscheinlich größtenteils Nachkommen der alten christlichen Romanen (Vlahi der Slawen), der Kriegsgefangenen und auch schon einheimische Slawen niedrigeren Standes, an welche sich die dem Christentume gewogene Herzogsdynastie gegen den aufrührerischen heidnischen Stammesadel stützt. In diese Zeit der bereits christlich gewordenen niedrigeren Schichten geht slow. krščenica in der Bedeutung Magd zurück. „Carta sine litteris“ im 7. Kap. erklärt Vf. aus der Geschichte der germanischen Urkunde im 9. Jahrh., als auch schon das unbeschriebene Pergament die urkundliche Rechtskraft haben konnte.

5. Pribina, Kozel und Method (Kap. 10—13). — Die einleitenden Worte über Karl d. Gr. und Arno sind der Dispositio eines heute unbekanntes Privilegs für Salzburg entnommen. Die Nachricht der C. über die Kolonisation Unterpannoniens durch (karantanische) Slawen und Bayern seit dem Ende der Awarenriege wird durch andere Quellen ergänzend bestätigt. Zusammenstellung der Nachrichten über die fünf „confinii comites“ Goteramms, Werinharius, Albricus, Gotafrius und Geroldus, wovon der zweite und fünfte Präfekt im Osten, der erste, dritte und vierte aber Markgraf waren. C. zählt sie in der

zeitlichen Reihenfolge ihrer Ernennung zwischen „um 796“ und „811“, ohne Rücksicht auf ihren Dienstrang, auf Priwizlauga, Cemicas, Ztoimar und Etgar waren etwa 796 bis 828 slowenische Herzöge in Karantanien. Dafür sprechen unter anderem auch die slawischen Namen der ersten drei und ihr Titel „dux“. Ihre Nachfolger waren, seit der Unterdrückung des Aufstandes des pannonischen Ljudevit und der Abweisung der Bulgaren, etwa seit 828, die bayerischen Grafen Helmwinus, Albgarius und Pabo. Zusammenstellung der sonst erreichbaren Nachrichten über diese (S. 72).

Zur Flucht Pribinas aus Mähren, seiner Taufe und Zusammenkunft mit König Ludwig kam es 833 oder bald darnach. Die Betonung des Taufortes, des seit 860 salzburgischen Traismauer, hängt mit der Tendenz der C. zusammen. Der Satz über die Weihe der Kirche in Neutra ist in den Text ohne Rücksicht auf den chronologischen und sachlichen Zusammenhang eingeschoben, vielleicht wurde er als ursprüngliche Randglosse später in den Haupttext mitabgeschrieben. Zur Kirchenweihe in Neutra kam es wahrscheinlich schon in der heidnischen Zeit Pribinas (zw. 821—833), eine größere kirchenpolitische oder sonstige Bedeutung der Notiz beizumessen verbietet die Art, wie sie redigiert ist. Die Zuweisung Pribinas an Ratbod, dessen Zerwürfnis mit diesem, seine Flucht zu den Bulgaren und Ratimir sind 834 bis 838 zu datieren. — Zwischen 838—847 bekam Pribina einen Teil Pannoniens als Reichslehen. Die Lage der Moosburg (heute Zalavár), Pribinas Residenz, schließt an schon in römischer und awarischer Zeit erschlossenen Kulturboden. Der Notiz über die Lebensverleihung liegt wahrscheinlich eine heute unbekannte Königsurkunde zugrunde (vgl. „rogantibus praedicti regis fidelibus“). Die Nachrichten über die 24/1 850 in Moosburg geweihte Marienkirche und die dabei Anwesenden entnahm C. einer Urkunde, die die Stellung des Priesters Dominik regelte. Die Betonung der ausdrücklichen Bewilligung seitens des Salzburger Erzbischofs für Dominik, in seiner Diözese die Messe lesen zu dürfen, ist tendenziös. Sie will auf den später erwähnten Eindringling Method, der die Messe ohne das Zugeständnis Salzburgs las, hinweisen. Für Dominik als fremden Diözesanangehörigen war die besondere Bewilligung Salzburgs notwendig. Er war nämlich ursprünglich Priester der Regensburger Diözese, 837 in Kanzleidiensten des Archikapellans Baturich, Bischofs von Regensburg, 840—1 Notar in der Kanzlei Ludwigs des Deutschen, 844 erhielt er Besitz in Brunnaron (Lebenbrunn, nw. Güns, Westungarn). Eingetragen finden wir ihn in Salzburger Totenbüchern. Für die 850 bei der Kirchenweihe in Moosburg anwesenden Begleiter Erzbischof Liupramm's stellt Vf. aus anderen Quellen etliche Nachrichten zusammen. Die Meldung über Salzburger

Maurer, Maler, Schmiede und Zimmerleute beim Bau der Adrianskirche in Moosburg stimmt gut zur regen Bautätigkeit in Salzburg zur Zeit Erzbischof Liupramm's. Gegen Cibulka verfißt Vf. die Glaubwürdigkeit des Bestehens einer Adrianskirche in Moosburg. An einen Zusammenhang zwischen dem hl. Adrian und Papst Hadrian II. ist nicht notwendigerweise zu denken. Adriansreliquien sind angesichts der großen Reliquienverehrung und damaligen Reliquienübertragungen nach Salzburg recht glaubwürdig. Spätere Nachrichten über eine Adriansabtei in Moosburg. Johannes des Täufers Kirchen als Taufkirchen neben Hauptkirchen gab es vielfach. Auch in Salzburg finden wir im 9. Jahrh. eine solche. — 840—859 Weihe der Kirchen in Dudleipin (Graz-Leibnitzer Feld nach Hauptmann, im Stadtbezirke des antiken Flavia Solva), Ussitin (wahrscheinlich das 864 erwähnte Wisitindorf an der Lafnitz), Businiza (vielleicht St. Margarethen an der Pesnica, wofür alter Straßenzug, Patrozinium und antike Funde sprechen würden), Bettobia (Ptuj), Stepiliperc (wo?), Lindolveschirichun (Personenname Lindolf, Donja Lendava?), Keisi (eines der vielen Kenese-orte), Wiedhereschirichun (wo?), Isan-grimeschirichun (wo?), Beatuseschirichun (wo?), Quinque basilicae (Fünfkirchen, Pécs). 859—861 Weihe der Kirchen in Otachareschirichun und Paldmunteschirichun (wo?). Die deutschen „Chirichun“-Namen beginnen erst östl. Bettobia, ein Zeichen, daß erst von da an gegen Osten eine stärkere deutsche Kolonisation einsetzte. Viele der neuen Kirchen waren Eigenkirchen, alle hatten eigene Priester und ständige Altäre. — 847, Okt. 12, Regensburg, bekam Pribina seine unterpannonischen Lehen als Eigen. „Locus publicus“ in der Datumsformel des diesbezüglichen jedoch verlorenen Privilegs, das der Nachricht der C. zugrunde liegt, bedeutete eine Art bayerischen Landtages. Das unrichtige Inkarnationsjahr 848 ist nach der 11. Indiktion, ohne Kenntnis des damaligen Gebrauches der Bedaischen Indiktionsrechnung in der Kanzlei Ludwigs des Deutschen, falsch nachgerechnet. 848 Okt. 12 weilte König Ludwig nicht in Regensburg. Des Priesters Dominik Nachfolger in Moosburg waren: Swarnagal, Altfrid (vor 859 Okt. 14) und Richpald (bis 869), alle „doctor“ bzw. „magister“ genannt, was einen dem Volke als Seelenhirten bestimmten Lehrer bedeutet. — Die Nachricht der C. über die Einführung der slawischen Buchstaben und der slawischen Kirchensprache sowie die Verdrängung der lateinischen in Pannonien durch Method bestätigen vollauf andere Quellen (Vita Constantini, Vita Methodii, Vita Clementis, Papstbriefe, Chronik des sog. Nestor). — Auf Pribina folgte zwischen „860 Febr. 20“ und „861 März 21“ sein Sohn Kozel. Pribinas Tod, der im Kampfe mit den Mähnern fiel, und die Anwesenheit Kozels 861 in Regens-

burg steht im Zusammenhange mit den politischen Ereignissen 857—861, welche die Koalition Rastislav-Karlmann veranlasste. Die Kirchenweihen Erzbischof Adalwins in Pannonien 864—869. Lokalisierungsversuche nach der bisherigen Literatur. Sämtliche Patrozinien sind die im derzeitigen bayerischen Kirchenbereiche üblichen. Der Satz mit dem sonst ungewöhnlichen „Item (in Weride) . . .“ beginnend ist an unrichtiger Stelle eingeschoben und wohl erst später als eine ursprüngliche Randglosse in den Haupttext übernommen. In Weride gab es nur eine, Peter und Paul geweihte Kirche.

6. Entstehung und Tendenz der C. (Kap. 14). — Vf. nimmt als Ausgangsjahr für die Zeitrechnung im 14. Kap. das Jahr 796 (Kap. 6), als Entstehungsjahr der C. somit 871 an. Wenn wir den im Spätsommer 798 erfolgten Auftrag an Arno (Kap. 6) als Ausgangsdatum annehmen würden, so kämen wir nach der Zuzählung von 75 Jahren in den Spätsommer 873, da aber Erzbischof Adalwin, der in der C. als lebend erwähnt wird, nicht mehr lebte († 873 Mai 14). Die Entstehung der C., frühestens im letzten Viertel 871, fällt in die Zeit als gegen Erzbischof Method die bayerischen Bischöfe unter Führung Erzbischof Adalwins mit aller Wucht auftraten. In Adalwin, der mehr als irgendeiner der Salzburger Erzbischöfe Interesse an der kirchlichen Wiedergewinnung Pannoniens hatte, ist der moralische Urheber der C. zu suchen. Der feindselige Ton gegen Method in der C. wiederholt sich im Auftreten der bayerischen Bischöfe. Die Betonung der Rechte Salzburgs in der C. liest sich wie eine Antwort auf die Einwendungen Methods. C. war sicher nicht für Papst Hadrian II., der Method außerordentlich gewogen war, bestimmt. Auch Papst Johannes VIII. war über Method ganz anders unterrichtet, als ihm dies die C. hätte vermitteln können. Die C. war nach der Ansicht des Vf. für Erzbischof Adalwin und seinen Kreis bestimmt und sollte ihm im eventuell bevorstehenden Prozeß für die Begründung der bedrohten Rechte Salzburgs und der lateinischen Liturgie im Osten, in Pannonien ebenso wie in Karantanien, dienen. Es ist nicht unmöglich, daß ihr Inhalt auch König Ludwig bekannt war.

IV. „Excerptum de Karentanis“ (S. 107—109). — Auszug aus der C. im Kod. 425 der Nationalbibliothek Wien, vermehrt um einige Zutaten: 1.) Bischof Virgil wird „beatus“ genannt, was eine Folge der seit der Auffindung seines Grabes 1181 beginnenden Heiligenverehrung ist, gleichzeitig ein terminus post quem für die Entstehung des „Excerptum“. 2.) „In corpore decretorum“ in zwei Schreiben Papst Nikolaus I. an den karantanischen Chorbischof Oswald bezieht sich auf das 1141—1150 entstandene de-

cretum Gratiani. 3.) Die Angabe, Method sei ein Slawe aus Istrien und Dalmatien gewesen, gibt Vorstellungen und Kenntnisse über Method und sein Werk wieder, wie sie im Westen etwa im 11./12. Jahrh. verbreitet waren. Man wußte etwas über die damalige Anwendung der slawischen Kirchensprache in Dalmatien und Istrien und machte ihren Begründer einfach zu einem Slawen aus diesen Gegenden. 4.) Die Nachricht über die Flucht Methods aus Karantanien nach Mähren ergänzt in treffender Weise sonstige Nachrichten, die ein erzwungenes Ende der Wirksamkeit Methods in Pannonien 874 wahrscheinlich erscheinen lassen (Drohungen der bayerischen Bischöfe an Kozel, politische Folgen des Forchheimer Friedens, Ende Kozels).

Anmerkungen (S. 110—125).

Textausgabe der Conversio (S. 126—147). Mit Benützung der codd. 596, 1064, 546, 423, 434 und 1524 der Nationalbibliothek Wien (bezeichnet mit 1—6).

Vsebina

I. Rokopisi in izdaje	5
II. O avtorju, kompoziciji in virih	14
III. Vsebina	
Življenjepis sv. Ruperta	17
Politična in verska priključitev karantanskih Slovencev na zapad	18
Politična in cerkvena ureditev na vzhodu ob koncu 8. in v začetku 9. stoletja	47
Povest o knezu Ingu	60
Pribina, Kocelj in Metod	67
Nastanek in tendenca Konverzije	101
IV. „Izvleček o Karantancih“	107
Opombe	110
Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Editio	126
Index	141
Zusammenfassung	148

Hortuo aut horoth p[ro]missione francoꝝ bauuuaru[m] eadem uim xpianu[m] fac
 tu p[ro]mittit eisdem seluistremset: et illi aut duce s[ed] fecit. S[ed] ille t[er]tio p[ro]ba
 anno defunct[us] e[st] h[uius] aut p[ro]missione domi pippini regis ipsi[us] p[ro]p[ri]is pe
 tentib[us] reddidit e[st] chertumarus xpian[us] fact[us] lupo p[ro]b[is] ordinat[us]
 deuouuense sede munifata chertingi lacis. q[ui] a uiua uocat[us] dedit ei
 nepote suu[m] no[m]i[n]e maioranu[m] ad p[ro]b[is] uim ordinatu[m] et q[ui]a co[m]p[ar]at[us] e[st] et
 id[em] lupo p[ro]b[is] docuit eu[m] ut adiuuauense monastiu[m] se de uota m[un]it ad
 xpian[us] trans officiu[m] subdidit: q[ui]m suscipientes id[em] ip[s]i ducatu[m] illi de
 derunt. Ille u[er]o fecit h[uius] maioranu[m] p[ro]b[is] in uouuensi monastio or
 dinatu[m] p[ro]b[is]. q[ui] admonuit eu[m] ad ip[s]u[m] monastiu[m] suu[m] caput deo[n]i
 nare miseru[m] di. et ille ita fecit. ac p[ro]misit se ad ip[s]a[m] sede[m] serutu[m]
 sic et fecit: atq[ue] annis singulis ibide[m] suu[m] seruutu[m] p[ro]soluebat. et ind[em]p[er]
 doctri[n]a[m] et officiu[m] xpian[us] p[ro]p[ri]is p[re]cep[er]it usq[ue] du[m] uirt[us] eract[us] Aliq[ui]n
 tis t[er]tib[us] p[ro]nomina[us] dur camitanor[um] petuit uirgiliu[m] ep[iscopu]m uisita
 re ip[s]u[m] gentis illi[us] eosq[ue] infide firmit[er] confortare. Q[ui]d ille t[er]o minime ad
 implere ualuit: s[ed] sua uice missu[m] suo ep[iscop]o no[m]i[n]e modesto addocenda
 illa plebe et cu[m] eo watone reginbru[m] colharu[m] atq[ue] latinu[m] p[ro]b[is] suos.
 et e[st] hardu[m] diaconu[m] cu[m] aliis clericis dans ei licentia[m] p[ro]cedas et securu[m] et sacros
 ordinare iura canonu[m] definitione[m] nichilq[ue] e[st] usurpare q[ui]d decretis
 scoꝝ patru[m] cont[ra] uirt[us]. Quenientes carantanis dedicauit ibi eccl[esi]am
 scoꝝ g[ra]ue et alia in luburnia ciuitate seu ad undrimas. in aliis q[ui]n
 plurimis locis. ibiq[ue] p[ro]mansit usq[ue] ad uite sue fine[m] loq[ui]t[ur] defuncto
 ep[iscop]o. postulau[it] t[er]ru[m] uide chertumari[us] dur uirgiliu[m] ep[iscopu]m si fieri poss[et] ut
 ad se ueriret. Q[ui]d ille renouit orta seditione q[ui] carmula dicit. s[ed] inno
 silio misit ibide[m] latinu[m] p[ro]b[is]. Et n[on] multo p[ro] orta seditione alia
 eruit inde ip[s]e latinu[m] p[ro]b[is] sedata aut carmula. misit t[er]ru[m] uirgiliu[m]
 ibide[m] mandalbolu p[ro]b[is]. et p[ro] uir warmannu[m] p[ro]b[is]. Hortuo aut
 chertumari[us] orta seditione aliq[ui]t[ur] annis null[us] p[ro]b[is] ibi erant usq[ue]
 du[m] waltunc dur eoz. misit t[er]ru[m] ad uirgiliu[m] ep[iscopu]m. et petuit p[ro]b[is]
 misit. Q[ui]d misit eis heimonu[m] p[ro]b[is]. et reginbaldu[m] p[ro]b[is] atq[ue]
 maioranu[m] diaconu[m] cu[m] aliis clericis. Et n[on] multo p[ro] misit t[er]ru[m] ibide[m]
 ep[iscop]u[m] heimonu[m] et duplitteru[m]. ac maioranu[m] p[ro]b[is] et alios clericos

ortone 7 stituit ep̄m. Ipse em̄ adalramm̄ anno nat̄ x̄. dccc̄. xx̄. uñ
palliū accep̄ ab lugemo pp̄. rexit q; gḡem s̄ cōmissū. xv. annos.
to q; sup̄na clem̄tia uocante a nerib' corp̄s absolut̄. Iupramm̄
uenabilis p̄dicte sedis pontificatū accep̄ pastor. Quē gḡori pp̄ pal
lio honorauit anno. dccc̄. x̄r̄. vi. Q' in mirabilib' dō placitis opib'
paetis. s̄y deas 7 sc̄ndit sedes. anno nat̄ x̄. dccc̄. l. vii. Iui succes
sor q; ipse nutuit adalwin' uenabilis p̄sul pallio honorat' a n̄y
colao pp̄. ad p̄sens enitet t̄ps. cū om̄i regn̄s diligētia diuinit
s̄ gḡe cōmissū. Quoy t̄pib' Iuprammi uidet. 7 adalwin' archi
ep̄oy. of bald' ep̄e selauoy i regebat gentē. p ut iā p̄sens t̄pib' iā
dicti ep̄i fecerit subiecti ep̄is Iuuauenisū. Et ad huc ipse adal
winus archiepe p sem̄ ipsū rege studet illam gentē in noie dñi
sic iam multas in illis regionibus claret locis.

Enum̄atis itaq; ep̄is Iuuauenisū. conam̄ p ut uetacius in
chronicis impator̄ 7 regū francoy 7 bagoarioy sc̄ptū rep̄i
m. seire uolentib' manifestare. Post quā ḡ karol' imp̄r
hunis reiectis ep̄atū dignitatē Iuuauenis ecc̄le rec
tori cō m̄dauit. arnoni uidet archiepo. 7 suis suc
cessorib' tenendi p̄petualit̄ atq; regn̄di p̄donauit.
cepunt p̄pli siue selau' uel bagoarū in habitare t̄rā. uñ illi
expulsi s̄ hui. 7 multiplicari. Tē p̄mus ab impatore 7 stitū ē
7 finū comes Coteramm'. sed̄s werinbari'. uñ. albric'. uñ. gote
fridul'. v'. gerold'. In t̄m v̄ dū p̄dicti comites orientale p̄oua
bant plagā. aliq; duces habitauer̄ in illis partib' ad iā dictā
sedē p̄tinentib'. Q' comitib' p̄fatis subditi fuer̄t ad seruitū im
patoris. quoy noia s̄. priwihlauga. cemical. h̄comar. ecgar.
Postulol' v̄ duces bagoarū cepunt p̄dictā t̄rā dato regū h̄re
incomutatū. n. H. elmuuinus. albgari'. 7 pabo. His ita pac
tis ratbodus suscepit defensionē t̄mini. In cui' spacio t̄pū
qdā priuina exulatus amorm̄. uo duce marauoy sup̄ da
nubium uenit ad ratbodū. Q' statū illū p̄sentauit dōno

liber demoratus est exercens suū potestatis
 officium sicut illi licuit archiep̄s suus
 usque dum quidam grecus methodius
 nomine nouiter Inuentis scilicet literas
 linguam latinam doctrinamq;
 romanam atq; litteras auctorales lati-
 nas philosophice sup̄ducens uilesceere
 fecit cuncto populo ex parte missas et
 euangelia ecclesiasticumq; officium
 illorum qui hoc latine celebrauerunt;
 et ille ferre non ualens sedē repeauit
 iuuuensem;

Anno igitur dccc. Lx. v. uenerabilis
 archiep̄s iuuuensem adaluuinas
 natiuitatem xp̄i celebrauit in castro
 chezilonis nouiter mosapure uocato
 quod illi successit moriente patre
 suo priuina quē marau occiderunt
 Ibiq; illo die officium celebrauit
 ecclesiasticum: sequentiq; die h̄